

Paul Cézanne

scrisoni

Editura Meridiane

scrisori

Biblioteca de artă

Biografii . Memorii . Eseuri

Antologie alcătuită pe baza volumului :
PAUL CÉZANNE „CORRESPONDANCE”.
Bernard Grasset – Paris, 1937

Paul Cézanne

scrisori

**Antologie și traducere de
ANDREEA DOBRESCU-WARODIN**

**EDITURA MERIDIANE
București, 1972**

Pe coperta I :
PAUL CÉZANNE — Autoportret (fragment)
1879 — 1882, Berna — Kunstmuseum

Pe coperta a IV-a :
PAUL CÉZANNE — Fotografie din 1889

Rigoarea și disciplina construcției lui picturale, autoritatea impresionantă a operei sale îl fac să fie cel mai mare pionier al artei secolului al XX-lea, omul care a știut să vadă, dincolo de aparențele întâmplătoare, realitatea esențială. Acesta este Cézanne în definiția istoricului de artă Hans L.C. Jaffé și aceasta este de fapt adevărata semnificație a unei opere care, pentru a împrumuta cuvintele criticului Raoul-Jean Moulin, ne amintește că orice activitate artistică este o prelungire a activității creatoare a naturii. „Eu sînt un jalon“, spunea Cézanne în adîncă lui modestie, „alții vor veni după mine“ — și într-adevăr alții au și venit; a venit practic, cel puțin pentru prima jumătate a secolului al XX-lea, toată pictura care, indiferent de tendințele și concretizările ei, poartă într-o mai mică sau mai mare măsură semnele orientării pe care i-a dat-o el.

Sedentar prin temperament, fixat cu pasiune și, cu puține excepții, pentru o viață întreagă pe meleagurile natale Provențe, pe care propria lui personalitate le-a îmbibat într-atît încît astăzi, după cum scrie undeva John Rewald, nu mai putem vedea acolo natura decît așa cum ne-a tălmăcit-o Cézanne, lipsit deci

de curiozitatea care avea să-i facă pe un Renoir, Manet, Degas, Pissarro, Monet, Gauguin și pe atîția alții să cutreiere pămînturi îndepărtate în căutări numai de ei știute, Cézanne a fost totuși omul căutărilor de o viață, spiritul neliniștit pornit cu răbdare pe cărarea ce trebuia să ducă la o viziune proprie, viziune plină de cutezanță și de consecințe nebănuite pentru o jumătate de secol. Căci dacă în 1879, la vîrsta de patruzeci de ani, el tot îi mai mărturisea lui Emile Zola că „mă străduiesc să-mi găsesc calea în pictură“, în 1904 avea să-i scrie lui Louis Aurenche că dacă senzația în fața naturii este baza necesară a oricărei concepții artistice pe care se bazează măreția și frumusețea viitoarei opere, cunoașterea mijloacelor prin care ne exprimăm senzația nu este mai puțin esențială și nu se dobîndește decît după o lungă experiență. O experiență pe care a căutat-o timp de decenii, un răspuns pe care l-a așteptat cu perseverență și încăpăținare din moment ce, după cum rezultă din scrisorile adresate scriitorului și poetului Joachim Gasquette și unui tînăr prieten, la vîrsta de 57 de ani încă mai căuta expresia „acelor senzații confuze pe care le aducem cu noi la naștere“. De aici, poate, în momentul în care își va fi dat seama că ajunsese totuși la capătul cărării, acea neașteptată dar vizionară bănuială, dacă nu chiar mărturisire, că „m-am născut poate prea devreme,“ că „eram pictorul generației voastre mai mult decît a alei mele...“ cuprinsă în scrisorile amintite mai sus. În prima jumătate a deceniului ce a urmat expedierii acestor scrisori, trimise către sfîrșitul secolului al XIX-lea, a recreat de altfel din viguroase trăsături de penel, din raporturi de tente de o varietate infinită rezultate prin aplicarea de pete sumare construite din paste dense, acel impresionant peisaj ce reprezenta Muntele Sainte-Victoire văzut de pe dealul Lauves (1904—1906) cu panta lui lină de o parte și abruptă de cealaltă, cu văile împădu-

rite din fața lui. Era, într-un fel, simbolul împlinirii unei viziuni, a acelei viziuni plină de îndrăzneală și de consecințe pe cît de neașteptate pe atît de puțin previzibile pentru generațiile care au urmat.

Scrisorile adunate între scoarțele acestui volum, datate între 1859 și 1906, sau mai degrabă această selecție de scrisori, exprimă cu economie de cuvinte și de imagini ceea ce constituia într-un fel esența celor arătate mai sus. Cézanne nu a fost niciodată un literat și cu atît năi puțin — spre deosebire de stilul magistral al apogeului operei lui picturale — un stilist al cuvintelor așternute pe hîrtie. Corespondența lui, chiar atunci cînd evocă parteneri de talia unor Emile Zola, Pissarro, Paul Alexis, Claude Monet, Charles Camoins, Emile Bernard sau Octave Mirbeau, pe lîngă cea adresată mamei, fiului sau nepoatei sale, prietenului din copilărie Justin Gabet, tîmplar de mobilă artistică, sau administratorului vamal și colecționarului de artă Victor Choquet, este onestă și oarecum domestică. Dar ea este capabilă în același timp să exprime cu simplitate și sinceritate deplină universul sau cel puțin micul univers spiritual al unui artist consacrat trup și suflet, o viață întreagă, penelului și pînzelor sale, prin intermediul cărora și-a găsit modalitatea în expresie și în cele din urmă și eliberarea creatoare căutată chinuitor vreme de ani. Fiindcă pe parcursul întregii sale vieți Cézanne a luptat cu sine însuși pentru a voi, pe de o parte, să iasă din impasul transcrierii senzațiilor puternice, proaspete și pline de intensitate, ce l-au adus o vreme aproape de impresionisti, iar pe de alta de a voi să le depășească caracterul efemer și confuz, de a voi să le limpezească și să le ordoneze cu ajutorul inteligenței, ceea ce în cele din urmă a și izbutit, ajungînd în sfera de perfecțiune a formelor geometrice și a culorii cu valoare strict picturală și dînd naștere prin aceasta la inepuizabile reacții viitoare. De

aceea, cu toată aparenta ei modestie, corespondența lui Cézanne este importantă, dacă nu prin altceva, cel puțin prin valoarea ei de document, de autentic și sigur document pentru cunoașterea și din acest punct de vedere a vieții și operei, a concepției creatoare a unuia dintre marii deschizători de drumuri ai artei.

SCRISORI DIN TINEREȚE

1859 – 1870

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(*Alx*) 20 iunie (1859)

Dragul meu,

Este foarte adevărat ceea ce îți scriam data trecută. Încercam să mă înșel eu însumi, pe toți sfinții, că am fost foarte îndrăgostit de o anume Justine care este într-adevăr *very fine*¹; dar cum nu am cinstea să fiu *of a great beautiful*-ul² (sîc), m-a ocolit întotdeauna. Cînd îmi îndreptam privirea spre ea, își pleca ochii și roșea. Mi se pare că atunci cînd se întîmplă să ne întîlnim pe aceeași stradă face, ca să zic așa, stînga împrejur și o șterge fără să se mai uite în urmă. *Quanto à della donna*³ nu sînt fericit și cînd mă gîndesc că risc s-o întîlnesc de trei, patru ori, pe zi. Mai mult, dragul meu : într-o bună zi mă oprește un tînăr care este student în anul întii, ca și mine, și care nu este altul decît Seymard, pe care îl cunoști. „Dragul meu“, — îmi spune el apucîndu-mi mîna, agățîndu-se apoi de brațul meu și continuînd să meargă spre *rue d'Italie* : —

¹ Foarte reușită (N.T.).

² De o mare frumusețe (N.T.)

³ Cît despre doamna (N.T.)

„O să-ți arăt o fetiță drăguță pe care o iubesc și care mă iubește“. Îți mărturisesc că îndată mi-a trecut un nor prin fața ochilor. Presimțeam, ca să spun așa, că n-o să-mi meargă bine, și nu m-am înșelat, căci de îndată ce sună ora douăsprezece, Justine ieși din atelierul ei de croitorie și, pe cuvîntul meu, de-a-bia o puteam zări, că Seymard îmi făcu semn zicînd : „Iat-o“. Atunci n-am mai văzut nimic, capul mi se-nvîrtea, dar cum Seymard mă tîra după el, am atins rochia fetei(...)

Din acea clipă am văzut-o aproape în fiecare zi și deseori Seymard era cu ea... Ah ! cite vise nu mi-am făcut și încă din cele mai nebunești, dar vezi așa este : îmi spuneam, că dacă nu i-aș fi nesuferit, am merge la Paris, acolo m-aș face artist, am fi împreună. Îmi spuneam : o să fim fericiți, visam tablouri, un atelier la etajul patru, ea și cu mine, ce-am mai fi rîs. Nu doream reapărat să fim bogați ; știi cum sînt, cu cîteva sute de franci credeam că o să trăim mulțumiți. Dar, pe cuvîntul meu, era un vis prea frumos și eu, care acum sînt atît de leneș, nu sînt mulțumit decît atunci cînd beau ; aproape că nu mai pot, trupul mi-e vlăguit, nu sînt bun de nimic.

Pe cuvîntul meu, amice, țigările tale de foi sînt minunate, fumez în timp ce-ți scriu. Ah ! dar ia te uită, ea este, cum se strecoară, plutește, da, este fetița mea, cum rîde de mine, zboară în vîrtejul fumului, uite-o, urcă, coboară, zburdă, se rostogolește, dar rîde de mine. O, Justine, spune-mi cel puțin că nu mă urăști ; ea rîde. Crudo, te bucuri că mă faci să sufăr. Justine, ascultă-mă, dar imaginea ei se întunecă, urcă, urcă, urcă mereu, iată că dispare. Țigara îmi cade din gură, și adorm. Mi s-a părut pentru o clipă că înnebunesc, datorită țigării tale mi-am venit în fire, încă zece zile și n-o să mă mai gîndesc la ea, sau n-o s-o mai văd în orizontul trecutului decît ca o umbră de vis.

Ah ! cu cîtă plăcere ți-aș strînge mîna. Vezi, mama ta mi-a spus că ai să vii la Aix pe la sfîrșitul lui iulie. Dacă aș fi fost un bun săritor, aș fi atins tavanul, așa de tare am sărit. Într-adevăr, era întuneric, era seară și timp de o clipă am crezut că înnebunesc, dar nici vorbă. Băusem doar prea mult și vedeam spiriduși, care zburdau sub nasul meu, care dansau, rîdeau și săreau.

Cu bine, dragul meu,

P. CÉZANNE

ZOLA CĂTRE CÉZANNE*

Paris, 30 dec. 1859

(...)Din moment ce ai tradus a doua eglogă de Virgiliu, de ce nu mi-o trimiți (...) Slavă Domnului nu sînt fată mare și n-o să mă scandalizez.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 5 ianuarie 1860

Am primit scrisoarea ta (...) Îmi ceri să-ți vorbesc despre iubitele mele ; nu iubesc decît în vis (...). Nu l-am văzut încă pe Villevieille ; cu prima ocazie am să-i vorbesc despre acel passe-partout.

...Spui că ai citit foiletonul meu. Mă tem că nu a fost mai bine înțeles decît Mon follet.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 3 martie 1860

(...)Ai luptat doi ani ca să ajungi unde ai ajuns ; mi se pare că după atîtea eforturi izbînda nu poate fi completă fără noi lupte.

* Intrucît unele scrisori din corespondența lui Cézanne par a se fi pierdut, redacția a considerat potrivit să prezinte cititorului, în cadrul acestui volum (cu caractere cursive) și cîteva scrisori extrase din corespondența lui Zola și Guillemet adresate lui Cézanne sau referitoare la el.

Doi arbori, Chicago, col. Leigh B Block.

Imi pui o întrebare ciudată. Bineînțeles că aici, ca și aiurea, poți lucra dacă ai voință ; Parisul îți oferă avantajul muzeelor, pe care nu-l poți avea în altă parte (...)

Cît despre problema pecuniară, fără îndoială că 125 de franci pe lună nu-ți vor permite un mare lux.

ZOLA CĂTRE BAILLE

Paris, 17 martie 1860

(...)Am primit de curînd o scrisoare de la Cézanne, în care îmi spune că sora lui mai mică este bolnavă și că nu crede să ajungă la Paris înainte de primele zile ale lunii viitoare.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 25 martie 1860

Vorbim deseori despre poezie în scrisorile noastre, dar cuvintele sculptură și pictură nu apar decît rar, ca să nu spun niciodată. Este o gravă lacună (...)

Trebuie să-l mulțumești pe tatăl tău, urmînd dreptul cît se poate de sînguincios. Dar trebuie să și desenezi mult și asiduu (...)

Imi ceri urmarea foiletonului La mascarade. Nu pot să-ți satisfac dorința pentru simplul motiv că, pînă acum, această urmare nu există (...)

Cît despre scuzele tale, pentru că-mi trimiți gravurile, sau pentru pretinsa plictiseală pe care mi-o pricinuiesc propriile-ți scrisori, aș îndrăzni să spun că sînt de cel mai prost gust. Nici tu nu crezi ceea ce spui (...).

Imi scrii apoi că ești foarte trist ; am să-ți răspund că și eu sînt foarte, foarte trist. Vîntul secolului a trecut și pe deasupra capetelor noastre (...). Apoi adaogi că : dacă eu te-am înțeles, tu nu te înțelegi.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 16 aprilie 1860

Îți mulțumesc pentru pachetul literar ; Un trésor de belle-mère (De Muscadel) (...)

Am primit scrisoarea ta. — Ai dreptate că nu te plîngi prea tare de soartă : deoarece, în definitiv, așa-i precum spui : cu două pasiuni, cea pentru femeie și cea pentru frumos, ar fi foarte nedrept să pierzi speranța.

Îmi trimiți cîteva versuri care degajă o tristețe sumbră (...)

Îmi mai spui că uneori nu ai curajul să-mi scrii. Nu fii egoist : bucuriile ca și durerile tale îmi aparțin.

Altă frază din scrisoarea ta m-a impresionat în mod dureros : „pictura pe care o iubesc, deși nu reușesc etc. etc.“

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

(Paris), 26 aprilie 1860

Am primit scrisoarea ta în clipa asta. Mă face să nutresc o dulce speranță. Tatăl tău devine mai blind ; fii ferm, fără să fii nerespectuos. Gîndește-te că se hotărăște viitorul tău și că fericirea ta depinde de asta. Ceea ce spui despre pictură devine inutil de vreme ce singur recunoști greșelile lui X.

ZOLA CĂTRE BAILLE

Paris, 2 mai 1860

Cézanne îmi vorbește de tine. Își recunoaște vina și promite să-și schimbe firea. Deoarece a deschis acest subiect, am intenția să-i spun părerea mea despre felul de a se purta¹ ;

¹ Se pare că Cézanne se purtase foarte rece față de Baille, cu ocazia unei vizite făcută de acesta la Jas de Bouffau — proprietatea băncii Cézanne.

nu ți-aș fi vorbit de asta, dar cred că este inutil să aștepti luna august ca să încercați să vă apropiați.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 5 mai 1860

Îmi vorbești de Baille în amîndouă scrisorile tale. De mult doresc și eu să-ți vorbesc despre acest băiat de treabă.

În ambele tale scrisori, îmi dai o vagă speranță că o să fim împreună. „Cînd îmi voi termina dreptul, poate — îmi spui — voi fi liber să fac ce vreau; poate voi putea să vin lîngă tine“. Să dea Dumnezeu să nu fie o bucurie de o clipă; ca tatăl tău să deschidă ochii și să vadă adevăratul tău interes (...)

Îmi vorbești destul de imprecis despre o anume aventură, care ar fi avut urmări supărătoare, între Leclerc și De Julianne.

ZOLA CĂTRE BAILLE

Paris, 14 mai 1860

Cum ți-am spus: i-am scris lui Cézanne despre felul rece în care te-a primit. Cel mai bun lucru pe care pot să-l fac este să transcriu aici, textual, cele cîteva cuvinte cu care mi-a răspuns în această privință; iată-le:

— „După ultima ta scrisoare, se pare că te temi că prietenia noastră cu Baille se răcește. Nici vorbă, căci, fir-ar să fie, e un băiat de treabă; dar știi, cu firea asta a mea, nu prea știu ce fac, așa că, dacă sînt vinovat cu ceva față de el, ei bine! să mă ierte. Altfel să știi că sîntem în relații foarte bune. Sînt de acord cu ceea ce spui, pentru că ai dreptate. Deci sîntem tot foarte buni prieteni“.

Aș vrea în luna august să-ți arăt cîte scrisori mi-a scris Cézanne și să te fac să roșești comparîndu-le cu cele pe care ți le-a trimis ție.

ZOLA CĂTRE BAILLE

Paris, 2 iunie 1860

Bătrînul nostru Cézanne îmi spune în fiecare scrisoare să te salut din partea lui. Îmi cere adresa ta ca să-ți scrie cît mai des. Mă mir că nu o știe și asta dovedește nu numai că el nu-ți scria dar că și tu păstrai aceeași tăcere. În sfîrșit cum este o cerere care dovedește bunele lui sentimente, am s-o satisfac. Iată deci o mică ceartă care a trecut în domeniul legendei. (...) Pînă una alta, satură-te de plăceri, cum spune Cézanne (...).

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 13 iunie 1860

Nu-mi mai vorbești despre studiile de drept. Ce mai e nou? Ești tot certat cu el? (...) Îmi spui că recitești uneori scrisorile mele mai vechi. Este o plăcere pe care adesea mi-o ofer și eu.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 25 iunie 1860

Îmi pari descurajat în ultima ta scrisoare ; îți vine, nici mai mult nici mai puțin, să-ți arunci pensulele în tavan. Te plîngi de singurătatea care te înconjoară ; te plictisești. Această plictiseală teribilă, nu este oare boala noastră, a tuturor, nenorocirea secolului nostru ? Descurajarea nu este tocmai una din consecințele acestui spleen care ne gîtuie ? După cum spui, dacă aș fi lingă tine, aș încerca să te consolez, să te încurajez.

Mi-am petrecut ziua de ieri cu Chaillan. Așa cum mi-ai spus, este un om cu o oarecare înclinație spre poezie ; i-a lipsit doar îndrumarea. Știu cît urăști mulțimea ; așa că nu-mi vorbi decît de tine ; și mai cu seamă nu te teme niciodată că mă plictisești.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

(Paris), iulie 1860

(...) scrisorile tale ba îmi dau mari speranțe, ba mă sperie de-mi vine să le rup. De pildă : în ultima mi se pare că îți iei chiar rămas bun de la toate visurile, pe care ai putea atât de bine să le transformi în realități. Există în această scrisoare o frază pe care în zadar am încercat să o pricep : „Am să vorbesc degeaba, căci faptele mele îmi contrazic vorbele“.

(...) Alt pasaj al scrisorii tale m-a necăjit. Îți arunci uneori, îmi spui, pensulele în tavan atunci când forma nu-ți urmează ideea (...)

ZOLA CĂTRE BAILLE

Paris, 25 iulie 1860

În ultima mea scrisoare (...) te întrebam mai multe lucruri. De la Aix, ai vești ? Cézanne se încăpățânează să nu mi le dea (...)

ZOLA CĂTRE BAILLE

(Paris), iulie 1860

(...) Iată o expresie fermecătoare pe care am găsit-o într-o scrisoare a lui Cézanne : „Mi-am luat drept doică iluziile“.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 1 august 1860

Recitind scrisorile tale de anul trecut, am dat peste micul tău poem Hercule (...)

Am primit scrisoarea ta azi dimineată (...) Spun, ca și tine, că artistul nu trebuie să-și refacă opera (...) În felul acesta sînt cu toul de părerea ta : lucrați conștiincios, cît se poate de bine, luați puțin la rașpel ca să se îmbine mai

bine părțile și să prezentați un tot unitar ; apoi lăsați opera să-și trăiască soarta bună ori rea (...) Aici, ca și tine, vorbesc despre artist în general.

Îmi mai spui că Baille consideră arta ca un fel de sacerdoțiu : asta înseamnă a gândi ca un poet (...)

ZOLA CĂTRE BAILLE

Paris, 21 septembrie 1860

Spune-i scumpului meu Cézanne că sînt trist și că nu pot răspunde la ultima lui epistolă (...). Este aproape inutil să-mi scrie pînă ce nu se va lămuri problema călătoriei lui.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE ȘI BAILLE

Paris, 24 octombrie 1860

Am primit azi dimineață o scrisoare de la Paul.

CĂTRE JOSEPH HUOT¹

Paris², 4 iunie 1861

Dragă Huot,

Ah ! Bunul meu Joseph, te-am uitat ! drace ! și pe prietenii, și căsuța de la țară³, și pe fratele tău, și vinul bun de Provența ; știi, ăsta de aici nu e bun de loc. N-aș vrea să adopt un ton elegiac în aceste cîteva rînduri, totuși, trebuie să mărturisesc că nu sînt prea vesel. Îmi pe-

¹ J. Huot (1840—1898) prieten de tinerețe al lui Cézanne, care în 1864 avea să frecventeze *l'Ecole des Beaux-Arts* la Paris.

² Tatăl lui Cézanne consimțise în aprilie 1861 la călătoria lui Paul la Paris, unde îl reîntîlnește pe Zola și se consacră definitiv picturii.

³ Unde se întîlneau prietenii lui Huot.

trec și eu sărmana viață cum pot ; lucrez la Suisse¹ de la șase dimineața pînă la unsprezece. Prînzul mă costă tot 15 centime ; nu e prea grozav ; ce vrei ? Totuși nu mor de foame.

Părăsind Aix-ul, credeam că las departe, în urma mea, plictiseala care nu-mi dă pace. Am schimbat doar priveliștea, plictiseala însă se ține de mine. Mi-am lăsat părinții, prietenii, unele obiceiuri, atîta tot. Și cînd mă gîndesc că mai tot timpul hoinăresc. Îți spun o naivitate : am văzut Luvrul, Luxemburgul și Versailles-ul. Sînt formidabile, uluitoare. Tu știi ce predici conțin aceste *admirabile muzee*. Să nu crezi că am să devin parizian (...)

Am mai văzut Salonul. Pentru un suflet tînăr, care spune ceea ce gîndește, pentru un copil care începe să privească arta, cred că ăsta e într-adevăr lucrul cel mai bun. Aici se întîlnesc, se ciocnesc, toate gusturile, toate genurile. Aș putea să-ți fac descrieri atît de frumoase încît să adormi. Te rog să apreciezi faptul că te scutesc de aceasta (...)

Am văzut aproape totul și intenționez să mă mai duc. În privința asta nu-mi impun nici un fel de restricții.

Cum regretele ar fi de prisos, n-am să-ți spun că-mi pare rău că nu ești cu mine ca să vedem totul împreună, dar, ce naiba, așa e.

Domnul Villevieille², la care lucrez în fiecare zi, precum și amicul Bourk, pe care-l văd din

¹ *L'Académie Suisse* era o academie liberă, destul de ieftină, unde li se ofereau pictorilor modele și unde nimeni nu corecta lucrările. Acolo Cézanne i-a cunoscut între alții pe Guillaumin, Pissarro, Oller, cu care a rămas bun prieten.

² Villevieille, Joseph-François (1829—1915), pictor din Aix, elev al lui F. M. Granet, prieten de tinerețe al lui Cézanne.

cînd în cînd, îți transmit salutări. Chaillan¹ te salută foarte călduros. Salută-i pe Solari, Félicien, Rambert, Lelé, Fortis. N-aș mai isprăvi dacă aș vrea să-i înșir pe toți ; informează-mă, dacă poți, de tragerea la sorți² în ceea ce îi privește pe toți prietenii. Respectele mele părinților tăi ; ție curaj, vermut bun, nu prea mare plictiseală și la revedere.

Cu bine dragă Huot. Prietenul tău,

PAUL CÉZANNE

P. S. Salutări de la Combes cu care am cinat. Villevieille a făcut schița unui tablou uriaș, de 14 picioare înălțime, cu personaje de doi metri și mai bine.

Marele G. Doré are la Salon un tablou grozav. Cu bine încă o dată, dragul meu ; aștept plăcerea de a goli împreună un sfînt clondir.

PAUL CÉZANNE

Rue d'Enfer 39

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 20 ianuarie 1862

Nu ți-am mai scris de mult, nu prea știu de ce. Parisul nu a priit prieteniei noastre (...) Nu-i nimic, eu tot te socotesc prietenul meu (...) Dar nu doresc să-ți scriu o scrisoare de scuze. Vreau numai să răspund prietenește la scrisoarea ta (...)

Mă sfătuiești să lucrez și asta atît de insistent încît s-ar putea crede că nu-mi place lucrul (...) Baille te-a informat bine spunîndu-ți că voi

¹ Chaillan, Jean-Baptiste, pictor fără talent, pe care Cézanne l-a cunoscut în 1858 la *École de Dessin* din Aix.

² Este vorba de tragerea la sorți a celor care aveau să facă armata. Cine scotea un număr bun era scutit. Și invers.

intra, probabil foarte curînd, ca funcționar la Editura Hachette.

(...) Dacă vii, în luna martie, așa cum îmi promiți, dacă voi avea slujba de care ți-am vorbit și soarta ne e favorabilă, atunci poate o să ne bucurăm puțin de prezent.

ZOLA CĂTRE CÉZANNE

Paris, 29 septembrie 1862

(...) Sînt întru totul de acord cu ideea ta : să vii să lucrezi la Paris și să te retragi apoi în Provența.

CĂTRE NUMA COSTE¹ ȘI VILLEVIEILLE

Paris, 5 ianuarie 1863

Dragul meu,

Scrisoarea asta o scriu pentru tine și pentru Villevieille. Aș fi putut să vă scriu de mult, căci sînt două luni de cînd am plecat de la Aix.

Să vă vorbesc despre nimicuri și că e vreme frumoasă ? Nu. Doar atît, soarele, pînă acum ascuns în nori, a început astăzi să scoată capul la fereastră, și vrînd să sfîrșească în plină glorie această ultimă zi, ne aruncă înainte de a pleca cîteva raze palide.

Doresc ca această scrisoare să vă găsească sănătoși pe toți. Curaj și să încercăm să ne vedem curînd.

Ca și înainte (căci se cuvine să vă spun ce fac), merg la *Academie Suisse* dimineața de la opt la unu și seara de la șapte la zece. Lucrez liniștit, mănînc și dorm.

¹ Numa Coste (1843—1907), istoric, jurnalist și pictor, prieten de tinerețe al lui Cézanne și Zola, va rămîne legat de romancier dar se va vedea mai rar cu Cézanne.

Mă duc destul de des să-l văd pe Dl. Chautard care este atît de drăguț și-mi corectează studiile. A doua zi de Crăciun am cinat la ei și am gustat din vinul fiert pe care i l-ați trimis. Domnule Villevieille, tinerele dumitale Fanny și Thérèse, sper că sînt sănătoase, dar voi toți? Te rog transmite respectele mele D-nei Villevieille, tatălui și sorei dumitale. Dar tabloul dumitale, a cărui schiță am văzut-o, l-ai început? I-am vorbit D-lui Chautard de acest lucru, te-a lăudat pentru idee și a spus că ai putea face ceva.

O Coste, tinere Coste, tot îl mai plictisești pe reverendissimul Coste cel bătrîn? Continui să pictezi? Dar acele seri academice cum merg, cine mai e nefericitul care îți pozează în X, sau cel care se ține de burtă; mai există ciu-mele alea couă de anul trecut?

Cam de vreo lună, Lombard s-a întors la Paris. Am aflat destul de tîrziu că frecventa Atelierul Signol. Distinsul domn îi învață un anumit șablon care te obligă să pictezi la fel ca el; este foarte frumos dar nu merită să fie admirat. Cînd te gîndești că un tînăr inteligent a trebuit să vină la Paris ca să se razeze. De altfel ucenicul Lombard a făcut multe progrese.

Imi place și Félicien, comeseanul lui Truphémus².

Bietul băiat nu vede decît cu ochii și însușirile ilustrissimului său prieten.

După părerea lui, Truphème îl va detrona pe Delacroix, numai el știe ce-i culoarea. De altfel în baza unei scrisori, Félicien frecventează Belle artele. Să nu crezi că-l invidiez.

¹ Cézanne, Coste și cîțiva alți prieteni au frecventat din 1858 pînă în 1862 serile academice de la *École des Beaux-Arts*, la Aix.

² Auguste Truphème (1836—1898) pictor pensionar al orașului Aix, frate al sculptorului François Truphème.

Chiar acum am primit o scrisoare de la tatăl meu prin care mă anunță că va sosi în curînd, la 13 ale lunii ; spune-i D-lui Villevieille să-i dea ce vrca pentru mine și în ceea ce privește pe D-l. Lambert (adresa mea fiind pentru moment Intrarea *Saint Dominique d'Enfer*) să-mi scrie sau să-mi trimită prin cineva cîteva informații asupra obiectului, locului cumpărării, modului de expediere indicat ; îi stau la dispoziție(...). Doresc ca această scrisoare, cu care a trebuit să mă chinuiască puțin, să vă găsească sănătoși ; respectele mele părinților, salutări prietenilor. Îți strîng mîna, prietenul și confratele dumitale întru pictură,

PAUL CEZANNE

Căutați-l pe tînărul Penot și salutați-l din partea mea.

CĂTRE NUMA COSTE

Paris, 27 februarie 1864

Dragul meu,

Scuză proasta calitate a hîrtiei pe care scriu. Momentan nău am alta. Ce să-ți spun despre soarta ta nefericită, e o mare nenorocire ceea ce ți se întîmplă și-mi dau seama cît de plictisit trebuie să fii ¹. Îmi scrii că nici Jules nu a avut noroc și că este chemat să facă armata ca voluntar.

Baille era cu mine ieri seara cînd am primit scrisoarea ta ; presupun că vrei să-ți faci armata mai devreme și poți veni la Paris pentru a fi încorporat, întrucît Baille, care cunoaște destui oameni ce-au urmat aceeași școală ca el, cît și pe cei de la Saint Cyr, ar putea să te recomande locotenentului unității tale. Îți spun toate astea gîndindu-mă că poate

¹ Numa Coste fusese înrolat în serviciul militar pentru șapte ani.

ai vrea să te întorci aici unde ai avea, chiar și înrolat, mai multe înlesniri, — fie permisiile, fie corvoade mai mici, — ca să te poți ocupa și de pictură. Rămîne să te hotărăști tu și să vezi în orice caz dacă-ți surîde așa ceva ; totuși simt că nu e de loc vesel. Dacă-i vezi, salută-i pe Jules, care probabil nu este prea mulțumit, și pe Penot, care ar trebui totuși să-mi dea vești despre familia și tatăl lui. Cît despre mine, dragul meu, părul și barba îmi sînt mai lungi decît talentul. Totuși nu te descuraja în privința picturii. Poți să-ți croiești un drumușor, chiar ca soldat. Sînt aici cîțiva care vin să asiste la cursurile de anatomie de la *École des bozards*¹ (care trebuie să știi că a fost grozav modificată...). Lombard desenează, pictează, mai bine ca oricînd, n-am putut încă să merg să-i văd desenele despre care mi-a spus că e mulțumit. De două luni nu m-am atins de (cuvînt indescifrabil) după Delacroix².

Am s-o retușez totuși înainte de a pleca la Aix, ceea ce nu se va întîmpla, cred, decît spre sfîrșitul lunii iulie, în afară de cazul că mă cheamă tatăl meu. Peste două luni, adică în mai, va avea loc o expoziție de pictură ca cea de anul trecut³ ; dacă ai să fii aici o s-o parcurgem împreună. În sfîrșit toate cele bune. Prezintă respectele mele părinților tăi și te rog să crezi în prietenia mea devotată.

PAUL CÉZANNE

Am să-l văd curînd pe Villevieille și am să-i transmit complimente din partea ta.

¹ Ortografie hazlie a cuvîntului *Beaux-Arts*.

² Este probabil vorba de copia lui după *Barca lui Dante*.

³ Aluzie la Salonul refuzaților din 1863. Dar în 1864 expoziția pictorilor refuzați de la Salonul oficial nu va mai avea loc.

CĂTRE CAMILLE PISSARRO

Paris, 15 martie 1865

Domnule Pissarro,

Scuză-mă că nu am trecut să te văd, dar plec diseară la St. Germain și mă întorc sîmbătă

Portretul lui Camille Pissarro în fața șevaletului (detaliu) Chicago, col. B. Block.

cu Oller, ca să ducem tablourile lui la Salon ;
căci a făcut o bătaie biblică, după cum mi-a
scris, și tabloul mare pe care-l cunoști. Cel

mare e foarte frumos, pe celălalt nu l-am văzut.

Aș fi vrut să știu dacă, în ciuda nenorocirii care te-a lovit, ți-ai terminat pânzele pentru Salon. Ar fi bine să ne vedem; eu dimineata sînt la *Suisse* iar seara acasă. Fixează-mi însă o întîlnire care să nu te deranjeze și după ce-l văd pe Oller am să vin să-ți strîng mîna. Sîmbata o să ne ducem pînzele la baraca de pe Champs Elysées care vor exaspera tot Institutul. Sper că ai făcut vreun peisaj frumos, îți strîng mîna călduros.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE HEINRICH MORSTATT¹

(Aix), 23 decembrie 1865

(*Postscriptum al unci scrisori a lui A. F. Marion² către H. Morstatt, muzician german, prin care îl invită să vină de Crăciun, de la Marsilia la Aix-en-Provence.*)

Subsemnatul te roagă să accepți invitația lui Fortuné de a face să vibreze nervul nostru acustic la nobilele accente ale lui Richard Wagner.

Am să te rog ceva... te rog să accepți sincerele mele complimente și să ne satisfaci dorința executîndu-te. Semnez pentru Fortuné. Bătrînul dumitale prieten,

PAUL CÉZANNE

¹ Morstatt, Heinrich (1844—1925), muzician german. Își făcea între 1864 și 1867 ucenicia comercială la Marsilia, unde prin A. F. Marion cu care era prieten, l-a cunoscut pe Cézanne; a fost mai tîrziu directorul unei școli de muzică la Stuttgart.

² Antoine Fortuné Marion (1846—1900), prieten, în tinerețe, al lui Cézanne și Zola. A pictat ca amator și a suferit mult influența lui Cézanne. Acesta i-a făcut mai multe portrete.

Paris, 19 aprilie 1866

Domnule,

Am avut onoarea să vă scriu de curînd despre două pînze pe care juriul mi le-a refuzat.

Din moment ce nu mi-ați răspuns, cred că trebuie să insist asupra motivelor care m-au făcut să mă adresez dumneavoastră. De altfel, cum ați primit cu siguranță scrisoarea mea, nu mai e nevoie să amintesc aici argumentele pe care am crezut că trebuie să vi le fac cunoscute. Mă mulțumesc să vă spun că nu pot accepta sentința nelegitimă a unor confrăți cărora nu le-am acordat misiunea de a mă aprecia.

Vă scriu deci ca să insist asupra cererii mele. Doresc să expun și să fiu judecat de public. Dorința mea nu mi se pare de loc exagerată și dacă i-ați întreba pe toți pictorii care sînt în situația mea v-ar răspunde că reneagă juriul și că vor să participe într-un fel sau altul la o expoziție care ar trebui să fie accesibilă oricărui pictor ce muncește serios.

Să se reintînzeze deci Salonul refuzaților. Chiar dacă ar trebui să expun numai eu singur, aș face-o, întrucît țin ca oamenii să știe cel puțin că, așa cum domnii din juriu nu vor să fie confundați cu mine, tot așa și eu nu vreau să fiu confundat cu ei.

Sper, Domnule, că de data aceasta îmi veți răspunde. Mi se pare că orice scrisoare politicoasă merită un răspuns.

Vă rog să primiți asigurarea înaltei mele considerațiuni.

PAUL CÉZANNE

rue Beaubreillis ¹, 22

¹ Pe marginea acestei scrisori era indicat sensul în care trebuia să i se răspundă: „Ceea ce cere este imposibil, s-a văzut doar cît de dăunătoare a fost expoziția pictorilor refuzați pentru demnitatea Artei și ea nu va fi reluată.”

(Aix), 30 iunie 1866

Dragul meu Émile,
Am primit cele două scrisori pe care mi le-ai adresat și în care se aflau șaiszeci de franci, lucru pentru care îți mulțumesc fiindcă atunci când n-am bani sînt și mai trist. Așadar, nu se întîmplă nimic neobișnuit, de vreme ce nu-mi scrii mai mult în ultima ta scrisoare. Mi-e imposibil să scap de patron. Nu prea știu în ce zi am să plec, dar probabil luni sau marți. Am lucrat puțin. Ziua lui Gloton(?) a fost duminica trecută, pe 24, și a venit cumnatul patronului, așa că au fost numai idioți. Dumont va pleca cu mine.

Tabloul nu merge prea prost, dar ziua trece greu. Trebuie să-mi cumpăr o cutie cu acuarele ca să mai fac și altceva în timp ce nu lucrez la tablou. Am să schimb toate figurile din tabloul meu; l-am așezat deja într-o altă poziție pe Delphin (...) și cred că așa este mai bine. *(Intercalat un desen reprezentînd un om care sapă.)* Am să le schimb și pe celelalte două. Am mai adăugat puțină natură moartă lîngă taburet, un coș cu o pînză bleu și cîteva sticle verzi și negre¹. Se usucă prea repede, nu pot să lucrez decît două ore pe zi, e enervant, dacă aș putea să lucrez mai mult aș merge mai repede.

Hotărît lucru, ar trebui să pun modelele să-mi pozeze în atelier. Am început un portret în aer liber, al lui Roussel cel bătrîn, care nu se prezintă prea prost, dar trebuie să mai lucrez la el, mai cu seamă fondul și hainele, pe o pînză de 40, puțin mai mare ca una de 25².

¹ Nu este posibil, după indicațiile date de Cézanne, să identificăm tabloul despre care este vorba. Probabil că pînză a fost distrusă sau s-a pierdut.

² După descrierea artistului ar putea să fie vorba de *Cap de bătrîn* ale cărui haine și fondul sînt într-adevăr în fază de eboșă.

Am pescuit marți și ieri seara cu Delphin după sistemul cu mâinile în găuri. Am prins ieri cel puțin douăzeci, într-o singură gaură. Am prins șase, unul după altul, și o dată am prins trei deodată, unul în dreapta și doi în stînga ; erau destul de frumoși. E mai ușoară treaba asta decît pictura, dar ce realizezi cu ea ?

Dragă prietene, pe curînd și respectele mele Gabriellei¹ precum și ție.

PAUL CÉZANNE

Mulțumește-i lui Baille din partea mea, că doar el mă scapă de nevoile bănești.

Hrana devine prea sobră, pînă la urmă n-o să-mi mai dea de loc de mîncare.

Salut-o pe mama ta pa care, fir-aș să fiu, era s-o uit.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

fără dată

(Aix, aprox. 19 octombrie 1866)

Dragă Emile, de cîteva zile plouă cu încăpăținare. Guillemet² a sosit sîmbătă seara, a petrecut cîteva zile la mine și ieri — marți — a închiriat o cameră într-un local destul de bun ; îl costă 50 de franci pe lună. cu rufărie cu tot. Deși plouă cu găleata, peisajul este superb și am făcut puțin studiu. Cînd o să se însenineze, Guillemet o să se apuce serios de lucru. În ce mă privește, trîndăvia mă copleșește, de patru, cinci zile n-am mai făcut nimic. Am terminat un mic tablou care, cred, este mai bun decît tot ce-am făcut pînă acum ;

¹ Gabrielle-Éléonore-Alexandrine Meley, care a devenit în 1870 doamna Émile Zola.

² Guillemet Antoine (1841—1918), pictor, elev al lui Corot și al lui Daubigny, prieten bun al lui Zola.

o înfățișează pe sora mea Rose citindu-i păpușii. N-are decît un metru și dacă vrei ți-l dau ție; are aceeași mărime ca al lui Valabrègue¹. Am să-l trimit la Salon.

Locuința lui Guillemet cuprinde la parter o bucătărie și un salon care dă într-o grădină ce înconjoară vilișoara. A închiriat două camere la etajul întîi și un birou. N-a luat decît aripa dreaptă a casei. Este la începutul lui *Route d'Italie*, chiar în fața casei în care ați locuit și unde se află un pin, trebuie să-ți amintești. E lîngă mătușa Costalin care ținea o cîrciumă.

Dar, vezi, orice tablou făcut înăuntru, în atelier, nu se poate compara niciodată cu lucrul făcut în aer liber. Înfațișînd scene care au loc afară, contrastele figurilor cu țarina sînt uimitoare și peisajul este splendid. Văd lucruri superbe și trebuie să mă hotărăsc să nu mai lucrez decît în aer liber.

Ți-am mai vorbit de o pînză pe care am să încerc s-o fac cu Marion și Valabrègue pornind spre motiv (se-nțelege, peisaj). Schița de care Guillement spunea că e bună, și pe care am făcut-o după natură, e foarte bună și depășește tot ce-am făcut pînă acum. Cred că toate tablourile vechilor maeștri care au drept cadru natura au fost făcute în interior pentru că nu par să aibă aspectul adevărat și original pe care-l oferă natura. Moș Gibert m-a invitat să vizitez Muzeul Bourguignon și m-am dus cu Baille, Marion, Valabrègue. Totul mi s-a părut prost. E foarte consolant. Mă plictisesc foarte mult, numai lucrînd trece mai ușor vremea, tînjesc mai puțin cînd sînt în compania cuiva. Nu-i văd decît pe Valabrègue, Marion și acum pe Guillemet.

¹ Antonin Valabrègue, prieten, în tinerețe, al lui Cézanne și al lui Zola, căruia Cézanne i-a făcut cîteva portrete. La Paris devine critic de artă.

(...) Salut-o pe Gabrielle din partea mea, la fel pe Solari¹ și pe Baille care trebuie să fie la Paris cu *frater*-ul lui.

Cred că acum, după ce au trecut necazurile provocate de discuțiile cu Villemessant², te simți mai bine și-ți urez ca lucrul să nu te copleșească prea tare. Am aflat cu plăcere că ai fost introdus în marele ziar³. Dacă-l vezi pe Pissarro, spune-i complimente din partea mea. Repet, sînt într-un fel de lîncezeală, dar fără motiv. După cum știi, această stare o am în fiecare seară cînd apune soarele și apoi plouă și nu-mi explic de unde provine. Văd totu-n negru.

Cred că într-una din zile am să-ți trimit un cîrnat, dar trebuie să se ducă mama să mi-l cumpere pentru că altfel m-ar înșela negustorul. Ar fi foarte... enervant.

Inchipuie-ți că nu mai citesc aproape de loc. Nu știu dacă ai să fii de acord, dar asta n-o să mă facă să-mi schimb părerea, încep să-mi dau seama că arta pentru artă e o glumă teribilă ; asta între noi.

(P.S.) De patru zile țin scrisoarea în buzunar și simt nevoia să ți-o trimit ; cu bine, dragul meu,

PAUL CÉZANNE

CĂTRE CAMILLE PISSARRO

(Aix, 23 octombrie 1866)

Dragă prietene,

Iată-mă în familie cu cele mai scîrboase ființe din lume, care constituie familia mea și

¹ Philippe Solari (1840—1906), sculptor, prieten din tinerețe al lui Cézanne și Zola.

² Villemessant, directorul ziarului *L'Événement* unde Zola a publicat în mai 1866 o serie de articole despre Salon, pe care a trebuit s-o întrerupă datorită vehementelor proteste ale publicului.

³ Probabil *Le Figaro* la care Zola lucra din 1867.

sînt și pisălogi pe deasupra. Să nu mai vorbim.¹

Îl văd în fiecare zi pe Guillemet și pe soția lui care au o locuință destul de bună, pe *Cours Ste-Anne* 43. Guillemet nu a început încă tablouri mari, a făcut însă cîteva pînze mici care sînt foarte bune. Ai perfectă dreptate să vorbești despre cenușiu; el își pune pecetea pe natură dar e al naibii de greu să-l prinzi. Peisajul este foarte frumos aici, are mult stil și Guillemet a făcut un (*studiu*), ieri și azi, pe vreme întunecată, care e foarte frumos. Studiile lui mi se pare că sînt superioare celor aduse anul trecut de la Yport. Sînt în mare admirație. De altfel o să-ți dai mai bine seama văzîndu-le. Nu mai adaug nimic în afară de faptul că o să înceapă cît mai curînd o pînză mare, îndată ce se va face vreme bună. În scrisoarea viitoare o să-ți dau probabil vești bune.

Am pus o scrisoare la poștă pentru Zola. Lucrez puțin în fiecare zi, dar culorile sînt greu de găsit aici și sînt și scumpe. Să sperăm, să sperăm că o să se facă vînzarea. O să jertfим vițelul de aur. Nu trimiți la Marsilia. Află că nici eu. Nu mai vreau să trimit cu atît mai mult cu cît nu am rame, că trebuie să fac cheltuieli pe care prefer să le fac pentru pictură. Spun asta pentru mine, și apoi dracu să-l ia de juriu.

Soarele ne va mai dărui, cred, zile frumoase. Sînt supărat că Oller nu poate să se întoarcă la Paris, din cîte îmi spune Guillemet, căci s-ar putea să se plictisească rău de tot la Porto-Rico și apoi, fără să ai culori la îndemînă, e

¹ Tatăl lui Cézanne se opunea carierei artistice a fiului lui. Totuși după moartea bancherului, Cézanne își va exprima respectul și recunoștința față de tatăl lui care îi asigurase o viață lipsită de griji materiale.

foarte greu să pictezi. De aceea, îmi spunea el, ar face bine să se angajeze pe un vas comercial care vine direct în Franța. Dacă cumva ne mai scrii, te rog să fii drăguț să-mi spui cum pot să-i scriu, adică adresa pe care trebuie s-o pun și cum să timbrez mai complet ca să-l scutesc de cheltuieli inutile.

Îți strâng călduros mâna și după ce voi fi supus această scrisoare lui Guillemet spre citire și-i voi arăta-o și pe a dumitale, o voi pune la cutie. Te rog transmite respectele mele familiei, Doamnei Pissarro și fratelui, dumitale. Te salut.

PAUL CÉZANNE

GUILLEMET CĂTRE PISSARRO

Astăzi, 23 octombrie anul de grație 1866

Dragă Pissarro,

Mă pregăteam să-ți scriu cînd am primit scrisoarea dumitale. Pentru moment sînt sănătos și Alphonsine la fel. Am făcut cîteva studii și toamna mă va ajuta să mă apuc de marile mele tablouri. Cézanne a făcut picturi foarte frumoase. Pictează din nou blond și sînt sigur că o să fii mulțumit de două sau trei pînze pe care o să le aducă. Nu știu încă sigur cînd am să mă întorc; probabil, cînd voi termina tablourile.

Iată-te la Paris și cred că soția dumitale se simte mai bine decît la Pontoise. Copiii cum se simt? M-am gîndit că ar fi bine ca atunci cînd te plictisești prea tare, să ne scrii. Vorbim deseori despre dumneata și ne-am bucura să te revedem. Nevastă-mea și cu mine vă transmitem mii de complimente tuturor.

Pe curînd.

Al dumitale
A. GUILLEMET

(Aix), vineri, 2 noiembrie (1866)

Dragă Zola,

(...) Paul, în cele două scrisori ale lui, ți-a scris mai mult despre mine decît despre el, am să fac același lucru, adică am să-ți vorbesc mai mult despre maestru. Fizic, parcă e mai frumos, are părul lung, fața lui emană sănătate, pînă și ținuta lui face senzație pe Corso. Ești deci liniștit în privința asta. Moralul, deși în veșnică frământare, îi oferă și înseninări iar pictura, încurajată de cîteva comenzi serioase, promite să-l răsplătească pentru eforturile lui. Într-un cuvînt, „cerul viitorului pare pe alocuri mai puțin întunecat“. O să vezi cînd se va întoarce la Paris cîteva tablouri care o să-ți placă mult ; printre altele o Uvertură la Tanhåuser ; apoi un Portret al tatălui lui, stînd într-un fotoliu mare, care arată tare bine. Pictura e blondă și are aspect frumos, taică-său ar semăna cu un papă pe tronul lui dacă nu ar citi Le siècle. Într-un cuvînt, treaba merge bine și fii sigur că în curînd o să putem vedea lucruri tare frumoase.

Locuitorii din Aix îi calcă în continuare pe nervi, îi cer să-i vadă picturile ca apoi să le birfească ; dar a și adoptat față de ei o metodă bună : „Duceți-vă dracului“ le spune el și oamenii fără temperament fug înspăimîntați. În ciuda sau poate tocmai din cauza aceasta, el trăiește un adevărat reviriment și cred că se apropie timpul cînd i se va oferi direcția muzeului. Ceea ce doresc din tot sufletul, căci sau nu-l cunosc bine sau o să vedem niște peisaje destul de reușite, lucrate cu cuțitul și care doar așa vor putea intra într-un muzeu oarecare (...)

Cit despre tinărul Marion, despre care ai auzit vorbindu-se, se leagănă în iluzia că o să i se ofere o catedră de geologie. Săpă fără preget și încearcă să ne demonstreze că Dumnezeu n-a existat niciodată și că a crede în el este

rezultatul unei scamatorii. Lucru de care nu ne sinchisim căci nefiind vorba de pictură (...) Am primit o scrisoare de la Pissarro care este sănătos (...). Am fost deseori la baraj (...). Ne vom întoarce la Paris la sfârșitul lui decembrie (...)

Am scris pe o foaie dublă deoarece cred că Paul o să-ți scrie și el; în același plic o să ai deci salutări de la amândoi. Îți strâng mâna. Prietenul dumitale devotat,

A. GUILLEMET

Dragă Émile,

Profit de ocazie că ți-a scris Guillemet și neavînd ceva nou să-ți spun îți trimit salutări. Te anunț totuși că, așa cum te temei, de altfel, tabloul meu mare cu Valabrègue și Marion nu s-a făcut și că încercînd să fac o seară în familie nu mi-a ieșit de loc. Totuși voi persevera și poate să altă dată va ieși. Am făcut cu Guillemet o a treia plimbare, e foarte frumos. Îți strâng mâna ție și Gabriellei.

PAUL CÉZANNE

Salutări lui Baille care mi-a transmis și el salutări cînd i-a scris lui Fortuné Marion, geolog și pictor.

CĂTRE NUMA COSTE

D-l Numa Coste

Sergent, élève d'administration¹.

Place Duplex

Loco

(Paris), miercuri 13 mai 1868

Dragă Numa,

Am pierdut adresa pe care mi-ai dat-o. Cred că scriindu-ți în Place Duplex (deși adresa e incorectă) voi avea șansa să-ți parvină. Așadar

¹ Acesta urmărea sfatul lui Baille și se înrolase la Paris.

te rog să fii joi 14 la ora 5 și două minute sau așa ceva pe la Pont-Royal, cred, în strada care dă în Place de la Concorde și de acolo vom avea plăcerea să mergem să luăm masa împreună, deoarece sîmbătă plec la Aix. Dacă ai vreo scrisoare sau altceva de trimis alor tăi, mă voi face fidelul tău Mercur.

Al tău veri prieten
PAUL CÉZANNE

Dacă nu poți mîine, lăsăm pe vineri la aceeași oră, cu bine.

CĂTRE HEINRICH MORSTATT

(Aix), 24 mai 1868
(*Post-scriptum la o scrisoare a lui Antoine
Fortuné Marion*)

Dragă Morstatt,

O să avem, așadar, plăcerea să te revedem fără să trebuiască să așteptăm o lume mai bună, din moment ce după ultima dumitale scrisoare mă anunți că reintri în fonduri. Sînt foarte bucuros de această împrejurare favorabilă pentru dumneata, căci tindem cu toții către artă, fără ca plictiseli de ordin material să tulbure munca atît de necesară unui artist. Îți strîng cu vie simpatie mina care nu se (*mai*) profanează în meșteșuguri filistine. Am avut fericirea să aud uvertura la *Tannhäuser*, la *Lohengrin* și la *Olandezul zburător*.

Salutări.

Al tău prieten
PAUL CÉZANNE

CĂTRE NUMA COSTE

(Aix), în primele zile ale lui iulie (18) 68

Dragă Coste,

Am primit vești de la tine acum cîteva zile și mi-e greu să-ți povestesc ceva nou cu privire la patria de care ești lipsit.

De la sosire m-am stabilit la țară¹. Am pornit-o bine de câteva ori ; m-am aventurat într-o seară, și-apoi în alta, pînă la tatăl tău, pe care nu l-am găsit, dar într-una din zile, în plină amiază, sper să-l găsesc.

Cît despre Alexis², a fost drăguț și a venit să mă vadă, aflînd de la marele Valabr(ègue) că m-am întors de la Paris. Mi-a împrumutat chiar o mică revistă a lui Balzac din 1840 ; m-a întrebat despre tine dacă te mai ocupi cu pictura etc... știi, tot felul de lucruri care se spun într-o conversație. A promis că va mai veni să mă vadă ; nu l-am mai văzut de mai bine de o lună. Cît despre mine, și mai cu seamă de cînd am primit scrisoarea ta, mi-am îndreptat seara pașii pe Corso³ ceea ce este cam împotriva obiceiurilor mele de singuratic. A fost cu neputință să-l întîlnesc. Totuși, împins de o mare dorință de a-mi face datoria, am să încerc o descindere la domiciliu. Dar în ziua aceea va trebui să-mi schimb pantofii și cămașa.

N-am mai avut vești despre Rochefort și totuși *La Lanterne* a avut răsunset.

Într-adevăr, l-am văzut puțin pe Aufan, dar ceilalți parcă se ascund. În jurul tău parcă se face un gol mare, cînd dispari pentru mai multă vreme dintr-un loc. N-am să-ți vorbesc despre el. Nu știu dacă trăiesc sau dacă pur și simplu îmi amintesc, dar totul mă face să gîndesc. Am hoinărit de unul singur pînă la baraj și la Saint-Antonin. Am dormit într-un „pod cu paie“, la niște oameni de la moară, vin bun, primire bună. Mi-am amintit acele tentative de ascensiune. N-o să le mai reluăm ? Ciudățenie

¹ Cézanne se afla la o mare proprietate situată la 4 km de Aix, Jas de Bouffan, unde artistul a pictat printre altele multe peisaje și portrete.

² Paul Alexis (1847—1901), romancier, va fi prieten intim cu É. Zola.

³ Este vorba de Cours Mirabeau, strada principală din Aix.

a vieții, ce diversiune, și ce greu ne-ar fi, la ora asta, să fim toți trei acolo unde eram cu câțiva ani în urmă.

N-am nici o distracție, afară de familie, câteva numere ale ziarului *Le Siècle* în care spi-cuiesc știri anodine. Fiind singur îmi este greu să mă aventurez la cafenea. Dar, cu toate astea, tot mai am speranță.

Știi, Penot e la Marsilia. N-a avut noroc și nici eu. Eram la Saint-Antonin când a venit să mă vadă la Aix. Am să încerc să merg la Marsilia într-o zi, și o să vorbim despre cei care nu sînt de față, și o să bem în sănăta-tea lor. Într-o scrisoare, mi-a scris : „Și o să curgă halbele“.

P. S. Nu terminasem scrisoarea când, în plină amiază, Dethès și Alexis au picat la mine. Cred că-ți închipui că am discutat literatură și ne-am răcorit, pentru că era foarte cald în ziua aceea. Alexis a fost drăguț și mi-a citit niște versuri pe care le-am găsit într-adevăr foarte bune, apoi mi-a recitat câteva strofe din alta, avînd drept titlu *Simfonie în la minor*. Am găsit aceste versuri mai deosebite, mai originale, lu-cru pentru care l-am complimentat. I-am co-municat și scrisoarea ta ; o să-ți scrie, din cîte spunea. Pînă atunci, îți transmit salutări din partea lui, precum și din partea familiei mele, căreia i-am transmis scrisoarea ta, pentru care îți mulțumesc mult, căci ea e ca o rouă într-o zi cu arșiță. L-am văzut și pe Combes care a venit la țară. Îți strîng cu căldură mîna.

Al tău prieten
PAUL CÉZANNE

CĂTRE NUMA COSTE

(Aix) pe la sfîrșitul lui noiembrie (1868)
E luni seara

Dragă Numa,

Nu pot să-ți spun exact cînd mă voi întoarce. Foarte probabil în primele zile ale lui decem-

brie, cam pe la 15. Am să trec negreșit pe la părinții tăi înainte de a pleca și am să-ți aduc tot ce vei dori.

De altfel o ladă cu rufe o să-mi fie expediată în urma mea și pot să iau cu mine tot felul de lucruri.

Nu de mult m-am întâlnit cu tatăl tău și ne-am dus să-l vedem pe Villevieille. Vorbindu-ți de el, mi-a venit ideea să mă duc să-l văd și mai cu seamă să nu-l uit la plecare. Dar am să-mi notez pe hîrtie tot ce am de făcut, cu cine trebuie să mă văd și am să bifez de fiecare dată, așa n-am să uit nimic. Mi-ai făcut o mare plăcere că mi-ai scris, asta te mai scoate din somnolența în care te afunzi. Frumoasa expediție pe care trebuia s-o facem la Sainte-Victoire în vara asta a căzut baltă, din cauza căldurii prea mari și în octombrie, din cauza ploilor; îți închipui ce delăsare pe ai noștri. Dar ce vrei, asta este, se pare că nu sîntem întotdeauna „vibranți“, cum s-ar spune pe latinește *semper virens*, mereu viguroși sau mai bine-zis cu voință.

Vești de pe la noi n-am să-ți dau căci, în afară că s-a înființat *Galoubet* la Marsilia, nu știu să fie nimic nou. Totuși Gibert Pater¹, pictor prost, nu i-a dat voie lui Lambert să fotografieze cîteva pînze de la Muzeul Bourguignon ceea ce-l împiedică să lucreze. Nu i-a dat voie lui Victor Combes să copieze etc. Noré e foarte leneș. Se spune că face un tablou pentru Salon. Toți ăștia nu-s decît niște zmîngălitori.

Moș Livé sculptează de 58 de luni un basorelief de un metru și a rămas tot la ochiul celui de-al XXX-lea Sfînt.

¹ Gibert, Joseph (1808—1884), profesor la Școala de desen din Aix, era în același timp conservatorul Muzeului care adăposește colecția Bourguignon de Fabregoules.

Se pare că mister d'Agay, acest tânăr dezgustător pe care-l știi, s-a dus într-o zi la Muzeul Bourguignon și tușa Combes îi spune : „dați-mi bastonul, lui moș Gibert nu-i plac astea“. „Puțin îmi pasă“ răspunde celălalt. Și nu-i dă bastonul. Sosește Gibert Pater, vrea să facă scandal, „du-te-n...“, îi strigă d'Agay. Autentică.

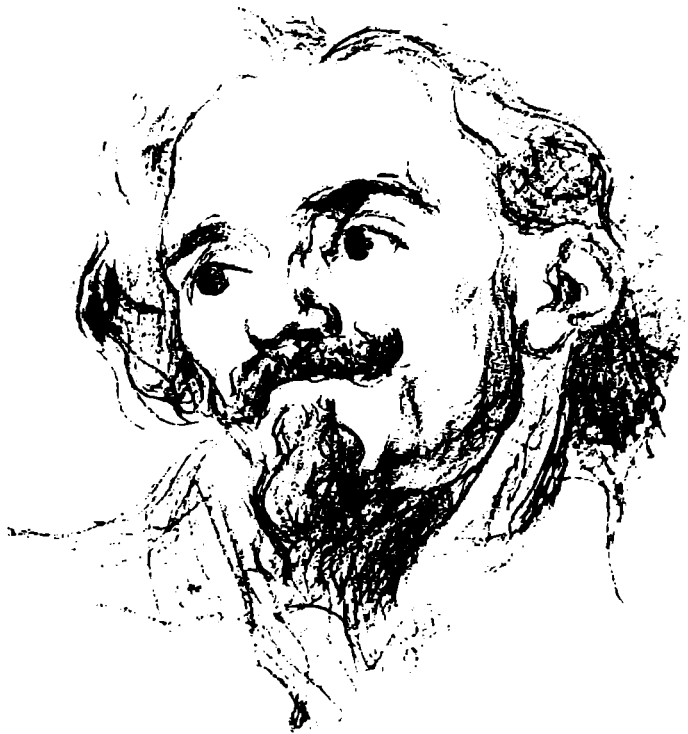
D-l Paul Alexis, băiat de altfel din cei mai buni și nu se poate spune mândru, se ocupă cu poezia și altele. M-am întâlnit cu el uneori pe vreme bună și l-am văzut chiar de curînd. I-am arătat scrisoarea ta. Arde de nerăbdare să plece la Paris fără consimțămîntul patern ; vrea să împrumute niște bani, ipotecați pe barba lui taică-său, și să fugă sub alte ceruri, unde-l așteaptă de altfel marele Valab... care nu dă nici un semn de viață. Alexis deci îți mulțumește că te gîndești la el și-ți transmite salutări. I-am spus că e cam leneș și mi-a spus că dac-ai ști ce încurcături are (un poet trebuie să aibă mereu o Iliadă sau mai degrabă o Odisee personală în gestație) l-ai ierta. Îți vine să-i dai un premiu de promptitudine sau ceva asemănător, dar sînt de părere să-l ierți, căci mi-a citit niște versuri care dovedesc un talent nicidecum mediocru. A intrat bine în meserie. Îți strîng mîna cam de departe așteptînd să ți-o strîng mai de-aproape.

Al tău vechi prieten
PAUL CÉZANNE

Cuvîntul „funcționar“ mi se pare ridicol și totuși cum trebuie să-ți spun de cînd ai noua funcție ?

Nu pot să pun scrisoarea asta la cutie decît mîine după-masă.

Tot mai lucrez mult la un peisaj de pe malul Arc-ului, tot pentru Salonul viitor, care va mai avea oare loc în 1869 ?

Portretul lui Achille Emperaire, 1867—1870, Paris, col. A. Chappuis.

CĂTRE JUSTIN GABET¹

(Paris), 7 iunie 1870

Dragă Gabet,

Am primit de mult scrisoarea ta și am neglijat să-ți răspund, dar iată că-mi repar greșeala. De altfel, dragă prietene, trebuie să fi primit

¹ Justin Gabet, tâmplar de mobilă artistică de la Aix, era prieten, din tinerețe, al lui Cézanne. A rămas prieten cu pictorul și atelierul lui se afla foarte aproape de strada Boulegon, unde va locui Cézanne.

vești despre mine prin Empeiraire¹ acum vreo lună, și mai curînd de la unchiul meu care mi-a promis că te caută și-ți va da un exemplar din articolul lui Stock. Am fost deci refuzat² ca și-n trecut dar nu prea-mi pasă. E inutil să-ți spun că tot mai pictez și că mă simt bine. Am să-ți spun că sînt lucruri tare frumoase la expoziție dar și urîte. E vorba de tabloul Domnului Honoré care e de efect și bine plasat. Și Solari a făcut o statuie foarte frumoasă. Te rog să-i prezinți respectele mele Doamnei Gabet, să-l săruți pe micul Titin din partea mea. Spune-le salutări și tatălui și socrului tău. Să nu-l uităm nici pe prietenul nostru Gautier pentru care toate luminile se sting, nici pe Antoine Roche.

Dragă prietene, te sărut și spor la treabă.

Al tău vechi prieten
P.C.

¹ Achille Empeiraire (1829—1898), pictor, prieten din tinerețe cu Cézanne.

² Este vorba de tablourile trimise la Salonul Oficial.

PERIOADA IMPRESIONISTĂ PÎNĂ LA DESPĂRȚIREA DE ZOLA 1872 – 1886

CĂTRE CAMILLE PISSARRO

(Pontoise, 11 decembrie 1872)

Domnule Pissarro,

Iau pana lui Lucien, la o oră cînd trenul ar fi trebuit să mă transporte la mine acasă¹. E un fel de-a spune pe ocolite că am pierdut trenul. Inutil să adaog că sînt musafirul dumitale pînă mîine, miercuri.

Așadar, Doamna Pissarro te invită să aduci de la Paris făină pentru micul Georges și cămășile lui Lucien de la mătușa lui, Félicie.

Îți spun bună seara.

PAUL CÉZANNE

11 decembrie 1872

Pontoise²

¹ Cézanne locuia la Auvers-sur-Oise, aproape de casa prietenului lor comun doctorul Gachet.

² La această scrisoare, micul Lucien Pissarro a adăugat următoarele cuvinte :

Dragă tăticule,

Mama îți spune că ușa e spartă, să vii repede pentru că pot să intre hoții. Te rog dacă vrei să-mi aduci o cutie de culori. Pisicuța te roagă să-i aduci o scăldătoare. N-am scris bine pentru că nu am dispoziție.

Lucien Pissarro. 1872

CĂTRE UN COLECȚIONAR DIN PONTOISE ¹

fără dată

(Auvers-sur-Oise, la începutul anului 1874)

Am să plec de la Auvers peste câteva zile spre a mă stabili la Paris. Îndrăznesc prin urmare să vă amintesc de mine.

Dacă doriți să semnez pînza despre care mi-ați vorbit, vă rog s-o lăsați la D-l Pissarro, unde am să trec s-o iscălesc.

Vă rog să primiți sincerele mele salutări.

CĂTRE PĂRINȚII ARTISTULUI

fără dată

(Probabil Paris, către 1874 ²)

Mă întrebați în ultima dumneavoastră scrisoare de ce nu mă întorc încă la Aix. Vă spun că-mi este, mai mult decît credeți, plăcut să fiu lîngă voi, dar că întors la Aix, nu mai sînt un om liber (și) atunci cînd doresc să mă întorc la Paris, trebuie întotdeauna să duc o muplă grea ; deși nu vă opuneți prea mult, sînt afectat totuși de rezistența pe care o întîmpin din partea voastră. Aș dori foarte mult ca libertatea mea de acțiune să nu fie stînjinită și în felul acesta aș încerca o bucurie în a-mi grăbi întoarcerea.

Îi cer tatii să-mi dea două sute de franci pe lună, ca să-mi pot permite să stau mai mult la Aix și mi-ar face mare plăcere să lucrez în sud unde peisajele oferă atîtea resurse picturii mele.

¹ Această scrisoare este probabil adresată D-lui Rondès, băcan în *rue de la Roche* la Pontoise și care primise mai multe pînze de Cézanne drept plată a datoriilor.

² Nu există decît ciorna acestei scrisori. Nu putem stabili data la care a fost scrisă. Dar este foarte probabil că ea a fost adresată părinților lui înainte de a se întoarce acasă în vara lui 1874.

Vă rog să mă credeți că-l rog pe tata să-mi satisfacă această dorință, și cred că am să pot face în sud studiile pe care vreau să le urmez. Iată ultimele două chitanțe.

CĂTRE CAMILLE PISSARRO

(Aix), 24 iunie 1874

Dragul meu Pissarro,

Îți mulțumesc că te-ai gândit la mine în timp ce sînt atît de departe și că nu ești supărat că nu m-am ținut de cuvînt, cum ți-am spus, că am să vin la dumneata la Pontoise. De la sosirea mea, care a avut loc într-o sîmbătă seara la sfîrșitul lunii mai, am pictat încontinuu. Înțeleg toate necazurile prin care trebuie să treci. Asta înseamnă într-adevăr să nu ai noroc; veșnic cu bolnavi acasă, sper totuși că, atunci cînd va sosi scrisoarea mea, micul Georges se va simți bine.

Dar ce părere ai despre clima regiunii în care locuiești? Nu te temi că o să aibă influență asupra sănătății copiilor dumitale? Regret că noile împrejurări te sustrag iarăși de la studiile dumitale căci cunosc sentimentul pe care-l încercă un pictor cînd nu poate să picteze. Acum, după ce am revăzut regiunea asta, cred că ți-ar conveni întru totul, căci corespunde într-un mod uimitor cu studiul dumitale în plin soare și în plina vară de la bariera căii ferate.

Timp de cîteva săptămîni n-am primit știri de la puștiul meu și eram foarte îngrijorat, dar Valabrègue a sosit de la Paris și ieri, marți, mi-a adus o scrisoare de la Hortense prin care-mi spune că totul e-n ordine.

Am citit în ziare despre marele succes al lui Guillemet și despre fericita întîmplare a lui Groseillez căruia administr(ația) i-a cumpărat tabloul după ce a fost medaliat. Iată o dovadă că, atunci cînd urmezi calea virtuții, ești mereu răsplătit de oameni dar nu și de pictură. Aș

fi fericit dacă ai putea să-mi dai vești despre doamna Pissarro după naștere și dacă ai putea să-mi taci o notiță dacă sînt membri noi la Societatea coop¹. Dar bineînțeles în măsura în care nu te deranjează de la ocupațiile dumitale. Cînd va veni vremea, am să-ți vorbesc de întoarcerea mea și despre ceea ce voi fi obținut de la tata, care mă va lăsa să mă întorc la Paris. Și asta e mare lucru. L-am văzut zilele acestea pe directorul Muzeului de la Aix care, împins de curiozitatea stîrnită de jurnalele pariziene, care au vorbit despre cooperativă, a vrut să vadă pînă unde poate merge primejdia picturii. Dar, spunîndu-i că după produsele mele nu-și va putea face o idee foarte exactă despre progresele răului și că ar trebui să vadă lucrările marilor criminali de la Paris, mi-a răspuns : „Am să-mi pot face o idee despre primejdia în care se află pictura numai văzînd atentatele dumneavoastră“. Apoi explicîndu-i de pildă că înlocuiți modelul cu studiul tonurilor și încercînd să-l fac să înțeleagă acest lucru pe viu, a închis ochii și mi-a întors spatele. Dar pînă la urmă mi-a spus că înțelege și ne-am despărțit foarte mulțumiți unul de celălalt. Este un om de treabă și m-a îndemnat să perseverez, căci răbdarea este mama geniului etc.

Era să uit să-ți spun că mama și tata mă înșărcinează să-ți transmit urările lor.

Sărută-i pe Lucien și pe Georges. Mulțumirile mele Doamnei Pissarro pentru cît ați fost de drăguți cu mine în timpul pe care l-am petrecut la Auvers. Dumitale îți strîng mîna călduros și dacă urările ar face să meargă treburile bine fii sigur că ți le-aș adresa.

Al dumitale
PAUL CÉZANNE

¹ Această „cooperativă“ era „Societatea anonimă a artiștilor, pictori, sculptori, gravori“ a cărei primă expoziție (15 aprilie—15 mai 1874) avusese atunci loc la Paris. Cézanne expusese mai multe pînze.

Jucătorii de biliard (fragment) 1870—1875, Paris, col.
Paul Cézanne fiul.

CĂTRE MAMA ARTISTULUI

(Paris), 26 septembrie 1874

Dragă mamă,

Îți mulțumesc în primul rînd că te-ai gîndit la mine. De cîteva zile vremea e tare urîță și e foarte frig. Dar nu sufăr de nimic și-mi merge bine.

O să-mi faci plăcere lădița de care-mi vorbești ; poți s-o trimiți pe adresa *rue de Vaugi-*

rard 120 ; eu voi sta aici pînă-n luna ianuarie. Pissarro a plecat din Paris acum o lună și jumătate, în Bretania ; știu că are o părere bună despre mine și la rîndul meu am o foarte bună părere despre mine. Încep să mă consider mai tare decît toți cei din jurul meu și știi că părerea asta bună nu-i lipsită de temei. Trebuie să mai lucrez mult, dar nu ca să ajung la acel finisaj care provoacă admirația imbecililor. Acest lucru pe care vulgul îl apreciază atît nu este decît rezultatul unui meșteșug de salahor ce face ca orice operă produsă să fie neartistică și comună. Eu nu voi încerca să completez decît pentru plăcerea de a da opere mai adevărate și mai savante. Și te rog să mă crezi că întotdeauna sosește momentul cînd te impui și dobîndești admiratori mult mai fervenți, mai convinși, decît cei care nu sînt sensibili decît la o aparență deșartă.

Este o perioadă foarte proastă pentru vînzare, toți burghezii pregetă să scoată banii din buzunar, dar aceasta se va sfîrși (...).

Dragă mamă, toate cele bune surorilor.

Salutări Domnului și Doamnei Girard și mulțumirile mele.

Al dumitale fiu
PAUL CÉZANNE

CĂTRE CAMILLE PISSARRO

(Aix), aprilie 1876

Dragul meu Pissarro,

Am primit acum două zile o mare cantitate de cataloage și de ziare privind expoziția dumitale de la Durand-Ruel¹. Probabil că le-ai citit.

¹ Este vorba de a doua Expoziție a impresioniștilor, care a avut loc la negustorul de tablouri Durand-Ruel, și la care Cézanne nu a luat parte.

Am văzut, între altele, o lungă critică a lui Wolf¹. Domnul Chocquet mi-a oferit plăcerea acestei vești. Tot prin el am aflat că *Japoneza* lui Monet s-a vândut cu două mii de franci. Se pare, după cîte citesc în ziare, că respingerea lui Manet de la Salon a făcut mare vîlvă și că expune la el acasă.

Înainte de a pleca de la Paris, m-am întîlnit cu un anume Authier, despre care ți-am mai vorbit. El semnează articolele despre pictură cu numele de Jean-Lubin. I-am împărtășit ce mi-ai arătat în legătură cu dumneata, cu Monet etc. Dar (așa cum ai aflat probabil) el nu a vrut să serie „imitator” ci „inițiator” ceea ce schimbă cu totul sensul articolului. În rest mi-a spus că se crede obligat, sau cel puțin așa crede că e bine, să nu vorbească prea rău despre ceilalți pictori de la Durand. Înțelegi de ce.

Articolul lui Blémont din ziarul *Le Rappel* mi se pare mai bun deși are prea multe reticente și un preambul lung în care se cam pierde. Mi se pare că ești acuzat de „Bleu”, din cauza efectelor de ceață.

În ultimele două săptămîni a plouat foarte mult. Mă tem că peste tot a fost la fel. Pe la noi a fost atîta îngheț încît toată recolta de fructe și struguri este compromisă. Dar, pictura rămîne, acesta e avantajul artei.

Era să uit să-ți spun că am primit o anume scrisoare de refuz². Nu este nici ceva nou, nici surprinzător. Îți urez vreme prielnică și, dacă este cu putință, vînzare bună.

¹ Albert Wolf, critic de artă ostil impresioniștilor. Îi considera pe tinerii artiști impresioniști drept „alienați”.

² Cézanne continuă să se trimită regulat pînze la Salonul oficial, unde toate, i-au fost totdeauna refuzate.

Te rog să-i prezinți omagiile mele Doamnei
Pissarro, să-l saluți pe Lucien și toată familia
dumitale.

Îți strâng mîna prietenește
PAUL CÉZANNE

Nu-l uita pe Guillaumin¹, cînd ai să-l vezi, nici
pe Domnul și Doamna Estriel.

CĂTRE CAMILLE PISSARRO

Estaque, 2 iulie 1876

Dragul meu Pissarro,

Trebuie să răspund cu un vîrf de fier (adică o
peniță de metal) la simpatia magicului dumi-
tale creion. Dacă aș îndrăzni aș spune că scri-
soarea dumitale este plină de tristețe. Trebu-
rile cu pictura nu merg, mă tem că aceasta îți
dă o stare de deprimare, dar sînt convins că
nu este decît ceva trecător.

Aș vrea să nu vorbesc de lucruri imposibile,
totuși fac proiecte care, după toate probabili-
tățile, nu se vor realiza. Mi se pare că regi-
nea în care mă aflu ți-ar prii de minune. Am
și niște neplăceri teribile, dar cred că sînt acci-
dentale. Anul ăsta plouă în fiecare săptămînă
două zile din șapte. Este ceva nemaipomenit
în sud. Așa ceva nu s-a mai întîmplat.

Trebuie să-ți spun că scrisoarea dumitale am
primit-o la Estaque, pe malul mării. Am ple-
cat de la Aix acum o lună. Am început două
motive cu marea, pentru Domnul Chocquet,
care-mi vorbise despre asta. Arată ca un car-
ton de joc. Acoperișuri roșii pe marea albastră.
Dacă se face vreme bună poate am să le ter-
min. Pînă acum n-am făcut nimic. Dar există
motive care, deși ar cere trei sau patru luni de
lucru, le-aș putea face, căci vegetația nu se

¹ Armand Guillaumin (1841—1927) pare să fie primul
pictor cu care s-a împrietenit Cézanne la Paris.

schimbă. Este vorba de măslini sau pini care nu-și schimbă frunzele. Soarele este atît de neobișnuit încît mi se pare că lucrurile își desprind siluete nu numai pe alb sau negru, dar și pe bleu, pe roșu, pe maron, pe violet. Poate mă înșel, dar cred că este antipodul modelatului. Ce fericiți ar fi aici blînzii noștri peisagiști de la Auvers, și... (un cuvînt de trei litere) acela mare de Guillemet. De îndată ce voi putea, am să petrec cel puțin o lună pe aceste meleaguri căci trebuie să fac pînze de cel puțin doi metri, ca aceea pe care i-ai vîndut-o dumneata lui Faure.

Doresc ca expoziția cooperativei noastre să fie un eșec, dacă va trebui să expunem cu Monet. Ai să zici că sînt un ticălos, tot ce se poate, dar înainte de toate stau interesele personale. Mi se pare că Meyer, care nu se bucură de succes între membrii cooperativei, devine măgar și caută, luînd-o înaintea expoziției impresioniștilor, să-i dăuneze. Ar putea să obosească opinia publică și să creeze confuzie. Mai întîi, prea multe expoziții succesive nu sînt bune, pe de altă parte, oamenii care cred că merg să vadă „impresioniști“ nu văd decît „cooperatori“. Duș rece. Dar cred că Meyer ține cu tot dinadinsul să-i facă rău lui Monet. Meyer a făcut ceva bani? Altă întrebare : din moment ce această expoziție reușește, Monet făcînd deci ceva bani, de ce se mai vîră în capcana celeilalte?¹ Din moment ce reușește înseamnă că are dreptate. Am spus — Monet — dar înțeleg prin asta : „impresioniștii“.

Îmi plac apucăturile de gentilom ale domnului Guérin care se înhămează, ca un nătăfiet, cu „cooperatorii“ refuzați. Îți prezint poate aceste cîteva idei într-un mod cam dur, dar nu dispun de prea multă suplețe. Nu fii supărat pe

¹ Această observație nu se poate referi decît la faptul că Monet a expus la Salonul oficial din 1875.

mine și pe urmă o să mai discutăm, putem împăca și capra și varza. Deoarece succesul „impresioniștilor” ar putea să-mi fie de folos, voi expune împreună cu ei ceea ce am mai bun și ceva neutru la ceilalți ¹.

Dragă prietene, am să închei spunînd ca dumneata, că din moment ce există o tendință comună între cîțiva dintre noi, să sperăm că nevoia ne va obliga să acționăm împreună și că interesul și reușita vor întări legătura pe care deseori bunăvoința nu ar fi consolidat-o suficient. În sfîrșit sînt foarte mulțumit că domnul Piette este de partea noastră. Salută-l din partea mea, omagiile mele Doamnei Piette, Doamnei Pissarro, cele mai bune urări întregii familii. Dumitale îți strîng mîna și îți urez vreme bună.

Închipuie-ți, citesc *La Lanterne de Marseille* și trebuie să mă abonez la *La Religion Laïque*. Mai zi ceva, dacă poți !

Aștept ca Dufaure să fie la pămînt. Dar de aici și pînă la reinnoirea parțială a Senatului, cît timp și cîte capcane.

Al dumitale
PAUL CÉZANNE

Dacă ochii oamenilor de aici ar arunca priviri capabile să ucidă de mult m-aș fi dus pe copcă. Nu le place mutra mea.

P.C.

Pot în sfîrșit să mă întorc la Paris la sfîrșitul acestei luni ; dacă poți să-mi răspunzi înainte, scrie-mi : *Paul Cézanne, casa Girard (numită Belle), Place de l'Eglise, la Estaque, suburbie a Marsiliei.*

¹ Cézanne mai expune într-adevăr alături de impresioniști în 1877. „Ceilalți” se referă probabil la Salonul Oficial

*Portretul lui Camille Pissarro, pe la 1877, Paris, Lu-
vru*

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Paris), 24 august 1877

Dragă Zola,

Îți mulțumesc mult că ai fost drăguț cu mine.
Te rog să-i spui mamei că nu doresc nimic și
că s-ar putea să-mi petrec iarna la Marsilia.

Dacă în decembrie vrea să-mi găsească o mică locuință cu două camere, nu prea scumpe, într-un cartier unde nu sînt totuși prea multe asasinate, o să-mi facă un serviciu. Ar putea să trimită acolo un pat și ce mai trebuie pentru dormit, iar două scaune le poate lua cu ea de la Estaque ca să evite o cheltuială prea mare. Aici vremea, trebuie să-ți spun, este deseori răcoroasă datorită binefăcătoarelor averse (...) Merg în fiecare zi în parcul Issy unde fac cîteva studii și nu sînt prea nemulțumit. Dar se pare că o dezolare profundă domnește în tabăra „impresionistă“ (...) Trăim vremuri foarte tulburi și nu știu cînd biata pictură își va regăsi strălucirea.

Marguery a fost mai puțin dezolat în această ultimă excursie la Tholonet ? Nu l-ai văzut pe Houchard, pe Aurélien ? Afară de doi-trei pictori eu nu am văzut pe nimeni.(...)

De o lună și jumătate noul roman al lui Daudet apare în *Le Temps*, după cum am aflat din niște afișe galbene, chiar la Issy. Știu de asemenea că o piesă a lui Alexis va fi reprezentată la *Gymnase*.

Doamnei Zola îi priesc băile de mare, iar tu te lupți cu talazurile amare ? Salutări tuturor și îți strîng mîna prietenește. Aștept să ne vedem după ce vă întoarceți de pe malurile înso-rite.

Vă mulțumește pictorul îndatorat

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Paris), 28 august 1877

Dragul meu Émile,

Apelez din nou la tine rugîndu-te să-i spui mamei să nu se frămînte. Am revenit asupra proiectului meu. Într-adevăr combinația aceea pare să prezinte cîteva dificultăți în ce privește execuția. Am renunțat.

Totuși vreau să ajung în luna decembrie sau în primele zile ale lui ianuarie la Aix.

Îți mulțumesc sincer. Transmit cu această ocazie salutări familiei tale. Aseară, ducându-mă pe *rue Clauzel* la negustorul meu de culori ¹, m-am întâlnit cu scumpul nostru Empereire.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(*Estaque*), 23 martie 1878

Dragă Émile,

Văd că se apropie timpul când voi fi obligat să mă întrețin singur, dacă voi fi în stare și de asta. Relațiile dintre mine și tata sînt extrem de încordată și sînt în situația de a-mi pierde cu totul renta. O scrisoare de la domnul Chocquet, în care-mi vorbea de „Doamna Cézanne și de micul Paul“ i-a dezvăluit definitiv situația mea tatei, — care de altfel mă pîndea bănuitor — și care s-a repezit să desfacă și să citească scrisoarea, deși scria pe ea: „D-lui Paul Cézanne — artist pictor“.

Fac deci apel la bunăvoința ta, dacă îți este posibil, să cauți în jurul tău sau printre cunoscuți să-mi găsești un adăpost pe undeva. Ruptura nu s-a produs definitiv între mine și tata dar cred că nu vor trece nici două săptămîni și totul se va lămuri.

Scrie-mi (trimițînd scrisoarea D-lui Paul Cézanne, post-restaurant), indiferent de hotărîrea pe care o vei lua cu privire la rugămintea mea. Sincere salutări Doamnei Zola, iar ție îți strîng prietenește mîna.

PAUL CÉZANNE

Îți scriu de la Estaque, dar mă întorc în seara aceasta la Aix.

¹ „Moș“ Tanguy, negustor de culori și de tablouri.

(Aix), 28 martie (1878)

Dragă Émile,

Cred ca și tine că nu trebuie să mă grăbesc să renunț la alocația paternă. Dar printre cursele și greutatea pe care le-am întâmpinat și de care am scăpat pînă acum, prevăd că marea dezbatere va fi aceea privitoare la bani și la întrebuintarea pe care trebuie să le-o dau.

Este mai mult decît probabil că nu voi primi decît 100 de franci de la tata, deși mi-a promis 200 cînd eram la Paris. Am să apelez deci la amabilitatea ta, cu atît mai mult cu cît copilul e bolnav de două săptămîni, are o febră mucoasă. Îmi iau toate precauțiile ca tata să nu ajungă să aibă probe sigure.

Iartă-mă că-ți atrag atenția asupra unui lucru : plicurile și hîrtia ta de scris sînt prea groase ; am plătit la poștă 25 de centime pentru că depășeau greutatea — și scrisoarea ta nu cuprindea decît o hîrtie dublă. N-ai vrea ca pe viitor, să nu pui decît o hîrtie îndoită ?

Prin urmare, dacă tata nu-mi dă destul, am să recurg la tine în prima săptămîină a lunii viitoare și am să-ți dau adresa Hortensei căreia am să te rog să i-i trimiți.

Salutări Doamnei Zola și ție-ți strîng mîna.

PAUL CÉZANNE

Va avea loc probabil o expoziție a impresioniștilor ; am să te rog să dai natura moartă care se află în sufrageria ta ¹. Am primit chiar o invitație pentru 25 ale lunii în *rue Lafitte*. Nu m-am prezentat, bineînțeles.

O pagină de dragoste a fost tipărită în volum ?

¹ Este probabil vorba de cea cu scoicile și pendula neagră. Această lucrare nu a figurat în Expoziția impresioniștilor și nici în anii următori Cézanne n-a mai expus cu ei.

(Aix), miercuri seara, 1878

Dragă Émile,

Îți mulțumesc mult că mi-ai trimis ultimul tău volum¹ și pentru dedicație. Nu am ajuns prea departe cu lectura. Mama este foarte bolnavă și stă în pat de zece zile, starea ei e din cele mai grave. Am ajuns la sfârșitul descrierii apusului de soare la Paris și la dragostea reciprocă dintre Hélène și Henri.

Nu este cazul să-ți aduc eu laude pentru carte, căci poți să-mi răspunzi precum Courbet : artistul conștient își aduce singur laude mult mai juste decât cele care-i vin dinafară.

Deci, ceea ce-ți voi spune nu este altceva decât ceea ce am văzut eu în operă. Mi se pare că este un tablou mai blind decât cel dinainte, dar temperamentul sau forța creatoare este aceeași. Și pe urmă, dacă nu comit o erezie — pasiunea eroilor este gradată foarte judicios. Mi se mai pare că și locurile sînt impregnate de pasiunea care frămîntă personajele și, prin aceasta, sînt mai strîns legate de actori, prezentînd mai mult interes în ansamblu. Ele prind parcă viață și participă, ca să spun așa, la suferințele ființelor vii. De altfel, după indicațiile unor ziare, va fi cel puțin un succes literar.

Îți strîng mîna și te rog să transmiți complimente Doamnei Zola.

PAUL CÉZANNE

Ai observat probabil că în scrisorile mele nu răspund totdeauna la scrisorile tale, asta pentru că îți scriu deseori înainte de a le primi de la tine, deoarece nu mă pot duce regulat la poștă să le ridic.

P.C.

— O idee de ultim moment, respectî preceptul lui Horațiu în ce privește personajele tale :

¹ Este vorba de romanul *O pagină de dragoste* din seria *Familia Rougon-Macquart*.

*Qualis ab incepte processerit, et sibi constet*¹
(sic)

Aşa se întorc lucrurile pe lumea asta, dar probabil că puțin îţi pasă.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), 4 aprilie 1878

Dragă Émile,

Te rog să-i trimiţi şaizeci de franci Hortensei pe următoarea adresă :

D-nei Cézanne, *rue de Rome* 182, Marsilia.

În ciuda caracterului sacrosanct al tratatelor, nu am putut obţine de la tata decît 100 de franci, deşi crezusem că nu-mi va da nimic. A aflat de la diverse persoane că am un copil şi caută să mă prindă în toate chipurile posibile. Spune că vrea să mă descotorosească de el. Nu mai adaug nimic. Ar trebui să-ţi vorbesc prea mult, pentru ca să-ţi explic ce fel de om este, dar la el aparenţele sînt înşelătoare (poţi să mă crezi pe cuvînt). Dacă poţi să-mi scrii, mi-ar face plăcere. Am să încerc să mă duc la Marsilia ; m-am strecurat marţi, acum o săptămînă, ca (să-l văd) pe ăla mic, este mai bine şi am fost nevoit să mă întorc pe jos la Aix pentru că era o greşeală în mersul trenurilor pe care-l aveam eu ; trebuia să fiu acasă la cină — am întîrziat un ceas.

Complimente Doamnei Zola, îţi strîng mîna.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), 14 aprilie 1878

Dragă Émile,

Mă întorc de la Marsilia, aşa că înţelegi de ce îţi răspund aşa de tîrziu. Nu am primit scri-

¹ Să se menţină aşa cum a pornit de la început (N.T.)

soarea ta decît joia trecută. Îți mulțumesc pentru ce mi-ai trimis. Scriu sub ochii tatei.

Am făcut drumul spre Marsilia în tovărășia Domnului Gibert. Oamenii ăștia văd bine, dar au ochi de profesori. Trecînd cu trenul pe la țară la Alexis, un motiv uluitor apare spre răsărit : Sainte-Victoire și stîncile care domină Beaurecueil. Am spus : „Ce motiv frumos“ ; el a răspuns : „liniile se leagănă prea tare“. În legătură cu *Circiuma*, despre care el a deschis de altfel discuția, a spus lucruri pline de bun simț și laudative, dar tot din punctul de vedere al meșteșugului ! Apoi după o pauză îndelungată : „ar fi trebuit să fi făcut studii serioase — a continuat el — să fi urmat *l'Ecole Normale*. Vorbindu-i de Richepin a spus : „ăsta n-are viitor“. Ce logică ! doar asta a făcut. Totuși el este fără îndoială cel care se ocupă cel mai mult și cel mai bine de artă într-un oraș de 20 000 de suflete.

Am să fiu foarte cuminte, n-am să pot fi șmecher.

Transmite complimente Doamnei Zola și-ți mulțumesc.

PAUL CÉZANNE

Elevii lui Villevieille mă insultă cînd trec pe lingă mine. Am să-mi tai părul, este poate prea lung. Lucrez ; rezultatele sînt neînsemnate și prea îndepărtate de sensul general.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix, mai 1878)

Dragă Émile,

Pentru că ești așa de drăguț și vrei să mă ajuți, te rog să-i mai trimiți Hortensei șaiszeci de franci, pe aceeași adresă, *rue de Rome 183*. Îți mulțumesc dinainte, știu că în momentul de față trebuie să fii ocupat cu noul tău volum, dar mai tîrziu, cînd ai să poți, dacă vrei să-mi

vorbești de situația artistică și literară, mi-ai face mare plăcere. Am să fiu, în felul acesta, mai departe de provincie și mai aproape de Paris.

Te rog să-i prezinți omagiile mele Doamnei Zola.

Cu mulțumiri
PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), 8 mai 1878

Dragă Émile,

Îți mulțumesc din nou pentru ce mi-ai trimis. Te asigur că mi-ai făcut un foarte mare serviciu și mi-ai luat o grijă.

Mama este acum în afară de pericol, poate să umble de două zile, ceea ce o ajută să doarmă mai bine, noaptea. A fost foarte obosită timp de o săptămână. În sfârșit, cred că vremea bună și îngrijirile o s-o pună definitiv pe picioare. Scrisoarea ta am ridicat-o abia ieri seară, miercuri, așa că înțelegi de ce a trecut atât timp pînă să-ți răspund.

În ceea ce privește noua mea pînză îți mulțumesc. Îmi dau foarte bine seama că nu putea să fie primită, din pricina punctului de plecare care este prea departe de scopul urmărit, adică de reprezentarea naturii.

Am terminat *O pagină de dragoste*. Aveai foarte mare dreptate cînd spuneai că nu se poate citi în foileton. Nu sesizasem legătura, părea trunchiat, pe cînd, dimpotrivă, acțiunea este condusă cu mare îndemînare. Are un profund sens dramatic. Nu băgasem de seamă nici că acțiunea se petrece într-un cadru restrîns, condensat. Este într-adevăr regretabil că arta nu este mai apreciată și că este nevoie, ca să atragi publicul, de o supralicitare care ce e

drept uneori se poate să dăuneze. I-am citit scrisoarea ta mamei și îți trimit ca și mine salutări.

Salutări întregii tale familii.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), 1 iunie 1878

Dragă Émile,

Iar îți adresez rugămintea mea lunară. Doresc să nu te obosească prea mult și să nu ți se pară indiscretă. Întrucît oferta ta mă scoate mereu dintr-o încurcătură mare, apelez din nou la tine. Familia mea, excelentă de altfel pentru un biet pictor care n-a știut niciodată să facă nimic, este poate cam zgîrcită, este un mic defect, foarte scuzabil, fără îndoială, în provincie.

Acum vine consecința inevitabilă a unui astfel de preambul, te rog să fii drăguț să-i trimiți șaizeci de franci Hortensei care, de altfel, se simte bine.

Cumpăr de la Lambert, librarul democrat romanul *Circiuma*, ilustrat. *L'Egalité*, ce apare la Marsilia, îl publică în foileton.

Eu mai lucrez cîte puțin, Oamenii politici ocupă un loc teribil. Dar Alexis ce mai face?

Îți strîng mîna și complimente Doamnei Zola.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), marți, iulie 1878

Dragă Émile,

Te rog să-i mai trimiți, dacă ești bun, încă șaizeci de franci Hortensei. S-a mutat, adresa ei actuală este *Vieux Chemin de Rome*, 12.

Cred că peste vreo zece zile mă duc la Estaque. Girard, zis Belle, a ieșit din clinica în care a fost internat, din cauza unei tulburări mintale trecătoare.

Se pare că a fost o încăierare serioasă la Marsilia. Un tânăr numit Coste, consilier municipal, s-a remarcat dînd frîu liber rețeveiului pe omoplații clericali.

Începe să fie o căldură înăbușitoare. Lucrezi în momentul de față? S-au dat decorații la 30 mai? Ziarele de aici nu spun nimic, dar astăseară cred că o să am *Le Bien Public* de luni. Îți strîng mîna și rog pe Doamna Zola să primească salutările mele.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Estaque), 16 iulie 1878

Dragă Émile,

Sînt la Estaque de o săptămînă. M-a luat cu hapca domnul Girard și am aflat din gura lui că vei primi vizita socrului său care va merge la Paris vinerea asta. Ne-am mutat din casa noastră de la Estaque, stau acum chiar lîngă Girard, la Isnard. Poate îmi spui, în viitoarea ta scrisoare, în ce stadiu mai sînt treburile cu decorarea ta, despre care n-am văzut nimic în *Le Petit Marseillais*.

Au început căldurile mari.

Îți mulțumesc că ai fost drăguț și i-ai trimis din nou bani Hortensei.

Am aflat, mai tîrziu, că s-a sfîrșit cu *Le Bien Public*. Ai vreun alt ziar în care să poți pleda pentru teatrul tău? Este păcat că această foaie nu a reușit să fie ceea ce și-a propus.

Îi prezint omagiile mele Doamnei Zola, iar pe tine te salut.

L-am văzut pe Guillaumin, grădinarul, care s-a întors de la Cannes, unde patronul lui vrea să instaleze o pepinieră.

PAUL CÉZANNE

(Estaque), 29 iulie 1878

Dragă Émile,

Înainte de a părăsi Parisul, am lăsat cheia de la apartamentul meu unui cizmar, anume Guillaume. Iată ce cred că s-a întâmplat : au venit probabil niște provinciali la băiatul ăsta, cu ocazia Expoziției, și el i-a găzduit la mine. Proprietarul meu, foarte supărat că nu a fost întrebat, îmi trimite, împreună cu chitanța de pe ultima lună, o scrisoare destul de înțepată prin care-mi aduce la cunoștință că apartamentul meu este ocupat de persoane străine. Tata citește scrisoarea cu pricina și deduce că ascund femeii la Paris. Începe să semene cu un vodevil în genul lui Clairville. Altfel totul merge bine, caut casă la Marsilia pentru iarna asta, ca să pot lucra, iar la Paris am să mă duc la primăvară, prin martie de pildă. Acum vremea se strică și nu cred să-mi pot folosi prea bine timpul în aer liber. Pe de altă parte, aș fi la Paris în timpul Expoziției de pictură. Te felicit pentru achiziția ta¹ și am să profit de această ocazie, cu consimțământul tău, ca să cunosc mai bine regiunea ; și dacă existența n-o să-mi fie imposibilă, fie la La Roche, sau la Bennecourt, sau ceva mai aproape sau mai departe, am să încerc să-mi petrec acolo un an sau doi, așa cum am făcut la Auvers. Te rog să-i trimiți ca și pînă acum șaiszeci de franci Hortensei, deși mă gîndesc destul de serios să te scap de acest impozit lunar. Dacă am să pot face o călătorie de-o lună la Paris, prin septembrie sau octombrie, am s-o fac. I-am transmis mamei care e cu mine urările tale care i-au făcut mare plăcere.

Îți strîng mîna, salutări Doamnei și mamei

¹ Este vorba de o proprietate pe care Zola o cumpărase la Médan.

tale care este desigur cu tine. Și plimbări plăcute pe lac.

Hortense locuiește tot pe *Vieu Chemin de Rome 12*, la Marsilia.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(*Estaque*), 27 august 1878

Dragă Émile,

Apelez și luna aceasta la amabilitatea ta, rugându-te să-i trimiți șaiszeci de franci Hortensei, pînă la 10 septembrie, în *Vieux Chemin de Rome 12*.

N-am găsit încă locuință la Marsilia, căci nu vreau să fie prea scumpă. Aș vrea să-mi petrec acolo toată iarna dacă tata ar consimți să-mi dea bani. Aș putea astfel să termin niște studii pe care le fac la *Estaque*, de unde voi pleca cît mai tîrziu.

Îți mulțumesc anticipat și te rog să primești tu, precum și întreaga ta familie, sincerele mele salutări.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(*Estaque*, vara 1878;
(fără dată)

Dragă Émile,

Hortense l-a văzut pe Achille Empereire cînd s-a dus la Aix. Familia lui se află într-o situație din cele mai penibile : trei copii, iarnă, fără bani etc., îți închipui. În consecință te rog : 1) deoarece fratele lui Achille este în relații proaste cu foștii lui superiori de la administrația tutunului, fii drăguț și retrace actele privitoare la cererea lui, dacă nu se poate obține nimic în termen scurt ; 2) vezi dacă poți găsi sau să-l ajuți să găsească un post oarecare, la docuri de pildă ; 3) Achille te roagă și el pentru un post cît de mic.

Așadar dacă poți să faci ceva pentru el, fii drăguț și fă-o, știi că merită și este un băiat de treabă, că este călcat în picioare de toată lumea și-l părăsesc toți șmecherii. Asta e. De altfel tot voiam să-ți scriu, pentru că mi se pare că nu mai am vești de la tine de mult. Am înțeles că nu s-a întâmplat nimic nou. Dacă-mi scrii din cînd în cînd va fi pentru mine o plăcere și totodată o distracție în șirul ăsta de zile uniforme. Situația mea e aceeași ca și înainte. Te rog transmite salutările mele soției și mamei tale.

Scrie-mi la D-l A. Figuet, etc.

Al tău
PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(*Estaque*), 14 septembrie 1878

Dragă Émile,

Îți pot scrie acum într-o stare de spirit mai relaxată și dacă am putut să îndur cîteva mici neplăceri fără să sufăr prea mult, asta o datoriez mîinii tale prietenești pe care mi-ai întins-o. Iată și ultima năpastă care s-a abătut asupra mea.

Tatăl Hortensiei i-a scris în *rue de l'Ouest* (la Paris), pe numele de D-na Cézanne. Proprietarul meu se grăbește să-i trimită scrisoarea la Jas de Bouffan. Tata o desface și citește, îți dai seama ce se întîmplă. Eu contest cu violență, și cum, din fericire numele Hortensei nu apărea în scrisoare, afirm că este adresată unei femei oarecare.

Am primit volumul tău de teatru, n-am citit încă decît cinci acte, trei din *Moștenitorii*, *Rabourdin* și două din *Bobocul de trandafir*; găsesc că sînt foarte interesante, mai ales *Bobocul de trandafir*. *Moștenitorii Rabourdin* au ceva comun cu Molière pe care-l reciteam iarna trecută. Nu mă îndoiesc că vei reuși perfect în teatru. Cum n-am citit nimic de tine în ge-

nul ăsta, nu-mi închipuiam că scrii dialoguri așa de bune și de vii.

L-am întâlnit pe Huot, arhitectul, care mi-a lăudat mult romanul tău *Familia Roungon-Macquart*, și mi-a spus că este foarte apreciat de oamenii care se pricep.

M-a întrebat dacă ne vedem, am spus : câteodată ; dacă îmi scrii ; am spus : chiar în ultima vreme. Stupoare ! și am crescut în ochii lui. Mi-a dat cartea lui de vizită cu invitația să merg să-l văd. Așa că, vezi, este bine să ai prieteni și nu se va putea spune despre mine ce-i spunea stejarul trestiei¹ : „Și încă de te-ai naște la adăpostul frunzișului meu etc...“.

Mama îți mulțumește și este foarte mișcată de urările tale. Pelouze s-a întors la Paris : nimic nu merge bine.

Salutări lui Alexis și spune-i că numai pe muncă se bazează societățile comerciale și reputațiile artistice.

Complimente Doamnei Zola și-ți mulțumesc mult.

PAUL CÉZANNE

Nota-Bene : Tata mi-a dat luna asta 300 de franci. Mi se pare că-i face cu ochiul unei slujnicuțe fermecătoare pe care avem la Aix ; eu și mama sîntem la Estaque. Ce de rezultate !

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Estaque, 24 septembrie 1878

Dragul meu Émile,

Am primit scrisoarea ta în momentul cînd făceam o supă cu fidea care-i place atît de mult lui Lantier². Voi rămîne și voi lucra la Estaque

¹ Aluzie la fabula lui La Fontaine „Stejarul și trestia“ în care trestia nu creștea în apropierea stejarului și nu beneficia de umbra frunzișului său (N.T.).

² Eroul romanului *Cîrciuma* (N.T.).

tot timpul iernii. Mama a plecat de o săptămână pentru culesul viei, dulceturi și mutarea de la Aix ; vor locui în oraș în spatele lui Marguery sau pe aproape. Sînt singur la Estaque. Mă duc să dorm în seara asta la Marsilia și mă întorc mîine dimineată.

Marsilia este capitala uleiului Franței, așa cum Parisul este cea a untului : nici n-ai idee ce arogantă este această populație feroce, nu are decît un instinct, acela al banului ; se spune că cei de aici cîștigă mult dar sînt tare urîți la înfățișare, iar în amestecul de oameni veniți de pretutindeni, datorită numeroaselor căi de comunicație, dispar trăsăturile izbitoare ale tipurilor. Peste cîteva sute de ani nu vei mai avea de ce să trăiești, totul va fi o apă și un pămînt. Dar puțina frumusețe care mai rămîne, îți bucură inima și-ți încîntă privirea.

L-am văzut de departe pe Domnul Marion în ușa Facultății de științe. (Să mă duc oare să-l văd, va fi greu să mă hotărăsc.) Nu cred că este sincer în artă, poate numai împotriva voînței lui.

Cînd am spus că lucrarea ta *Moștenitorii Ra-bourdin* îmi amintește de Molière, nu citisem încă prefața. De altfel poate că-mi amintește mai mult de Régnard. Dacă aş putea pune mîna pe Dancourt, am să-l citesc. Mai am puțin din *Thérèse Raquin*. Probabil că în ziua cînd o să pui mîna pe cîteva subiecte foarte personale și caracteristice, succesul va fi evident, cum s-a întîmplat și cu romanul *Circiuma*. Intr-adevăr, ți se face o nedreptate căci, dacă piesele în sine nu plac, s-ar putea recunoaște forța, legătura între personaje și cît de strîns se desfășoară totul.

Îți strîng mîna și îți mulțumesc mult. Complimente Doamnei Zola și lui Alexis.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Estaque), luni 4 noiembrie 1878

Dragă Émile,

Îți scriu această scrisoare la Paris în credința că te-ai întors. Iată ce justifică scrisoarea mea : Hortense e la Paris cu treburi urgente și te-aș ruga să faci să-i parvină 100 de franci, dacă accepți să-mi acorzi acest avans, căci iar sînt la ananghie dar cred că am să ies la liman. In-formează-mă dacă poți să-mi satisfaci și această cerere. Dacă nu, am să încerc să mă descurc. În orice caz, îți mulțumesc, iar dacă-mi scrii vorbește-mi puțin și despre artă. Cred că tot am să mă întorc la Paris pentru cîteva luni, anul viitor în februarie sau martie.

Am văzut acum în *Le Petit Journal* că se va reprezenta *Circiuma*. Cine a făcut această adaptare, pentru că nu cred că ai făcut-o tu ? Banii îi vei trimite pe adresa : Dl. Antoine Guillaume, *rue de Vaugirard 105*, care îi va da Hortensei.

Salutări ție ca și Doamnei Zo'a și lui Alexis.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE GUSTAVE CAILLEBOTTE¹

Estaque, 13 noiembrie 1878

Dragă confrate,

Cînd vei afla că sînt foarte departe de Paris mă vei scuza că nu mi-am îndeplinit obligația care mi se impunea, cînd ai fost din nou lovit. Am părăsit Parisul de vreo nouă luni și scrisoarea dumatăle mi-a parvenit într-un colț al Franței, după lungi ocoluri și după mult timp.

¹ Gustave Caillebotte, pictor care a expus împreună cu „impresioniștii“ și s-a împrietenit cu cei mai mulți dintre ei. Averele lui i-a permis să le cumpere multe din tablourile lor.

Te rog, în durerea dumitale, să primești expresia recunoștinței mele pentru serviciile pe care le-ai adus cauzei noastre și asigurarea că particip la durerea dumitale; deși nu ți-am cunoscut mama, știu prea bine golul pe care-l produce pierderea persoanelor ce ne sînt dragi. Dragă Caillebotte, îți strîng cu afecțiune mîna și te rog să-ți îndrepti spre pictură timpul și grijile, pentru că e cel mai sigur mijloc de a ne uita amărăciunea.

Transmite-i salutări tatălui dumitale și mult curaj dacă e cu puțință.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Estaque, 20 noiembrie (1878)

Dragul meu Émile,

Acum cîtva timp am aflat de la Paris că ai fost drăguț și mi-ai avansat cei o sută de franci pe care ți i-am cerut. De atunci s-a scurs o săptămînă și nu mai am vești de la Paris. Puștiul e cu mine la Estaque, dar e un timp oribil de cîteva zile.

Ești cu siguranță foarte ocupat. Aștept să se însenineze ca să-mi reiau căutările în pictură. Am cumpărat o carte foarte ciudată, care este o împletire de observații de mare finețe, care îmi dau seama că-mi scapă deseori, dar ce de anecdote și de fapte adevărate! Și oamenii care se respectă spun că autorul e paradoxal... Este o carte a lui Stendhal: *Istoria picturii în Italia*. Ai citit-o, fără îndoială, în caz contrar mi-aș permite să ți-o semnalez. Am citit-o în 1869, dar nu atent, o recitesc acum pentru a treia oară. Am cumpărat în întregime *Cîrciuma* ilustrată. Dar cu siguranță, editorul ar fi avut de cîștigat dacă ilustrația ar fi fost mai bună. Cînd am să stau cu tine de vorbă, am să te întreb dacă nu ești de aceeași părere cu mine în ceea ce privește pictura ca

mijloc de exprimare a senzației. Amintește-ți de mine, sînt tot la Estaque.

Nu uita s-o saluți din partea mea pe Doamna Zola, îți strîng mîna ție și lui Alexis.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Estaque), 19 decembrie 1878

Dragă Émile,

Într-adevăr, am uitat probabil să-ți spun că în luna septembrie m-am mutat din *rue du Vieux Chemin de Rome* și locuiesc acum, cel puțin Hortense, pe *rue Ferrière* 32. În ceea ce mă privește stau tot la Estaque unde am primit ultima ta scrisoare.

Hortense s-a întors de la Paris de patru zile, ceea ce mă liniștește puțin, căci puștiul era cu mine și putea să ne surprindă tata. Parcă ar exista o conspirație care vrea să-i dezvăluie tatei situația, iar mîrlanul de proprietar se amestecă și el. Hortense a primit, acum mai bine de o lună, banii pe care te rugam să-i trimiți și-ți mulțumesc, căci avea foarte mare nevoie de ei. A avut o mică aventură la Paris. Nu o încredințez hîrtiei, am să ți-o povestesc cînd mă întorc, de altfel nu e mare lucru. În sfîrșit cred că mai rămîn cîteva luni și că o să plec spre Paris la începutul lui martie. Aici credeam că voi gusta liniștea cea mai desăvîrșită, dar dimpotrivă conflictul meu cu autoritatea paternă mă frămîntă foarte tare. Autorul zilelor mele e obsedat de ideea să-mi dăruiască independența. Nu există decît o oale și anume să mă ferească cu două, trei mii de franci mai mult pe an și să nu amîne pînă după moartea mea să-mi dea moștenirea, pentru că voi muri înaintea lui, cu siguranță. După cum spui, există aici cîteva aspecte foarte frumoase. Ar trebui să le redau, dar nu prea mă pricep, căci am început să văd

natura cam târziu, ceea ce nu mă împiedică să o privesc cu mult interes.

Vă urez tuturor sărbători fericite de Crăciun. Marțea viitoare mă duc să stau două zile la Aix. Nu mi-ai vorbit de isprăvile tale de vînător, oare focul tău și-al armei tale n-au fost de lungă durată? Îți strîng mîna.

PAUL CÉZANNE

Te rog, cînd vrei, să-mi scrii tot la Estaque.

Estaque, creion și acuarelă, Rodesia, Museum of Art.

CĂTRE MARIUS ROUX¹

*Ciornă fără dată
(prin 1878)*

Dragul meu compatriot,

Deși relațiile noastre amicale au fost cam sporadice, în sensul că nu am bătut prea des

¹ Marius Roux (1838—1905), romancier și jurnalist, prieten în tinerețe al lui Zola. Romanul la care face aluzie Cézanne se numește *Prada și Umbra* și a apărut în 1878.

la ușa ta ospitalieră, totuși nu ezit azi să mă adresez ție. Sper că o să binevoiești să faci diferența între om și mica mea personalitate de pictor impresionist și că n-ai să-ți amintești decît de coleg. Nu invoc pe autorul *Pradei și Umbrei* ci pe locuitorul Aix-ului sub al cărui soare am văzut amîndoi lumina zilei. Îndrăznesc astfel să ți-l trimit pe eminentul meu prieten și compozitor Cabaner¹. Te-aș ruga să te arăți favorabil cererii lui și pentru mine am să te rog în cazul că-mi va veni cîndva ziua Salonului.

Te rog să accepți, în speranța că cererea mea va fi bine primită, expresia mulțumirilor mele și a simpatiei de confrate.

P. CÉZANNE

Pictor semper virus

Pot să-i prezint omagiile mele Doamnei Roux ?

CĂTRE VICTOR CHOCQUET²

Estaque, (28 ianuarie) 1878

Dragă domnule Chocquet,

Apelez la amabilitatea dumneavoastră pentru a intra în posesia cîtorva informații. Iată despre ce este vorba. Bineînțeles dacă puteți obține susmenționatele informații fără prea multă bătaie de cap și deranj, căci altfel m-aș fi adresat bunului Tanguy, dar cred că voi avea o satisfacție mai mare și lămuriri mai complete de la dumneavoastră. Să trec deci la obiect. Aș vrea să știu cum procedează un

¹ Cabaner, compozitor, prieten cu Renoir, Cézanne, Jean Richepin etc.

² Victor Chocquet, administrator al vămilor și pasionat colecționar. Prin Renoir a făcut cunoștință cu Cézanne. Chocquet a devenit unul din admiratorii lui cei mai fervenți achiziționînd multe din pînzele sale.

artist cînd vrea să trimită un tablou la administrația Bele-artelor în vederea supunerii lui aprecierii juriului, și după aceea, dacă se întîmplă așa cum mă tem, ca tabloul să fie refuzat, blînda administrație se obligă să expedieze opera artistului mai ales dacă acesta locuiește în provincie? E de prisos să mai adaug că artistul știe că trebuie să suporte costul transportului dus-întors al operei.

Am îndrăznit să apelez la dumneavoastră numai spre a face un serviciu unuia din compatrioții mei. Nu mă gîndesc la mine, căci eu mă voi duce la Paris cu mica mea caravană în primele zile ale lui martie anul curent.

Vremea a fost foarte ploioasă anul acesta în regiunea noastră, dar de două săptămîni e foarte blîndă.

Domnule Chocquet, vă rog să primiți scuzele mele și să transmiteți omagiile mele Doamnei Chocquet. Soția mea și băiatul vă transmit salutări.

Prea supusul dumneavoastră
PAUL CÉZANNE

CĂTRE VICTOR CHOCQUET

Etaque, 7 februarie 1879

Domnule Chocquet,

Vă mulțumesc, deși puțin cam tîrziu, pentru amabilitatea pe care ați avut-o de a-mi da informațiile solicitate în ultima mea scrisoare. Cred că colegul meu a fost satisfăcut de promptitudinea cu care administrația superioară răspunde subordonaților săi.

Sînt fericit să aflu de reușita lui Renoir și aș vrea să cred că o situație specială și nu prea nefericită pentru el l-a ținut departe de dumneavoastră în ultima vreme.

Soția mea, căreia îi revine grija să se ocupe de alimentația noastră zilnică, știe ce împovărător este și împărtășește frămîntările Doamnei

Chocquet, prezentându-i ca și supusul dumneavoastră, salutările ei cele mai respectuoase. Cît despre băiat — este teribil în toate privințele și ne pregătește griji pentru viitor.

Închei urîndu-vă sănătate și, totodată, rămîn cu recunoștință devotatul dumneavoastră

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Estaque, februarie 1879

Dragul meu Émile,

Trebuia să-ți scriu de mai multă vreme căci am aflat din *Le Figaro* și *Le Petit Journal* marele succes al *Cîrciumei* pe scenă și voiam să te felicit. Cred că n-o să mai trebuiască să stau decît vreo două săptămîni la Estaque, după care voi merge la Aix, de unde voi pleca la Paris. Dacă ai nevoie de ceva sau vreun comision aici în provincie, îți stau la dispoziție. Mama mi se alătură în a-ți trimite salutări, precum și Doamnei Zola și mamei tale.

Îți strîng mîna.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE CAMILLE PISSARRO

(Paris), 1 aprilie 1879

Dragul meu Pissarro,

Cred că în urma dificultăților pricinuite de pînzele pe care le-am trimis la Salon, ar fi foarte potrivit pentru mine să nu iau parte la Expoziția impresionistilor.

Pe de altă parte, aș evita grijile și deranjul de a transporta cele cîteva pînze ale mele. De altfel plec de la Paris peste cîteva zile.

Te salut așteptînd momentul să-ți pot strînge mîna.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Melun, 3 iunie 1879

Dragă Émile,

Iată că a venit luna iunie, pot să vin să te văd, așa cum mi-ai sugerat oarecum în ultimul timp? Mă duc la Paris la opt ale lunii și, dacă-mi scrii înainte de această dată, am să folosesc prilejul de a te vizita la tine la țară, la Médan. Dacă dimpotrivă crezi că trebuie să amîn această mică excursie, anunță-mă în orice caz.

Am fost la 10 mai la tine în *rue de Boulogne*, dar mi s-a spus că de câteva zile ai plecat la țară.

Poate că ai aflat că am făcut o mică vizită insinuativă amicului Guillemet¹ care se spune că a căutat să influențeze juriul în favoarea mea, dar vai, fără înțelegere din partea acestor judecatori cu inimă de fier.

Cu acest prilej îți amintesc că mi-ai trimis broșura ta despre *Republică și Artă*. Din întâmplare Cabaner mi-a spus lucruri asemănătoare asupra situației, dar pe un ton mai trist. În sfârșit, i-am trimis lui Guillaumin de aici, de la Melun, broșura pe care dorea s-o citească. Vom avea oare zile frumoase, timpul nu pare să ne promită așa ceva. Am intrat în apă, și totuși nu mi s-a părut prea rece.

O salut pe Doamna Zola ca și pe tine. Vești despre ce faci și despre ce ai făcut le aflu din *Le Petit Journal* și *La Lanterne*.

Îți strâng mîna.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Melun), joi 5 iunie 1879

Dragă Émile,

Ne-am înțeles, așadar, pentru marți între orele 4 și 4,30.

¹ Pictorul Antoine Guillemet făcea, în vremea aceea parte din juriul Salonului oficial.

Am să mă duc la Paris luni și chiar în cursul celei de a doua zi am să te caut în *rue Boulogne*.

Îți strâng mîna,

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Melun, 23 iunie 1879

Dragul meu Émile,

Am ajuns teafăr la gara Triel și mîna pe care o fluturam pe geam, cînd am trecut prin fața castelului tău, trebuie să-ți fi revelat prezența mea în trenul pe care nu l-am pierdut¹. De atunci am primit, cred vineri, scrisoarea care-mi fusese scrisă pe adresa ta. Îți mulțumesc, era o scrisoare de la Hortense. În lipsa ta volumul tău *Urile* a sosit aici și am cumpărat un număr din *Voltaire* ca să citesc articolul tău despre Vallès.

Chiar acum am terminat de citit și-l găsesc superb. Cartea lui Jacques Vintgras trezise în mine multă simpatie pentru autor. Sper că va fi mulțumit.

Te rog să prezinți omagiile mele Doamnei Zola (mamei tale), de asemenea nevastei tale, mulțumirile mele sincere.

Îți strâng mîna și-ți doresc multă sănătate.

PAUL CÉZANNE

Dacă Alexis e pe la tine salută-l. Cînd vei avea ocazia, să-mi spui la ce adîncime s-a găsit apă în puț.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Melun), 24 septembrie 1879

Dragul meu Émile,

Iată ce mă face să-ți scriu, cu toate că nu s-a întîmplat nimic de cînd m-am despărțit de tine în iunie care să mă determine să scriu o scri-

¹ Trenul traversa la Médan proprietatea lui Zola.

soare, deși ai fost drăguț în ultima ta misivă și mi-ai cerut vești. Fiecare zi seamănă atât de mult cu cea care urmează încît nu știu ce-aș putea să-ți spun. Dar iată ce doresc : să merg să văd *Circiuma*. Pot să-ți cer trei locuri ? — Dar asta nu-i tot, mai este încă ceva plictisitor, momentul anume pentru care îți cer toate acestea, adică pentru 6 ale lunii octombrie. Te rog să examinezi dacă ceea ce te rog nu ridică dificultăți prea mari. Pentru că mai întîi nu ești la Paris. Nu voi fi nici eu și mă tem că n-o să fie ușor să facem să coincidă momentul cînd mă voi duce la Paris, cu obținerea biletelui. Așadar, dacă e vreo încurcătură, spune-mi, nu te teme să mă refuzi, mai cu seamă că înțeleg perfect că trebuie să fi fost deja foarte asaltat de cereri asemănătoare. Am aflat prin *Le Petit Journal* că piesa lui Alexis a fost reprezentată cu succes.

Tot mă mai străduiesc să-mi găsesc calea în pictură. Natura îmi prezintă cele mai mari dificultăți. Dar nu mă simt prea prost, după bronșita din 77 care a recidivat, și m-a scuturat timp de o lună. Îți doresc să fii departe de orice plictiseală de acest gen. Sper că prezenta te va găsi pe tine și pe ai tăi sănătoși. Tatăl meu și-a pierdut asociatul, acum cîtva timp, dar ai mei sînt din fericire cu toții bine. Îți strîng mîna și te rog să-i prezinți sincerele mele salutări Doamnei Zola, soția ta, și mamei tale.

Al tău devotat,
PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Melun), 27 septembrie 1879

Dragă Émile,

Îți mulțumesc din suflet. Trimite-mi la Melun biletele. Nu mă duc la Paris decît în ziua de 6, dimineața.

Accept cu plăcere invitația ta pentru Médan. Mai cu seamă în acest moment cînd la țară natura e cu adevărat surprinzătoare. Mi se pare că este mai multă liniște. Iată senzații pe care nu pot să le exprim, e mai bine cînd le încerci.

Salutări tuturor și mulțumirile mele. Îți strîng mîna.

Al tău devotat
PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Melun, 9 octombrie 1879

Dragul meu Émile,

Am fost să văd *Circiuma*, lucru de care sînt foarte mulțumit. Aveam un loc foarte bun și n-am dormit cîtuși de puțin, deși de obicei mă culc curînd după ora opt. Spectacolul nu lîncezește de loc ; dar aș îndrăzni să spun, după ce am văzut piesa asta, că actorii mi se par atît de excepționali încît aduc succes chiar și unei piese care nu este decît cu numele piesă. Cu ei forma literară pare să fie de prisos. Sfîrșitul lui Coupeau este într-adevăr extraordinar și actrița care o face pe Gervaise e foarte simpatcă. De altminteri toți joacă foarte bine. Uimitor este că a trebuit să facă o păcătoasă de melodramă din marea Virginie, această obligatorie concesie trebuie să fi consolât umbra lui Bouchardie, care fără de asta nici nu s-ar fi recunoscut.

Am văzut că se anunță iminenta apariție a lui *Nana*, la 15, cu o pînză mare care acoperă toată cortina.

Îți mulțumesc mult și să-mi scrii cînd confrății mei în ale pensulei late vor termina. Complimente Doamnei Zola și mamei tale.

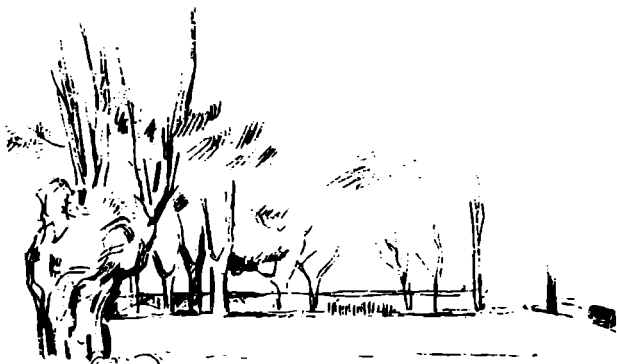
Îți strîng mîna.
PAUL CÉZANNE

Melun, 18 decembrie 1879

Dragul meu Émile,

Am primit ultimele tale două scrisori : una prin care mă anunți că s-a strîns multă zăpadă, prin cealaltă că nu se dezgheață de loc. Nu-mi vine greu să cred. În ceea ce privește frigul, nu am de ce să te invidiez. Miercuri au fost aici 25 de grade. Și ceea ce nu este prea vesel e că nu pot să-mi procur combustibil.

Probabil că de sîmbătă n-o să mai am cărbuni și voi fi obligat să mă refugiez la Paris. Este o iarnă grozavă. Îmi vine cam greu să mă gîndesc la luna iulie, frigul mă aduce prea tare la realitate.

Peisaj, Chicago, The Art Institute.

Ne-am înțeles deci pentru luna ianuarie, dacă totuși nu te deranjez. Dacă mă duc la Paris o să-ți dau adresa mea.

Îți strîng mîna și te rog să prezinți omagiile mele Doamnei Zola și mamei tale.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

*fără dată
(Melun, februarie 1880)*

Dragul meu Émile,

Am cam întîrziat să-ți mulțumesc pentru ultimul tău volum pe care mi l-ai trimis. Dar atracția ce o exercită tot ce e nou m-a făcut să-l devorez și ieri am terminat de citit *Nana*. Este un volum minunat, dar mă tem că printr-o înțelegere premeditată ziarele au refuzat să vorbească despre el. Într-adevăr nu am văzut nici un articol sau anunț în nici una din cele trei fișuici pe care le cumpăr. Această constatare m-a cam supărat, pentru că ar fi indiciul unui prea mare dezinteres față de artă sau semnul unei false pudori și voite nepăsări pe care ziarele n-o arată cînd e vorba de alte subiecte.

Acum, poate că vilva pe care trebuia s-o stîrnească apariția volumului *Nana* nu a ajuns pînă la mine și atunci este vina pîrlitelor noastre de ziare, lucru cu care m-aș consola.

Îi prezint omagiile mele Doamnei Zola, și ție îți mulțumesc. Am să vin să te văd în luna martie.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Melun, 25 februarie 1880

Dragul meu Émile,

Am primit azi dimineață volumul pe care l-a scos Alexis. Vreau să-i mulțumesc și, cum nu știu adresa lui, apelez la amabilitatea ta ca să-i transmiți că sînt foarte mișcat de această simpatie. Acest volum completează colecția literară pe care mi-ai făcut-o și pentru un timp am cu ce să mă distrez și să mă ocup în serile de iarnă. De altfel sper că-l voi vedea pe Alexis cînd mă voi întoarce la Paris și am să-i mulțumesc și eu.

Prietenul nostru Antony Valabrègue a publicat la editorul Lemerre un fermecător volum intitulat *Mici poeme pariziene*. Probabil că ai un exemplar. Ziarul meu îl comentează favorabil. S-ar părea însă că D-ra de Reismes, din Pontoise sau din împrejurimi, te-a cam maltratat. Pons, cel al lui Sainte-Beuve, ar spune că ar face mai bine dacă ar împleti ciorapi.

Îți strâng călduros mâna și o rog pe Doamna Zola să primească respectuoase salutări.

Prietenul tău devotat
PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Paris), 1 aprilie 1880

Dragul meu Émile,

După ce am primit scrisoarea ta azi de dimineață, 1 aprilie, conținând-o pe cea a lui Guillemet, pic la Paris și aflu la Guillaumin că „Impresioniștii“ s-au deschis. Mă reped pînă acolo. Alexis dă peste mine, doctorul Gachet ne invită la masă și-l opresc pe Alexis să vină la tine. Pot să-mi permit să ne invit pe toți la tine la masă sîmbătă seara? În caz contrar, fii drăguț și informează-mă. Eu stau în *rue de l'Ouest 32, Plaisance*.

Rămîn îndatorat, fostul tău coleg de Liceu din 1854.

Te rog să-i prezinți omagiile mele Doamnei Zola.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Paris), 10 mai 1880

Dragul meu Émile,

Îți trimit alăturat copia unei scrisori pe care Renoir și Monet o vor adresa ministrului artelor ca să protesteze că li s-au așezat în mod ne-

favorabil tablourile și să ceară pentru anul viitor o expoziție a grupului impresioniștilor puri. Iată ce mi se cere să te rog să faci :

Să publici scrisoarea asta în ziarul *Le Voltaire* punind ca introducere sau ca încheiere câteva cuvinte despre manifestările anterioare ale grupului. Aceste câteva cuvinte ar avea menirea să demonstreze importanța impresioniștilor și valul de curiozitate reală pe care l-au provocat¹.

Nu mai spun că soluția care ți se va părea potrivită cu această cerere nu va influența întru nimic bunele sentimente pe care le ai față de mine și bunele relații pe care le-ai statornicit între noi. Căci sînt în situația, ca în multe alte rînduri, să-ți cer lucruri care ar putea să te plictisească. Nu sînt decît un purtător de cuvînt și atîta tot.

Am aflat ieri nefericitul eveniment al morții lui Flaubert. De aceea mă tem ca scrisoarea mea să nu pice într-un moment tare nepotrivit.

O rog pe Doamna Zola și pe mama ta să primească sincerele mele omagii. Îți strîng prietenește mîna.

PAUL CÉZANNE

Domnule Ministru,

Doi artiști cunoscuți sub numele de impresioniști se adresează dumneavoastră cu încredere spre a obține permisiunea de a expune la Palatul Champs Élysées în condiții acceptabile.

Vă rog să primiți, Domnule Ministru, omagiile și înalta noastră considerațiune.

¹ Zola va publica în *Le Voltaire* o serie de articole despre *Naturalismul la Salon*, ca răspuns la cererea lui Cézanne, dar spiritul lor nu corespunde decît prea puțin intervenției dorite.

(Paris), sîmbătă 19 iunie 1880

Dragul meu Émile,

Trebuia să-ți mulțumesc pentru penultima ta scrisoare în legătură cu ceea ce te rugam pentru Monet și Renoir. Puțin din neglijență și pentru că luna iunie se apropie de sfîrșit, nu ți-am răspuns. În sfîrșit pentru că ultima ta scrisoare îmi sosește abia astăzi, căci adresa nu era exactă. Trebuie scris 32, *rue de l'Ouest* și nu 12. Încă o dată îți mulțumesc foarte mult. Am reușit să-mi cumpăr ziarul din ziua de 19. Am să merg la *Le Voltaire* să-mi procur numărul din 18.

Monet are acum la D-l Charpentier, la „Viața Modernă“, o expoziție foarte frumoasă. Nu știu dacă vin într-adevăr căldurile mari, dar de îndată ce nu te voi deranja, scrie-mi și am să vin la Médan cu plăcere. Și dacă nu te temi că am să stau prea mult, am să-mi permit să aduc o mică pînză și să pictez un motiv, totul numai dacă nu te deranjez.

Îi mulțumesc mult Doamnei Zola pentru teancul mare de petice pe care mi le-a dat și care îmi folosește. Merg în fiecare zi pe cîmp să pictez puțin.

L-am văzut pe excelentul Solari. Mîine mă duc la el, a fost de trei ori la mine și eram plecat. Mîine, duminică, am să mă duc să-i strîng mîna. Nu-i merge prea bine. Nu poate să întoarcă norocul spre el. Și cîți oameni reușesc avînd mai puțină energie decît el. Dar e vorba de felul omului și, în ceea ce mă privește îi mulțumesc lui Dumnezeu că am un tată veșnic.

Te rog s-o saluți pe Doamna Zola din partea mea, precum și pe Doamna Zola, mama ta.

Îți strîng mîna.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Paris), 4 iulie 1880

Dragă Émile,

Am răspuns la 19 iunie la scrisoarea ta din 16. Te întrebam dacă pot să vin la tine, ca să pictez. Dar bineînțeles nu voiam să te incomodez. De atunci n-am mai primit vești de la tine și cum au trecut aproape două săptămîni îmi permit să te rog să-mi scrii ca să știu ce să fac. Dacă vrei să vin, să-ți dau bună ziua, voi veni, sau dacă-mi spui dimpotrivă n-am să vin încă. Am citit începînd cu numărul II articolele pe care le-ai scris în *Le Voltaire*, și-ți mulțumesc în numele meu și al confrăților. Monet, după cîte am auzit, a vîndut cîteva din pînzele expuse la domnul Charpentier, iar Renoir are cîteva comenzi de portrete. Îți rămîne îndatorat devotatul tău prieten. Adresa mea este 32, *rue de l'Ouest* și nu 12 cum ai scris din greșeală.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Simbătă 18 (80)

Dragă Émile,

Am primit chiar acum exemplarul pe care mi l-ai trimis¹. Am să mă delectez cu el îndată ce se va lăsa liniștea serii. Te rog să fii interpretul sentimentelor de simpatie artistică care-i leagă pe senzitivi, — în ciuda mijloacelor diferite de exprimare, — pe care-i văd pe lîngă confrății tăi și să le mulțumești că ți s-au asociat spre a-mi oferi acest volum pe care-l bănuiesc bogat în manifestări pline de idei și de vigoare.

¹ Este vorba de *Serile de la Médan*, culegere de nuvele ale lui Zola, Maupassant, Alexis, Huysmans etc.

Al tău prieten, provensalul în care maturitatea nu a precedat vârsta. Să nu uit să-i prezint omagiile mele Doamnei și s-o rog să mă considere sluga ei prea plecată.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Paris), 28 octombrie 1880

Dragă Émile,

Azi dimineață, Solari mi-a adus scrisoarea pe care mi-ai trimis-o. Aflasem din *Le Journal* că ai pierdut-o pe mama ta și că trebuia să te duci la Aix, de aceea nu m-am dus la Médan. Trebuia să-ți scriu ca să te întreb dacă intenționei să vii la Paris luna viitoare, dar din moment ce spui că sosești curînd aici, voi aștepta pînă atunci, în afară de cazul că dorești să vin să te văd ; îți stau la dispoziție pentru orice aş putea să fac pentru tine.

Înțeleg cît de tristă îți este situația, îți urez ca sănătatea ta să se resimtă totuși cît mai puțin, același lucru îl doresc și soției tale. Vă rog să primiți sincerele mele salutări și vă strîng prietenește mîna.

PAUL CÉZANNE

32, rue de l'Ouest.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

12 aprilie 1881

Dragă Émile,

Peste cîteva zile trebuie să aibă loc vînzarea în favoarea lui Cabaner. Vreau să te rog să scrii o mică notiță, așa cum ai scris la vînzarea lui Duranty. Căci nimeni nu se îndoiește că simpla prezență a numelui tău o să atragă publicul și amatorii și o să favorizeze vînzarea.

Iată câteva nume de artiști care și-au oferit operele :

Manet — Degas — Frank Lamy — Pissarro — Bérard — Gervex — Guillemet — Pils — Cordey etc. și sluga ta.

Pe mine m-au însărcinat, ca fiind una din cele mai vechi cunoștințe ale tale, să-ți cer acest lucru.

Îți strâng prietenește mîna și te rog să prezinți omagiile mele Doamnei Zola.

Al tău prieten
PAUL CÉZANNE

CĂTRE THÉODORE DURET (?)¹

fără dată
(Aprilie 1881)

Iată scrisoarea foarte binevoitoare pe care mi-a trimis-o Zola.

Vă rog să-i trimiteți și dvs. notele necesare. Rămîn, în continuare, onorata dvs. slugă.

PAUL CÉZANNE

(Cuvintele ce urmează se află pe dosul unei scrisori a lui Zola către Cézanne, datată Médan, 16 aprilie 1881):

Dragul meu Paul,

Sînt de acord să fac notița pe care mi-o ceri ; dar mi-ar trebui neapărat niște amănunte. Trebuie să vorbesc despre Cabaner, dar în ce fel ? Să spun că este suferind, că este în sud, că vînzarea se face spre a-i veni în ajutor ? Într-un cuvînt, trebuie să spun că e lipsit de mijloace ? Îl cunosc foarte puțin și n-aș vrea

¹ Această scrisoare a fost găsită printre hîrțile celebrului istoric al impresioniștilor Théodore Duret (1838—1927), cu care Zola se împrietenise înainte de 1868. Dar nu este sigur că ea a fost adresată lui Théodore Duret.

să-l jignesc. Răspunde-mi repede care este părerea ta și dacă putem să înduișăm publicul cu soarta lui, vorbind deopotrivă de luptele sale artistice și de talentul lui. Asta ar fi, cred eu, nota justă. Dar aș vrea ca organizatorii vînzării să mă autorizeze să spun acest lucru.

Aștept scrisoarea ta ca să fac notița.

Al tău prieten
ÉMILE ZOLA

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Pontoise, 7 mai 1881

Dragă Émile,

Sînt de două zile la Pontoise. De cînd ai fost drăguț și mi-ai scris că ești de acord să scrii legenda lui Cabaner, nu l-am mai văzut pe Frank Lamy, unul dintre organizatorii vînzării, cred, în favoarea nefericitului muzician.

Aș vrea să aflu dacă ai primit datele după care trebuia să lucrezi și dacă ai făcut notița pe care am fost însărcinat să ți-o cer. Am primit din partea lui Huysmans și-a lui Céard, ca și de la tine, cînd au apărut, ultimele voastre volume, de care am fost încîntat. Cred că Céard o să aibă o mare vogă pentru că mi se pare a fi foarte amuzant, fără să vorbesc de calitatea vederilor și-a observațiilor cuprinse în cartea lui.

Îți mulțumesc mult că m-ai pus în legătură cu aceste persoane remarcabile și am să te rog să-i prezinți omagiile mele Doamnei Zola.

Te salut
PAUL CÉZANNE

Locuiesc acum pe *Qui du Pothuis*, 31, la Pontoise (Seine-et-Oise).

În momentul ăsta am aflat că Doamna Béliard este foarte bolnavă. Totdeauna este dureros să afli că soarta năpăstuiește persoane ce-ți sînt simpatice.

CĂTRE VICTOR CHOCQUET

Pontoise, 16 mai (18) 81

Domnule Chocquet,

Am aflat că pînza de 40 pe care Domnul Tanguy v-a dat-o nu are ramă și v-aș fi foarte îndatorat dacă ați vrea s-o luați. Vă mulțumesc dinainte și vă rog să primiți scuzele mele pentru noul deranj pe care vi-l pricinuiesc.

Domnule Chocquet, sîntem cu toții bine și de cînd am sosit beneficiem de toate variabilitățile atmosferice pe care cerul vrea să ni le ofere. Domnul Pissarro, pe care l-am văzut ieri, ne-a dat vești despre dumneavoastră și sîntem fericiți că sînteți bine.

Nevasta mea și Paul junior mă însărcinează să vă transmit cele mai afectuoase cuvinte; permiteți-mi să vă transmit cele mai sincere salutări dumneavoastră și Doamnei Chocquet, fără să uit pe Domnișoara Lisbeth.

Vă salut și vă strîng mîna cu afecțiune.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Pontoise, 20 mai 1881

Dragul meu Émile,

După ce ai fost drăguț și mi-ai răspuns, a avut loc vînzarea în favoarea lui Cabaner. Și eu am presupus, și acum am confirmarea din cele pe care le spui, că Frank Lamy a fost în legătură cu tine. Îți mulțumesc pentru prefața pe care ai scris-o cu privire la acel metafizician care ar fi trebuit să scrie o operă demnă de a deveni publică a dat fiindcă are unele vederi teoretice cu adevărat ciudate și paradoxale, fără a fi lipsite de o anumită savoare. Mă așteaptă o oarecare neplăcere. Sora mea, însoțită de cumnatul meu, vor veni la Paris escortați, cred, de sora lui Marie Cornil. Să

mă vezi conducându-i la Luvru și în alte locuri cu tablouri.

Bineînțeles, după cum spui, faptul că stau la Pontoise nu mă va împiedica să vin să te văd, dimpotrivă, am aranjat să merg pe jos la Médan. Sper să fiu în stare de acest lucru.

Îl văd destul de des pe Pissarro, i-am împrumutat volumul lui Huysmans, care îi place mult.

Am început mai multe studii pe vreme întunecată și pe timp cu soare. Îți urez să-ți recapeți ritmul obișnuit de lucru, care cred că, în ciuda tuturor alternativelor, este singurul refugiu în care stă adevărata mulțumire de sine. Te rog să-i prezinți omagiile mele Doamnei Zola, iar ție îți strâng mîna prietenește.

PAUL CÉZANNE

Toate cele bune compatriotului meu Alexis, pe care nu l-am văzut de mult și pe care în mod sigur ai să-l vezi înaintea mea.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Pontoise), marți, iunie 1881

Dragă Émile,

Voiam să-ți mulțumesc că mi-ai trimis ultimul tău volum, amînînd mereu s-ar fi putut să las să treacă multă vreme, dacă nu s-ar fi întîmplat ca astăzi să mă trezesc înainte de ora patru. Am început să-l citesc dar nu l-am terminat încă, deși cred că am citit o bucățică bună, căci am citit pe sărite, din cauza secțiunilor, un studiu de ici, unul de colo. Cel al lui Stendhal mi s-a părut foarte frumos. Cînd m-am dus la Paris, am găsit acasă o carte a lui Rod¹ pe care mi-a trimis-o și care se citește ușor. Am parcurs-o în întregime.

² Edouard Rod (1857—1910), romancier elvețian care făcea parte din grupul de la Médan.

Nu-i cunoșteam adresa și n-am putut să-i mulțumesc pentru exemplarul pe care mi l-a trimis. În caz că vrei să-i scrii, să-mi dai și adresa lui pentru ca să mă pot achita față de el.

Sora și cumnatul meu au venit să petreacă câteva zile la Paris. Duminică dimineața, cum sora mea era bolnavă, a trebuit să-i îmbarc din nou spre Aix. În prima duminică a lunii îi însoțisem la Versailles, orașul marelui rege, să vedem jocul de ape.

Îți doresc sănătate, fiind lucrul cel mai de preț, mai ales când trăiești și în bune condiții. Îmi permit să-i prezint omagiile mele Doamnei Zola, iar ție îți strâng mîna.

PAUL CÉZANNE

Lucrez cîte ceva dar cu multă delăsare.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Pontoise), luni (iulie) 1881

Dragă Émile,

Am aflat la Auvers că Alexis a fost rănit într-un duel în care, ca de obicei, dreptatea a fost lezată. Dacă nu te deranjează prea tare, mi-ar face plăcere să-mi dai vești despre bunul nostru compatriot.

Nu pot merge la Paris decît în primele zile ale lui august și atunci mă voi putea informa de sănătatea lui.

Tot printr-o întîmplare am aflat anterior de dezbaterea pricinuită de Wolf în legătură cu articolul pe care l-ai scris despre Maupassant și Alexis.

Te voi ruga să prezinți omagiile mele Doamnei Zola și, așa de hărțuit cum ești, îți urez să fii sănătos; dacă Alexis este pe lîngă tine, căci tot sper ca rana lui să nu fie gravă, asigură-l de sentimentele mele frățești.

Fostul tău coleg
PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Pontoise), 5 august 1881

Dragă Émile,

În timp ce marți dimineața eram lângă Alexis, scrisoarea ta îmi sosea la Pontoise. Am aflat deci din ambele părți că treburile lui Alexis s-au încheiat într-un mod nu prea supărător pentru el. L-am văzut pe compatriotul meu complet restabilit și mi-a arătat articolele care au precedat și au urmat după duelul lui.

Pe adresa mea din Paris sosise o scrisoare de la Caserta, semnată de un oarecare Etorre-Lacquanitin, sau așa ceva, care-mi cere să-l ajut să-și procure o mulțime de articole critice referitoare la operele tale recente, ca și la cele anterioare *Familiei Rougon-Macquart*. Probabil că-l cunoști pe acest autor care vrea să facă un studiu critic asupra operei tale.

Alexis, căruia i-am arătat această scrisoare, mi-a spus că a primit una asemănătoare și va răspunde pentru amândoi.

Cîteva mici încurcături m-au determinat să amîn vizita la Médan, dar am să vin cu siguranță la sfîrșitul lui octombrie. Cam pe atunci trebuie să plec la Pontoise și poate că mă voi duce să stau cîtva timp la Aix. Înainte de a face acest drum, voi veni, dacă îmi scrii, să stau un timp la voi.

Îți strîng mîna prietenește, Doamnei Zola omagiile mele, și-ți urez băi bune.

Al tău prieten
PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Pontoise, 15 octombrie 1881

Dragă Émile

Se apropie timpul cînd trebuie să plec la Aix. Înainte de a pleca aș vrea să te salut. Deoarece a sosit vremea rea, îți scriu la Médan,

presupunînd că trebuie să te fi întors de la Grandcamp. Așadar, dacă nu există vreo piedică, voi ajunge la tine pe la 24 sau 25 ale lunii acesteia. Dacă poți să-mi scrii cîteva rînduri referitor la asta, mi-ar face plăcere.

Te rog să-i prezinți omagiile mele Doamnei Zola, sperînd că v-ați întors sănătoși. Îți strîng mîna,

Al tău devotat prieten

PAUL CÉZANNE

Desen

CĂTRE PAUL ALEXIS

Estaque, 15 februarie 1882

Dragă Paul,

Cu o întîrziere cam mare îți mulțumesc pentru volumul biografic¹ pe care mi l-ai trimis, căci sînt la Estaque, patria *Oursins*-ilor. Exem-

¹ Alexis publicase : *Émile Zola, note ale unui prieten*, în care este pe larg evocată tinerețea comună a pictorului și romancierului.

plarul pe care ai fost drăguț și mi l-ai trimis a nimerit la Aix în mîinile celor impuri dintre aliații mei. Nici prin gînd nu le-a trecut să mă anunțe. L-au scos din plic, l-au tăiat, l-au parcurs în toate sensurile și eu așteptam liniștit. Dar în sfîrșit, am aflat. L-am cerut și acum iată-mă în posesia lui.

Îți mulțumesc foarte mult pentru emoțiile plăcute pe care mi le oferi prin amintirea lucrurilor trecute. Ce să-ți mai spun. N-am să-ți spun ceva nou, recunoscînd ce aluat minunat se află în frumoasele versuri ale celui care consimte în continuare să fie prietenul nostru¹. Dar să știi că sînt foarte trist. Nu i-o spune. Ar crede că sînt în mizerie. Asta să rămînă, tacit, între noi.

În consecință, dragă Alexis, primește expresia sentimentelor mele compatriotice și amicale.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Etaque, 28 februarie 1882

Dragă Émile,

Am primit alaltăieri volumul de istorie literară pe care ai binevoit să mi-l trimiți. Așa că îți scriu să-ți mulțumesc și, în același timp, să te anunț că după o ședere de patru luni în sud, mă voi întoarce la Paris peste vreo săptămînă. Deoarece cred că ești la Médan, am să vin să te salut la tine acasă. Dar în prealabil am să trec prin *rue de Boulogne* să văd dacă nu cumva te-ai întors.

Salutări Doamnei Zola, și-ți strîng prietenește mîna.

Cu recunoștință
PAUL CÉZANNE

¹ În apendicele acestei biografii Alexis publicase numeroase versuri din tinerețe ale lui Zola.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Paris), 2 septembrie 1882

Dragă Émile,

Așa cum mi-ai spus în luna aprilie, cred că ești la reședința ta de la țară. De aceea îți trimit acolo scrisoarea asta. Cum la Paris nu mai am de stat decât o lună pot să vin la tine la Médan ? Dacă, așa cum obișnuiai acum doi ani, vei veni pe la 10 sau 12 la Paris, vrei să mă anunți ? Aș trece pe la tine să-ți strâng mâna. Și am să aflu atunci dacă pot să pornesc spre reședința ta de la țară.

Sper ca scrisoarea mea să te găsească sănătos. Închei prezentînd omagiile mele Doamnei Zola și te rog să primești sincerele mele salutări.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), Jas de Bouffan
Marți, 14 noiembrie 1882

Dragă Émile,

Am primit ieri volumul pe care mi l-ai trimis și-ți mulțumesc. De cînd am sosit la țară n-am fost nicăieri și nu l-am întîlnit decât pe Gibert, directorul muzeului la care trebuie să mă duc. M-am întîlnit și cu grasul de Douphin cu care eram colegi și cu micul Baille — amîndoi avocați, acesta din urmă are o mutră de desăvîrșită secătură judiciară. Dar aici nimic nou, nici o sinucidere obișnuită măcar.

Dacă vei avea cumva nevoie de ceva de aici, scrie-mi. Aș fi fericit să-ți pot fi de folos cu ceva. Lucrez tot puțin deși nu fac nimic altceva. O rog pe Doamna Zola să primească omagiile mele. Mama vă trimite complimente. Vă salut și vă strâng mâna.

Prietenul vostru
PAUL CÉZANNE

Nu l-am văzut de loc pe bravul Alexis ; cînd o să te duci să-l vezi, transmite-i din partea mea salutări.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(*Aix*) *Jas de Bouffan*, 27 noiembrie (1882)

Dragă Émile,

M-am hotărît să-mi fac testamentul, pentru că se pare că pot să-l fac, titlurile de rentă ce-mi sînt atribuite fiind pe numele meu¹. Așa că vreau să-ți cer un sfat. Ai putea să-mi spui sub ce formă trebuie să fac acest act? Doresc, după moarte, jumătate să las din rentele mele mamei, iar cealaltă jumătate băiatului. — Dacă știi ceva în privința asta, te rog să mă pui la curent. Deoarece dacă mor pe neașteptate m-ar moșteni surorile și cred că mama ar fi frustată, iar băiatul (fiind recunoscut cînd l-am declarat la primărie) ar avea și el dreptul la jumătate din succesiune, dar poate nu fără să i se conteste.

În cazul cînd aș putea face un testament olograf, vreau să te întreb dacă ai vedea vreun inconvenient în rugămintea mea de a fi depozitarul unui duplicat al actului, pentru că aici mi-ar putea fi sustras.

Asta voiam să-ți expun. Te salut, și nu uita să prezinți omagiile mele Doamnei Zola.

Al tău prieten
PAUL CÉZANNE

CĂTRE NUMA COSTE

(*Aix*), 6 ianuarie 1883

Dragă Coste,

Cred că tu mi-ai trimis ziarul *L'Art Libre*. L-am citit cu cel mai viu interes. Îți mulțumesc și îți spun cît de mult apreciez elanul gene-

¹ Tatăl lui Cézanne, voind să-și scutească copiii să plătească taxe de moștenire, înainte de a se retrage de la banca lui, în 1871, își pusese averea pe numele lor.

ros cu care aperi o cauză, de care nu sînt de loc străin.

Rămîn compatriotul și aș îndrăzni să spun con-fratele tău¹.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), sîmbătă 10 martie 1883

Dragă Émile,

Îți mulțumesc cu destulă întîrziere pentru romanul pe care mi l-ai trimis. Iată totuși circumstanța atenuantă a acestei întîrzieri. Sosesc de la Estaque unde trebuia să petrec cîteva zile. Renoir trebuind să organizeze o expoziție de pictură, după aceea a lui Monet, care are loc acum, mi-a cerut să-i trimit două peisaje pe care le lăsase anul trecut la mine. I le-am expediat miercuri ; iată-mă deci la Aix unde a nins toată ziua de vineri. Azi dimineață cîmpul prezenta un efect de zăpadă foarte frumos. Dar zăpada se topește.

Sîntem tot la țară. Sora mea Rose și cu bărbatul ei sînt din luna octombrie la Aix, unde ea a născut o fețiță. Toate astea nu prea au haz. Cred că vociferările mele vor avea drept rezultat că nu vor mai veni vara asta la țară. Îi fac o bucurie mamei. N-am să reușesc pentru multă vreme să mă întorc la Paris, cred că am să mai petrec aici cinci sau șase luni. Dar tu nu mă uita, și am să te rog să-l saluți pe Alexis din partea mea.

Te rog să prezinți atît din partea mea, cît și din a mamei respectuoasele mele salutări Doamnei Zola.

Îți mulțumesc mult.

Al tău prieten
PAUL CÉZANNE

¹ Numa Coste continua să picteze și expunea destul de regulat la Salonul oficial.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Estaque, 19 mai 1883

Dragă Émile,

Te întrebasesm, parcă în luna decembrie 1882, dacă pot să-ți trimit *testamentum meum*. Ai spus că da. Aș vrea să știu dacă ești la Médan, cum este probabil, pentru că în cazul acesta ți l-aș trimite recomandat. Cred că așa și trebuie să fac. Iată ce s-a întâmplat după nenumărate tergiversări. Mama și cu mine ne-am dus la un notar din Marsilia, care m-a sfătuit să fac un testament olograf și, dacă vreau, s-o las pe mama legatar universal. Așa am și făcut. Când mă voi întoarce la Paris, dacă mă vei duce la un notar, o să mai cer o consultație și o să-mi refac testamentul. Am să-ți explic atunci oral, ce mă determină să fac acest lucru. Și acum după ce ți-am expus toate lucrurile grave, am să termin scrisoarea rugîndu-te să-i prezinți omagiile mele Doamnei Zola, iar ție îți strîng mîna. Dacă urările sînt de folos, să fiți sănătoși, pentru că se întâmplă lucruri nu prea vesele. Cuvintele astea îmi sînt inspirate de catastrofa lui Manet¹; altfel mă simt bine. Închei și-ți mulțumesc pentru acest nou serviciu.

PAUL CEZANNE

Era să uit să-ți dau adresa mea.

Cézanne. *Quartier du Château*, deasupra gării, la Estaque (Marsilia)

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Estaque), 25 mai 1883

Dragul meu Émile,

Acum că sînt sigur că ești la Médan, îți trimit actul de care ți-am vorbit, mama are o copie. Dar mă tem că toate astea n-o să servească

¹ Manet murise la cîteva zile după ce i se amputase un picior.

la mare lucru, pentru că astfel de testamente sînt ușor atacate și anulate. E mai bine să cunoști pe cineva din rîndul autorităților civile dacă se întîmplă ceva.

N-am să mai vin la Paris decît la anul ; am închiriat o căsuță cu grădină la Estaque tocmai deasupra gării și la poalele unui deal ale cărui stînci încep din spatele meu o dată cu pinii. Îmi petrec timpul pictînd. Sînt aici perspective frumoase, dar nu formează chiar un motiv. Totuși cînd apune soarele și se urcă pe înălțimi, se desfășoară o perspectivă frumoasă a unei părți a Marsilie și a insulelor, totul învăluit de un efect foarte decorativ.

Nu-ți vorbesc despre tine, dat fiind că nu știu absolut nimic, numai atunci cînd cumpăr *Le Figaro*, mai întîlnesc lucruri referitoare la oameni pe care îi cunosc ; astfel în ultima vreme am citit un articol greoi despre curajosul Desboutsins¹. Am aflat totuși că Gaut apreciază în mod deosebit ultimul tău roman (dar ești probabil la curent). Mie mi-a plăcut foarte mult, dar aprecierea mea nu e prea literară. Îți mulțumesc mult de tot și cele mai bune urări Doamnei Zola, lui Alexis și celor în viață. Îți strîng sincer mîna.

Al tău din tot sufletul,

PAUL CÉZANNE

Actul e antidatat deoarece am cumpărat coala timbrată anul trecut.

CĂTRE PHILIPPE SOLARI

Estaque, 10 iulie 1883.

Dragul meu Solari,

Am primit scrisoarea pe care mi-ați trimis-o cu ocazia căsătoriei fiicei tale cu Domnul Mourain. Te rog, în această împrejurare, să fii interpretul celor mai bune sentimente ale mele

¹ Marcellin Desboutsins, pictor-gravor (1823—1902).

pe lângă tinerii căsătoriți și să le împărtășești urările de fericire și prosperitate pe care le fac pentru viitorul lor.

Îți trimit felicitări ție precum și Doamnei Solari, salutări lui Bébé Emile¹ care trebuie să fie mulțumit. Îți strâng prietenește mîna.

Vechiul tău coleg de excursii
PAUL CÉZANNE

P.S. — Soția mea precum și groaznicul meu băiat vă fac și ei aceleași urări.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Estaque, 26 noiembrie 1883

Dragă Émile,

Am primit cartea pe care te-ai obligat să mi-o trimiți. Dar iată o nouă întârziere care mă face să-ți mulțumesc mult mai tîrziu pentru că de la începutul lui noiembrie m-am întors la Estaque unde vreau să stau pînă în ianuarie. De cîteva zile mama a venit și ea aici. Săptămîna trecută, Rose, care este căsătorită cu Maxime Conil, a pierdut un copil pe care-l avusese, cred în septembrie sau în octombrie. Fapt este că micuțul nu a dus-o mult timp. Altfel toate merg ca în trecut. — Dacă Alexis nu e departe de tine, îi trimit cele mai bune urări. Salutări Doamnei Zola, ție sănătate.

Salutări și încă odată mulțumirile mele pentru că-ți amintești de mine.

Al tău prieten sincer
PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Aix, 23 februarie 1884

Dragul meu Émile,

Am primit cartea pe care ai binevoit să mi-o trimiți în ultima vreme, e vorba de *Bucuria de*

¹ Emile Solari, fiul sculptorului Philippe Solari, scriitor, finul lui Émile Zola.

a trăi care a apărut în *Le Gil Blas*, deoarece am văzut cîteva fragmente în acest jurnal. Îți mulțumesc pentru carte și pentru că nu mă uiți, deși sînt departe. N-aș avea nimic să-ți spun, dacă, zilele trecute, cînd mă aflam la Estaque, n-aș fi primit o scrisoare autografă de la prietenul nostru Vallabrègue, Antony, informîndu-mă de prezența lui la Aix, unde am alergat imediat ieri și unde am avut plăcerea să-i strîng mîna azi, sîmbătă. Am dat o raită prin oraș — amintindu-ne de cîțiva dintre cei pe care i-am cunoscut — dar ce departe sîntem ca senzații ! Aveam capul plin de impresii asupra acestei regiuni care mi se pare cu totul extraordinară. Pe de altă parte i-am văzut pe Monet și pe Renoir care se duseseră să-și facă vilegiatura la Genova, în Italia, către sfîrșitul lunii decembrie.

Cele mai bune urări lui Alexis, compatriotul meu, deși n-am auzit să se vorbească de el de un car de vreme.

Îți prezint toate mulțumirile și omagiile mele Doamnei Zola, sperînd că sînteți sănătoși.

Te salut sincer
PAUL CÉZANNE

(La 29 martie 1884, A. Guillemet îi scrie lui Zola : „Am primit un bilețel de la Cézanne în care-mi dă în grijă un cap pe care l-a trimis la la Salon. Din păcate capul a fost refuzat“).

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), 27 noiembrie 1884

Dragă Émile,

Am primit cele două volume pe care ai avut bunăvoința să mi le trimiți. Îți mulțumesc și-ți spun că nu se petrece nimic deosebit în orașelul în care am văzut lumina zilei. Doar că (și asta nu te afectează prea mult) arta se transformă teribil ca aspect exterior și îmbracă o

Peisaj cu arbori desfrunziți, Chicago, The Art Institute,

formă îngustă și meschină, în timp ce lipsa de armonie se manifestă din ce în ce mai mult, prin însăși coloritul discordant și, mai rău, prin afonia tonurilor (...)

Neavînd nimic nou să-ți spun și cum n-aș vrea să mă repet, rămîn prietenul tău devotat, fără să uit să-i prezint omagiile mele Doamnei Zola.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE EMILE ZOLA

(Estante), 11 martie 1885

Dragă Émile,

Am primit volumul pe care ai binevoit să mi-l trimiți acum vreo zece zile. Niște dureri nevralgice destul de puternice care nu mă lăsau lucid decît în răstimpuri, m-au făcut să uit să-ți mulțumesc. Dar capul mi-a trecut și merg pe dealuri să mă plimb, acolo privesc spectacolul frumos al unor panorame. Îți doresc sănătate pentru că presupun că restul nu-ți lipsește.

Îți strîng prietenește mîna,

PAUL CÉZANNE

CĂTRE O DOAMNĂ¹

Ciornă nedatată (primăvara 1885)

V-am văzut și mi-ați îngăduit să vă sărut ; din acel moment o tulburare profundă a pus stăpînire pe mine. O să scuzați faptul că un prieten pe care îl frămîntă neliniștea a îndrăznit să vă scrie. Nu știu cum să calific această îndrăzneală pe care poate o găsiți foarte mare, dar puteam oare să rămîn sub împovărarea care mă copleșește ? Nu e mai bine să exprimi un sentiment decît să-l ascunzi ?

De ce, mi-am spus, să păstrezi tăcerea asupra ceea ce te chinuie ? Nu este oare o ușurare, oferită chinului, aceea de a-i fi permis să se exprime ? Și dacă durerea fizică pare să găsească alinare în țipetele nefericitului, nu este firesc, Doamnă, ca tristețile morale să caute o ușurare în mărturisirea făcută unei ființe adorate ?

Știu bine că această scrisoare, pe care o trimit la întîmplare, și prematur poate, pare indiscretă, neavînd de partea ei decît bunătatea. (...)

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), Jas de Bouffan, 14 mai 1885

Dragul meu Émile,

Îți scriu și te rog să fii drăguț să-mi răspunzi. Aș dori să-mi faci niște servicii, mici pentru tine și mari pentru mine. Anume să primești cîteva scrisori ale mele și să mi le trimiți prin poștă la adresa pe care ți-o voi anunța ulterior. Sînt sau nebun sau normal. *Trahit sua quemque voluptas !*² Recurg (*la tine*) și implor dezlegare de la tine ; cei înțelepți sînt fericiți !

¹ Această ciornă se află pe dosul uni desen de Cézanne aparținînd Bibliotecii Albertine din Viena ; ea se oprește brusc la sfîrșitul paginii.

² Pe fiecare îl conduce plăcerea lui proprie (N.T.).

Nu îmi refuza acest serviciu, căci nu știu la cine să mă adresez.

Dragă prietene, îți strâng călduros mîna.

Prietenul tău devotat

PAUL CÉZANNE

Nu reprezintă nimic și nu pot să-ți fac nici un serviciu, dar voi pleca înaintea ta și am să-ți mijlocesc pe lîngă Atotputernicul un loc bun.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

La Roche-Guyon, 15 iunie 1885

Dragă Émile,

Am sosit azi de dimineață la La Roche. Dacă primesc vreo scrisoare trimite-mi-o:

post-restant, la La Roche-Guyon, prin Bonnière (Seine et Oise).

Aseară m-am cam îndopat cu bunătăți. Te rog să primești mulțumirile mele și salutări.

PAUL CÉZANNE

Doamnei Zola însănătoșire.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

La Roche-Guyon, 27 iunie 1885

Dragă Émile,

Iată că luna iunie se apropie de sfîrșit. Cînd va sosi ora plecării tale la Médan și vei fi instalat, vrei să mă anunți? Nevoia de schimbare mă cam enervează!

Fericite sînt sufletele fidele!

Omagiile mele Doamnei, ție îți mulțumesc anticipat pentru amabilitatea manifestată în legătură cu scrisorile mele de la Aix.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

La Roche-Guyon, 3 iulie 1885

Dragă Émile,

Viața mea aici devine destul de grea din pricina unor împrejurări neprevăzute. Ai vrea să-mi spui dacă poți să mă primești la tine? În cazul că nu ești instalat încă la Médan, fii drăguț și anunță-mă printr-un bilețel.

Îți strâng prietenește mîna și-ți mulțumesc mult.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

La Roche-(Guyon), 6 iulie 1885

Dragă Émile,

Vreau să te rog să mă scuzi. Sînt un mare idiot. Închipuie-ți că uitam să ridic scrisorile tale de la post-restant. Iată de ce ți-am scris a doua scrisoare pe un ton atît de insistent. Îți mulțumesc de mii de ori.

Te rog să prezinți omagiile mele Doamnei Zola. De îndată ce vei putea, scrie-mi un bilețel. *Grande Rue*, Cézanne, la Renoir, La Roche.

Al tău prieten

PAUL CÉZANNE

Dacă-ți sosește totuși o scrisorică de la Aix, fii drăguț și trimite-mi-o post-restant; anunță-mă cu un bilet la domiciliu și pune o cruciuliță într-unul din colțurile scrisorii.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

11 iulie 1885

Dragă Émile,

Plec azi la Villennes. Am să trag la han. Am să trec să te văd de îndată ce sosesc; vreau să te întreb dacă n-ai putea să-mi împrumuți

„Nana“ ca să pictez, am s-o pun la loc după ce voi termina lucrul¹.

Nefăcînd nimic, mă plictisesc mai tare.

Al tău prieten
PAUL CÉZANNE

Să nu-ți închipui nimic rău relativ la hotărîrea mea. Sînt numai obligat să mă mut. Și pe urmă, cînd ai să fii liber, n-o să fiu decît la un pas depărtare de tine.

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Vernon), 13 iulie 1885

Dragă prietene,

E imposibil în această săptămînă de sărbători să găsești un adăpost la Villennes. Nici la „Sophora“, nici la „Berceau“, nici la „Hotel du Nord“. Îți strîng mîna, sînt la Vernon, la „Hotel de Paris“. Dacă pînzele mele pentru tablouri îți parvin, te rog să le iei și să le păstrezi la tine.

Îți mulțumesc.

PAUL CÉZANNE
„Hôtel de Paris“, Vernon, (Eure)

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Vernon, 15 iulie 1885

Dragă Émile,

Cum te-am anunțat printr-un bilet trimis la 13 a.c., sînt la Vernon. Nu sînt mulțumit de condițiile pe care le am. Nu este exact ce-mi trebuie. M-am hotărît să plec spre Aix cît se

¹ „Nana“ era numele unei bărci a lui Zola de care Cézanne se folosea ca să meargă pe insula așezată în fața locuinței romancierului și din care a pictat o perspectivă a castelului Médan.

poate de repede. Am să trec pe la Médan să-ți strîng mîna. Ți-am lăsat în păstrare niște acte pe care aș vrea să le iau, dacă se află la Paris, într-o zi cînd servitorul tău va merge în *rue de Boulogne*. Ai putea să-i spui să mi le aducă ? La revedere și-ți mulțumesc de pe acum. Ai să mă scuzi din nou că trebuie să vin la tine în împrejurările actuale, dar mi se pare foarte mult să mai aștept șapte-opt zile.

Permite-mi să-ți strîng prietenește mîna.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Vernon), 19 iulie 1885

Dragă Émile,

Am să vin miercuri la Médan, așa cum mi-ai spus. Am să încerc să plec de dimineată. Aș fi vrut să mă mai pot consacra picturii, dar eram în cea mai mare perplexitate, pentru că din moment ce trebuie să cobor în sud mi-am spus : cu cît mai repede cu atît mai bine. Pe de altă parte poate că e mai bine să aștept puțin. Sînt nehotărît. Poate c-am să mă descurc.

Te salut prietenește,

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), Jas de Bouffan, 20 august 1885

Dragă Émile,

Am primit noua ta adresă sîmbăta trecută. Ar fi trebuit să-ți răspund imediat dar asperitățile pe care le întîlnesc în cale sînt pentru mine ca niște munți și mi-au sustras atenția.

Ai să mă scuzi. Sînt la Aix și mă duc în fiecare zi la Gardanne.¹

Am să te rog să prezinți omagiile mele Doamnei Zola și să nu uiți că-ți sînt prieten.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

(Aix), Jas de Bouffan, 25 august 1885

Dragă Émile,

A început comedia. Am scris la La Roche-Guyon în aceeași zi în care ți-am trimis un bilețel ca să-ți mulțumesc că te-ai gîndit la mine. De atunci nu mai am nici o veste; de altfel, în ceea ce mă privește, simt izolarea cea mai completă. Bordelul din oraș, sau altul, dar nimic mai mult. Plătesc, cuvîntul e murdar, însă am nevoie de liniște și cu acest preț trebuie s-o am.

Am să te rog să nu răspunzi, scrisoarea mea trebuie să fi sosit la timp.

Îți mulțumesc și te rog să mă scuzi.

Încep să pictez, asta pentru că nu mai am aproape de loc necazuri. Mă duc în fiecare zi la Gardanne și mă întorc seara la țară la Aix.

Dacă aș avea cel puțin o familie indiferentă, totul ar fi fost minunat.

Îți strîng prietenește mîna,

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE ZOLA

Gardanne, 4 aprilie 1886

Dragă Émile,

Am primit de curînd *Opera* pe care ai binevoit să mi-o trimiți. Îi mulțumesc autorului

¹ Gardanne, orășel cu un aspect destul de pitoresc, situat la vreo 14 km. de Aix, pe pîrînișul unui deal. Cézanne a pictat deseori orașul și peisajele din împrejurimi.

Familiei Rougon-Macquart pentru această bună dovadă de aducere aminte și-i cer să-mi permită să-i strâng mîna cu gîndul la anii de demult.

Al tău prieten, în amintirea vremurilor care s-au scurs

PAUL CÉZANNE ¹

CĂTRE VICTOR CHOCQUET

Gardanne, 11 mai 1886

Domnule Chocquet.

Mișcat de ultima dumneavoastră scrisoare voiam să vă răspund destul de repede dar, deși nu sînt ocupat, datorită sănătății mele șubrede și timpului nepotrivit, am amînat mereu !

Deci n-aș vrea să insist prea mult, vreau să spun în sens moral, dar în sfîrșit din moment ce Delacroix a servit drept intermediar între dumneavoastră și mine, mi-aș permite să spun următorul lucru : că aș fi dorit să am acel echilibru intelectual care vă caracte-

¹ Această scrisoare este nu numai ultima ca dată printre cele găsite în hîrțile lui Émile Zola, dar ea pare să fie efectiv ultima pe care Cézanne i-a scris-o. De altfel tonul este sensibil diferit de cel al altor misive trimise romancierului. Se crede că motivul acestei rupturi a fost tocmai publicarea romanului *Opera*, singurul din seria *Familiei Rougon-Macquart* care are un oarecare caracter autobiografic. Apar colegi ai lui Zola ca Baille, Valabrègue, Alexis, Solari, Zola însuși și multe trăsături ale lui Cézanne în pictorul Claude Lantier. Asemănarea cu acesta din urmă, artist genial dar incomplet, confuz, neputincios, nebun, într-un cuvînt ratat, i-a dezvăluit probabil lui Cézanne cît de puțin înțelegea Zola eforturile lui. Acest volum i-a pricinuit o mare deziluzie și o profundă durere și, după mai bine de treizeci de ani de raporturi din cele mai afectuoase, a preferat să se despartă de el decît să accepte concesiile nedemne de prietenia care-i legase.

riază și vă permite să atingeți cu siguranță scopul propus. Scrisoarea dumneavoastră alăturată celei a D-nei Chocquet, dovedește un mare echilibru vital. Așa că, dat fiindcă această necesitate este izbitoare pentru mine, discut cu dumneavoastră despre ea. Hazardul nu m-a înzestrat cu asemenea trainică alcătuire. Și este singurul meu regret în ce privește lucrurile pămîntești. Cît despre rest nu mă pot plînge. Întotdeauna cerul, nesfîrșitul naturii mă atrag și-mi oferă ocazia să privesc cu plăcere.

În ceea ce privește realizarea urărilor pentru lucrurile cele mai simple și care s-ar părea că trebuie să vină de la sine, o soartă nefericită pare să se încăpățîneze împotriva reușitei, căci aveam niște butuci de viță de vie dar înghețuri intempestive mi-au tăiat firul speranței. Și dorința ar fi fost tocmai de a avea un frunziș frumos, așa că n-aș putea să vă urez decît reușita plantațiilor și o frumoasă dezvoltare a vegetației: verdele fiind una din culorile cele mai vii și care e cît se poate de bună pentru ochi. Ca să închei, am să vă spun că tot mă mai ocup de pictură și că s-ar putea scoate comori din această regiune care nu a găsit încă un interpret pe măsura bogățiilor pe care le desfășoară.

Domnule Chocquet, aș dori ca această scrisoare să fie bine primită și să nu vă obosească; acum mi-aș permite să vă trimit salutarile noastre cele mai sincere pe care să le împărtășească și D-na Chocquet, precum și expresia urărilor noastre de sănătate.

Sînt ca și în trecut al dumneavoastră supus

PAUL CÉZANNE

Băiatul e la școală și mama lui e sănătoasă.

SCRISORI DESPRE ARTĂ

1889 – 1906

CĂTRE ROGER MARX¹

Paris, 7 iulie 1889

Domnule,

Vă scriu ca să vă mulțumesc pentru bunăvoința pe care ați avut-o de a vă ocupa de mine. Regret că scrisoarea mea nu v-a parvenit. Vă reînnoiesc sincer mulțumirile mele și vă rog să-i prezentați Domnului Antonin Proust toată gratitudinea mea.

Vă rog să primiți, Domnule, asigurarea sentimentelor mele cele mai sincere.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE OCTAVE MAUS (Bruxelles)²

Paris, 27 noiembrie 1889

Domnule,

După ce am luat cunoștință de măgulitoarea dumneavoastră scrisoare, aș vrea mai întâi să

¹ R. Marx (1859—1913), literat și critic de artă, a fost unul dintre primii care i-au luat apărarea lui Cézanne. La Expoziția centenară din 1900, el i-a rezervat operelor pictorului un loc de cinste, care a scandalizat pe artiștii oficiali și publicul.

² O. Maus, artist de avangardă la Bruxelles, animator al grupului celor „Douăzeci“, la a căror expoziție din 1890 Cézanne a trimis trei tablouri.

*Studiu pentru jucătorii de cărți. desen și acuarelă,
Rodezia, Museum of Art.*

vă mulțumesc și răspund cu plăcere amabilei dumneavoastră invitații.

Îmi va fi totuși permis să resping acuzația de *d i s p r e ț* cu care mă gratificați în legătură cu refuzul meu de a lua parte la expozițiile de pictură ?

Mă folosesc de acest prilej pentru a vă spune că numeroasele studii pe care le-am făcut

neavînd decît rezultate negative și temîndu-mă de critici prea justificate, m-am hotărît să lucrez în tăcere pînă în ziua cînd voi fi capabil să apăr din punct de vedere teoretic rezultatul încercărilor mele.

În fața plăcerii de a mă afla într-o tovărășie atît de plăcută, nu ezit să-mi modific hotărîrea și vă rog să primiți, Domnule, mulțumirile și salutările mele de confrate.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE VICTOR CHOCQUET

Paris, 18 decembrie 1889

Domnule Chocquet,

Am să apelez la bunăvoința dumneavoastră, bine înțeles dacă ideea care mi-a venit vi se pare acceptabilă. Invitat de „Asociația celor Douăzeci“ de la Bruxelles să iau parte la expoziția lor, și fiind luat pe neașteptate, îndrăznesc să vă cer *Casa spînzuratului*¹. Îmi permit să alătur acestui bilețel prima scrisoare de la Bruxelles pe care am primit-o și care vă va face să înțelegeți situația mea față de această asociație, după ce voi fi adăugat că am acceptat amabila solicitare.

Mama și băiatul meu se alătură în a vă transmite, Domnule Chocquet, salutările cele mai sincere iar Doamnei Chocquet vă rog să-i prezentați omagiile mele.

Al dumneavoastră
PAUL CÉZANNE

¹ Acest tablou pictat la Auvers, în 1873, a fost expus la prima expoziție a impresionistilor în 1874. Cumpărat la lichidarea Chocquet de Isaac de Camondo, a intrat la Luvru cu colecția pe care acesta a donat-o.

CĂTRE GUSTAVE GEFFROY¹

Alfort, 26 martie 1894

Domnule,

Ieri am citit lungul studiu pe care l-ați scris pentru a pune în lumină încercările mele în pictură. Aș vrea să vă exprim recunoștința pentru simpatia pe care am găsit-o la dumneavoastră.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE UN FURNIZOR DE VOPSELE
ȘI UNELTE DE PICTURĂ, LA MELUN

(ciornă)

21 septembrie 1894

Ieri, 20 l. c., am luat de la dumneavoastră patru pânze de pictat dintre care trei de 20 și una de 25. Primele trei cu 2 fr. 50, cea de 25 cu 2 fr. 80. În total 10,30 fr. și nu 11,50, cum am plătit din greșală.

Cred că o să țineți seama de asta la viitoarea mea călătorie la Melun.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE GUSTAVE GEFFROY

Paris, 31 ianuarie 1895

Domnule,

Am continuat să citesc studiile din cartea dumneavoastră *Le coeur et l'esprit* (Inima și mintea), pe care ați binevoit să-mi scrieți o frumoasă dedicație. Dar înaintînd în lectură, am aflat de onoarea pe care mi-ați făcut-o. Acum vă rog să-mi păstrați și pe viitor aceeași simpatie pe care pun mare preț.

PAUL CÉZANNE

¹ Cézanne îl cunoscuse pe scriitorul Gustave Geffroy (1855—1926) prin Claude Monet la Giverny.

*Portretul lui Richelieu, după o statuie a lui Bernini.
1890—1895, Basel Kunstmuseum.*

CĂTRE GUSTAVE GEFFROY

Paris, 4 aprilie 1895

Dragă Domnule Geffroy,

Zilele cresc, temperatura a devenit mai blîndă. Diminețile nu am treabă pînă la ora la care omul civilizat se așază la masă. Am in-

tenția să urc pînă la Belleville ca să vă strîng
mîna și să vă expun un proiect la care am
renunțat și apoi l-am reluat de mai multe
ori.¹ (...)

Cu prietenie

PAUL CÉZANNE, pictor din înclinație.

CĂTRE FRANCISCO OLLER²

(Aix), Jas de Bouffan, 5 iulie 1895

Domnule,

Tonul autoritar pe care-l adoptați față de mine
de la o vreme și felul puțin cam degajat în
care v-ați permis să vă purtați în momentul
plecării dumneavoastră, nu îmi plac cîtuși de
puțin.

Sînt hotărît să nu vă primesc în casa tatălui
meu.

Lecțiile pe care vă permiteți să mi le dați au
dat astfel roade. Adio deci.

P. CÉZANNE

CĂTRE CLAUDE MONET

Aix, 6 iulie 1895

Dragă Monet...

A trebuit să părăsesc Parisul, deoarece sosise
termenul fixat pentru călătoria mea la Aix.
Sînt lîngă mama care are o vîrstă înaintată
și o găsesc infirmă și singură.

A trebuit să părăsesc pentru moment studiul
pe care-l întreprinsesem la Geffroy, care s-a
pus atît de generos la dispoziția mea și sînt

¹ Proiectul consta în intenția de a-i face portretul lui
G. Geffroy, care va fi realizat ceva mai tîrziu.

² Fire sucită, Cézanne se supără pentru că el însuși
nu respectase locul de întîlnire cu Oller, pentru a pleca
împreună la Aix-en-Provence.

cam stînjedit de rezultatul slab pe care l-am obținut, mai cu seamă după atîtea avînturi și descurajări succesive. Iată deci că am picat din nou în sud, de care n-ar fi trebuit poate niciodată să mă îndepărtez ca să mă arunc în căutarea himerică a artei.

În încheiere vreau să-ți spun cît de fericit am fost de sprijinul moral pe care l-am găsit la dumneata și care constituie un stimulent pentru pictură. Mă voi întoarce deci la Paris, ca să-mi termin lucrarea pe care i-am promis-o lui Geffroy.

Exprimîndu-mi regretele că am plecat fără să te revăd, rămîn al dumitale prieten,

PAUL CÉZANNE

CĂTRE FRANCISCO OLLER

(Aix), *Jas de Bouffan*, 17 iulie 1895

Domnule,

Scrisoarea dumitale cam caraghioasă nu mă surprinde de loc. Dar mai întîi ca să lichidez niște socoteli cu dumneata — ar fi trebuit să nu uiți anumite socoteli pe care a trebuit să le lichidez la D-l Tanguy. Să trecem sub tăcere încercarea care nu a reușit la D-na Ch. În sfîrșit, nu înțeleg în ce măsură pot fi răspunzător de pierderea de bani pe care spui că ai suferit-o în timpul șederii dumitale la Lyon.

Poți să-ți iei pînza din atelierul din *rue Bonaparte* pînă la cincisprezece ale lunii ianuarie. Te consider achitat de avansul de bani pe care ți l-am făcut și de rest.

Doresc ca datorită schimbării atitudinii dumitale să-ți poți prelungi șederea la doctorul Aguiar.

Adio.

P. CÉZANNE 108

(Aix, 30 aprilie 1896)

Dragă domnule Gasquet,

Te-am întâlnit aseară pe bulevard, erai însoțit de Doamna Gasquet.

Dacă nu mă înșel păreai foarte supărat pe mine.

Dacă ai putea să mă vezi înăuntrul meu, omul dinăuntru, te-ai îngrozi. E posibil oare să nu vezi în ce stare tristă am ajuns? Nu sînt stăpîn pe mine, nu mai exist, și dumneata vrei să fii filozof, tocmai dumneata să fii cel care să mă dea gata? Îi blestem pe X... și pe cei cîțiva nemernici care, ca să scrie un articol de cincizeci de franci, au atras atenția publicului asupra mea. Toată viața am muncit ca să pot să-mi cîștig existența, dar credeam că se poate face pictură bună fără să atragi atenția asupra vieții tale particulare. Fără îndoială, un artist dorește să se înalțe pe plan intelectual cît mai mult, dar omul trebuie să rămînă în întuneric. Plăcerea trebuie s-o găsească în studiu. Dacă mi-ar fi fost dat să realizez ceva cum aș mai fi rămas în colțul meu cu cîțiva colegi de atelier cu care m-aș fi dus să bem o bere. Mai am un bun prieten din timpurile acelea, ei bine, n-a reușit, cu toate că era, fir-ar să fie, mai pictor decît toți neisprăviții cu medalii și decorații, încît îți vine să turbezi; și vrei ca la vîrsta mea să mai cred în ceva? De altfel sînt ca și mort. Dumneata ești tînăr, te înțeleg că vrei să reușești. Dar mie, ce-mi rămîne de făcut în situația mea? Să trăiesc retras. Dacă nu mi-ar fi plăcut enorm aceste locuri, nu aș fi fost aici.

Dar te-am plictisit destul și, după ce ți-am explicat situația în care mă aflu, sper că nu

¹ J. Gasquet (1873—1921) scriitor și poet, era fiul unui coleg de liceu al lui Cézanne; ei legaseră o strînsă prietenie din 1896.

ai să mă privești ca pe un om ce-a comis un atentat la securitatea dumatăle.

Te rog, dragă Domnule, ținînd seama de vîrsta mea înaintată, să primești cele mai bune sentimente și urări pe care ți le pot adresa.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE JOACHIM GASQUET

(Vichy, iunie 1896)

(Fragment)

(...) vremea ploioasă și închisă s-a înseninat cînd am sosit noi. Soarele strălucește și speranța rîde în suflet. Am să merg curînd la studiu.

CĂTRE PHILIPPE SOLARI

Talloires, 23 iulie 1896

Dragă Solari,

Cînd eram la Aix, mi se părea că va fi mai bine altundeva, acum sînt aici și regret Aix-ul. Viața începe să fie pentru mine de-o monotonie sepulcrală. Am trecut pe la Aix, acum trei săptămîni, l-am văzut pe Gasquet tatăl, fiul era la Nîmes. Am stat o lună, în iunie, la Vichy, unde se mănîncă bine. Nici aici nu se mănîncă rău. Locuiesc la *Hôtel de l'Abbaye*. Ce superbă rămășiță a timpurilor trecute; un peron de cinci metri lățime, o ușă minunată, o curte interioară, cu stîlpi formînd de jur împrejur o galerie; urci o scară mare, camerele dau într-un culoar imens, totul monahal. Băiatul tău va fi în curînd la Aix. Spune-i că mă gîndesc la el, la plimbările noastre la Peirières, la Sainte-Victoire și dacă-l vezi pe Gasquet, care înoată probabil în bucuria revederii paterne, transmite-i complimente.

Tatălui tău înalta mea considerațiune.

Ca să-mi omor timpul pictez, nu e prea faimos, dar lacul e grozav, fiind înconjurat de dealuri mari. Mi se spune că au vreo două mii de metri, nu se poate compara cu melea-gurile noastre, deși ce să spun, e destul de frumos. Dar când te-ai născut prin părțile noastre, ce mai încolo și încoace, nimic nu-ți mai spune mare lucru. Ar trebui să ai un stomac bun să-i tragi o beție bună, vorba lui Pierre: „vița este mama vinului“, îți mai amintești? Mă gândesc că la sfîrșitul lui august trebuie să mă îndrept din nou spre Paris. Când te mai văd? Dacă băiatul tău trece la întoarcere prin Annecy, anunță-mă.

Îți strîng mîna.
Vechiul tău prieten
PAUL CÉZANNE

Jo¹ mi-a trimis numărul 2 al Revistei către sfîrșitul lui iunie cînd mai eram încă la Vichy. Dragul meu, mi-ar face plăcere să primesc vești de acolo.

Adresa mea de aici: *Hôtel de l'Abbaye, Talloires prin Annecy (Haute-Savoie)*.

Gasquet mi-a spus că ai făcut lucruri foarte reușite, mă bucur.

CĂTRE JOACHIM GASQUET

(Talloires, sfîrșitul lui iulie, 1896)

(Fragment)

(...) Este o zonă temperată. Altitudinea dealurilor înconjurătoare este destul de mare. Lacul are în acest loc două strîmtori și pare să se preteze la exercițiile lineare ale tinere-lor *misses*. E tot natură, fără îndoială, dar cam în felul cum am învățat să o vedem în albumele tinerelor călătore (...)

¹ Este vorba de Joachim Gasquet.

(...) Ar fi nevoie de pana descriptivă a lui Chateau(briand) pentru ca să-ți faci o idee despre vechea mînăstire în care locuiesc.

CĂTRE JOACHIM GASQUET

(Paris, iarna 1896)

(Fragment)

(...) Am căutat timp de mai multe zile un atelier pentru iarnă. Împrejurările mă tem că mă vor reține cîtva timp la Montmartre unde se află șantierul meu. Sînt la o aruncătură de pușcă de Sacré-Coeur ale cărei campanile și clopoței se avîntă spre cer.

CĂTRE ÉMILE SOLARI

Paris, 30 noiembrie 1896

Dragă Solari,

Am regretat mult că n-am fost în *rue des Dames* cînd ai trecut pe acolo. Nu văd decît un fel de-a repara lucrurile, să-mi dai o în-tîlnire, mîine de exemplu. Un loc bine stabilit, o oră precisă pe care te las să le fixezi tu. Sînt liber de la ora patru seara. Așadar, un cuvîntel te rog.

Al dumitale prieten
PAUL CÉZANNE

Fragmente de scrisori

CĂTRE JOACHIM GASQUET ȘI UN TÎNĂR PRIETEN

(...) Nu pot să spun că îți invidiez tinerețea, este cu neputință, ci vlaga dumitale, inepuizabila dumitale vitalitate.

(...) Sînt la capătul puterilor. Ar trebui să am mai multă judecată și să înțeleg că la vîrsta mea iluziile nu mai îmi sînt permise și că mă vor duce la pierzanie.

(...) În momentul de față, continui să caut expresia acelor senzații confuze pe care le avem din naștere. Dacă mor, totul se va sfârși ; dar ce importanță are asta !

(...) M-am născut poate prea devreme. Eram mai mult pictorul generației voastre decît al generației mele (...) Ești tînăr, ai vitalitate, o să imprimi artei dumitale un impuls pe care numai cei care resimt emoția pot să i-l dea. Eu îmbătrînesc. Nu o să am timp să mă exprim (...) Să lucrăm (...)

...Citirea modelului și realizarea lui se lasă uneori așteptată.

CĂTRE ANTOINE GUILLEMET

Paris, 13 ianuarie 1897

Dragă Guillemet,

Fiind reținut în cameră de vreo două săptămîni de o gripă persistentă, n-am primit decît alaltăieri scrisoarea prin care îmi dădeai întîlnire și cartea poștală care-mi confirma vizita ta plăcută. Nu-mi rămîne decît să-mi exprim toate regretele că nu m-ai găsit la atelier unde ai venit să mă vezi și să-ți spun cît de contrariat sînt de neplăcuta împrejurare care m-a împiedicat să te anunț în ce stare sînt și să pot merge la atelier.

Primește scuzele mele pentru toate acestea.

Cu aceeași prietenie

PAUL CÉZANNE

CĂTRE PHILIPPE SOLARI

Paris, 30 ianuarie 1897

Dragă Solari,

Am primit cu plăcere amicala ta scrisoare. E inutil să-ți spun că n-am primit-o pe aceea pe care pretinzi că mi-ai scris-o la sfîrșitul lui decembrie. Nu l-am mai văzut pe Émile de la sfîrșitul lunii trecute. De la 31 trecut,

am stat ferecat în casă din cauza gripei ; Paul m-a ajutat să mă mut din Montmartre. Și n-am ieșit încă, deși mă simt mai bine. De îndată ce voi putea, îi voi scrie un bilețel lui Émile ca să ne întâlnim.

Acum să vorbim despre Gasquet. Cererea lui mă mișcă profund și împărtășește-i dorința mea de a-i oferi cele două pînze Domnului Dumesnil. În acest scop am să te rog să mergi cu Gasquet la sora mea, *rue de Monnaie* 8 și s-o rogi să vă ducă la Jas, unde se află pînzele de care ți-am vorbit. Am să-i scriu surorii mele despre asta.

În afară de puțină lîncezeală inerentă situației, restul merge bine, dar dacă aș fi știut să-mi organizez viața, acolo mi-ar fi convenit mai mult. Familia mea mă obligă la prea multe concesii.

Te sărut și transmite salutările mele prietenilor pe care-i vezi.

Al tău prieten
PAUL CÉZANNE

P. S. O găsești pe sora mea la ea, fie pe la ora zece dimineața, ora dejunului, fie pe la șase seara, ora cinei.

CĂTRE ÉMILE SOLARI

Mennecy, 24 mai 1897

Dragă Solari,

Trebuie să plec în curînd la Aix. Această plecare va avea loc după toate probabilitățile în noaptea de 31 mai spre întii iunie, de va voi Dumnezeu. Sîmbătă 29 l. c. voi merge la Paris. Dacă ești liber și vrei să ne vedem înainte de plecare, vino te rog în *rue St. Lazare* 73, la ora convenită.

Cu prietenie
PAUL CÉZANNE

Hôtel de la Belle Étoile, Mennecy lângă Corbeil (Seine et-Oise)

CĂTRE PHILIPPE SOLARI

(fără dată)

(Tholonet, sfîrșitul lui august 1897)

Dragă Solari,

Duminică, dacă ești liber și dacă-ți face plăcere, vino să iei masa la Tholonet, la restaurantul Berne. Dacă vii de dimineață ai să mă găsești pe la ora opt lîngă carieră, acolo unde ai făcut un studiu penultima oară cînd ai venit.

Cu prietenie

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE SOLARI

Tholonet, 2 septembrie 1897

Dragă Solari,

Am primit scrisoarea dumitale din 28 august trecut. Nu am răspuns imediat. Îmi spuneai într-adevăr că-mi vei trimite o revistă care mi-ar fi oferit plăcerea de a citi unele din poeziile dumitale. Am așteptat mai multe zile, dar n-am primit nimic.

Am recitit scrisoarea dumitale și acum îmi dau seama că nu am înțeles bine și că era doar o relatare a serbărilor de la Orange.

Numești revista în care ai scris Revista necunoscută. Este titlul ei, așa trebuie s-o cer de la poștă din moment ce nu mi-a parvenit ?

Pe de altă parte ești într-adevăr foarte amabil că-ți amintești, prins fiind de ocupațiile și preocupările pariziene, de cele cîteva ore petrecute în Provența ; este adevărat că marele vrăjitor, vreau să spun soarele, era în scenă. Dar tinerețea, speranțele dumitale au contribuit mult să te facă să vezi locurile noastre sub o lumină favorabilă. Duminica trecută tatăl dumitale a venit să stea o zi cu mine —

săracul, l-am plictisit cu teorii despre pictură. Trebuie să aibă o fire bună că a rezistat. Dar văd că mă întind cam mult. Îți strâng prieteneste mîna urîndu-ți succes și la revedere.

P. CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE SOLARI

Tholonet, 8 septembrie 1897

Dragul meu Solari,

Am primit *L'Avenir artistique et littéraire* pe care ai fost drăguț să mi-l trimiți. Îți mulțumesc.

Tatăl dumitale o să vină să mănînce o rață cu mine duminica viitoare. O să fie cu măslina (rața bineînțelese). Ce păcat că n-o să fii cu noi! Nu mă uita nici pe viitor și permite-mi să mă consider prietenul dumitale.

P. CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE SOLARI

(Aix), Jas de Bouffan, 2 noiembrie 1897

Dragă Solari,

Am primit scrisoarea prin care mă anunți că te vei căsători în curînd. Nu mă îndoiesc că ai să găsești în viitoarea dumitale tovarășe punctul de sprijin necesar oricărui om care are în față o carieră lungă și deseori spinoasă. Îți urez realizarea legitimelor dumitale speranțe.

Îmi împărtășești și dificultățile pe care le întâmpini pentru a-ți croi drum, pentru a prezenta lucrările dumitale. Gîndindu-mă la asta aș vrea să-mi relatezi dificultățile pe care le întâmpini. Ce-aș mai putea să adaug decît că sînt plin de simpatie față de eforturile dumitale, dar te sfătuiesc să te înarmezi cu curaj, pentru că ai nevoie de el pentru a reuși.

Cînd îți vor sosi aceste cîteva cuvinte vei fi aflat, desigur, de moartea sărmanei mele mame.

Reînnoindu-mi îndemnurile de curaj și de muncă, te salut.

Cu cordialitate
PAUL CÉZANNE

Acum cîteva zile am avut plăcerea să-l văd pe tatăl dumitale care mi-a promis să coboare la Jas.

CĂTRE LOUIS LE BAIL¹

Montgeroult, luni seara (1898)

Dragă Domnule,

Tocmai m-am trezit și-mi amintesc că, într-o împrejurare asemănătoare cu cea în care am fost zilele trecute², întorsesem vizita pe care am primit-o. Sînt foarte contrariat de situația neplăcută în care m-am pus. Deși nu am onoarea să mă cunoașteți de multă vreme, îndrăznesc să vă rog să-mi veniți în ajutor pentru a repara gafa pe care am făcut-o. Ce trebuie să fac, spuneți-mi vă rog, am să vă fiu foarte recunoscător.

Primiți expresia celor mai bune sentimente.

P. CÉZANNE

¹ Louis le Bail, tînăr pictor care locuia atunci la Marines, aflînd că Cézanne lucra prin împrejurimi, s-a dus de mai multe ori la el și s-au împrietenit.

² Baronul Denis Cochin, amator de artă, întîlnisc, într-una din plimbările sale călare, pe Cézanne, care picta la Montgeroult. Pictorul, neștiind că este un admirator al talentului său, nu i-a făcut o primire prea bună. Louis le Bail i-a semnalat puțin mai tîrziu identitatea colecționarului, posesor a mai multor opere ale lui Cézanne.

CĂTRE LOUIS LE BAIL

Marine, (1898)

Domnule,

Felul puțin cam liber în care vă permiteți să vă prezentați la mine nu-mi place. Vă rog pe viitor să vă anunțați.¹

Vă rog să dați persoanei care vi se va prezenta paharul și pînza care au rămas în atelierul dumneavoastră.

Primiți, Domnule, distinsele mele salutări.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE SOLARI

Paris, 25 februarie (1899 ?)

Dragă Émile,

Două ședințe de model mă obosesc suficient pentru o zi întreagă. Și această stare de lucruri durează de mai multe săptămîni. Miine, duminică — repaus.

Nu vrei să vii la atelier în cursul după amiezii ? Sînt acolo între orele două și patru.

Cu prietenie

PAUL CÉZANNE

CĂTRE EGISTO PAOLO FABBRI²

Paris, 31 mai 1899

Domnule,

Numărul studiilor mele pe care le găzduiți mă asigură de marea simpatie artistică pe care binevoiți să mi-o arătați.

¹ Iată ce se întîmplase : Cézanne îl rugase pe Louis le Bail să-l trezească în fiecare zi după siestă, pe la ora 3 ; acesta, conform înțelegerii, găsindu-l adormit, intrase în camera lui Cézanne după ce bătuse de mai multe ori la ușă.

² E. P. FABBRI (1866—1933), colecționar italian, care strînsese înainte de 1899 o importantă colecție a operei lui Cézanne. Scrisoarea care i-a adresat-o pictorul constituie răspunsul la următoarea scrisoare a lui Fabbri :

Mardi Gras, Basel, col. Robert von Hirsch.

Paris, 28 mai 1899

Domnule,

Am fericirea să posed șaisprezece dintre operele dumneavoastră — ele sînt pentru mine tot ceea ce este mai nobil în arta modernă. Și deseori, privindu-le, am dorit să vă comunic direct emoția pe care o resimt. Știu însă că sînteți deranjat de multă lume și, întrebîndu-vă dacă aș putea să vin să vă văd, aș părea poate indiscret. Totuși îmi place să cred că într-o bună zi o să am plăcerea și onoarea să vă cunosc; și, indiferent de ce se va întîmpla Domnule, vă rog să primiți expresia profundeii mele admirații.

EGISTO FABBRI

Nu aş putea să mă sustrag dorinţei atât de măgulitoare de a mă cunoaşte — pe care o manifestaţi ; Îndoiala de a te prezenta sub aşteptări faţă de ceea ce se aşteaptă de la o persoană pe care o crezi la înălţimea oricărei situaţii este fără îndoială o scuză pentru a trăi retras.

Vă rog să primiţi, Domnule, expresia respectului meu.

PAUL CÉZANNE

15, rue Hégésippe Moreau — Villa des Arts

CĂTRE HENRI GASQUET¹

(Iunie 1899)

(Fragment)

...sentimentele pe care fiul tău le-a trezit în mine, vechiul tău coleg de la liceul Saint-Joseph, căci în noi n-a adormit vibraţia senzaţiilor provocate de bunul soare din Provenţa, vechile noastre amintiri din tinereţe despre aceste zări, aceste peisaje, aceste linii nemaiîntâlnite, care lasă în noi atâtea impresii profunde...

CĂTRE ROGER MARX

Aix, 10 iulie 1900

Domnule,

Am onoarea să vă trimit indicaţiile pe care aţi binevoit să mi le cereţi :

Născut la Aix-en-Provence în 1839.

Vă rog să primiţi, Domnule, asigurarea distinciei mele consideraţiuni.

PAUL CÉZANNE

121 ¹ Prieten din tinereţe al lui Cézanne.

CĂTRE MAURICE DENIS ¹

Aix, 5 iunie 1901

Domnule,

Am aflat din presă de manifestarea simpatiei artistice pe care mi-o purtați, expusă la Salonul Societății Naționale a Bele-artelor.

Vă rog să primiți expresia sincerei mele recunoștințe și s-o împărtășiți artiștilor care s-au grupat în jurul dumneavoastră în această împrejurare.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE AMBROISE VOLLARD²

Aix, 23 ianuarie 1902

Dragă Domnule Vollard,

Am primit acum cîteva zile lădița cu vin pe care ați binevoit să mi-o trimiteți. Între timp mi-a sosit și ultima dumneavoastră scrisoare. Continui să lucrez la buchetul de flori, la care voi zăbovi cu siguranță pînă la cincisprezece sau douăzeci februarie. Am să-l ambalez cu grijă și am să vi-l expediez în *rue Laffitte*. La sosire o să vă rog să-l încadrați și să-l înregistrați.

Timpul este foarte schimbător ; uneori un soare frumos e urmat pe neașteptate de vreme întunecată, apăsătoare și de vînt, ceea ce compromite continuarea peisajului.

¹ Pictorul Maurice Denis expusese o pînză mare *Omagiu lui Cézanne* (azi la Muzeul Luxemburg) în care grupase, în jurul unei naturi moarte a Maestrului, următoarele persoane : Odilon Redon, Vuillard, K. X. Roussel, Ambroise Vollard, Maurice Denis, Serusier, Mellerio, Ranson, Bonnard și D-na Maurice Denis. Cînd a pictat această pînză Maurice Denis nu-l cunoștea încă personal pe Cézanne.

² Ambroise Vollard, negustor de tablouri, a fost primul care a organizat în 1895 o expoziție a operelor lui Cézanne.

Paul și soția mea mi se alătură în a vă mulțumi, iar eu o fac din toată inima, pentru minunatul dar pe care mi-l faceți cu opera marelui Maestru.¹

Vă rog să primiți expresia celor mai bune sentimente.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE CHARLES CAMOIN²

Aix, 28 ianuarie 1902

Dragă Domnule Camoin,

S-au scurs multe zile de când am avut plăcerea să vă citesc scrisoarea trimisă. Am puține lucruri să vă spun; se vorbește mai mult într-adevăr, de pictură, și poate că e mai bine când o faci direct, la obiect, decît cu teorii speculative în care te pierzi deseori. M-am gîndit în repetate rînduri la dumneavoastră în lungile mele ore de singurătate. D-l Aurenche a fost numit casier la Pierrelatte în Dauphiné. D-l Languier³, pe care-l văd destul de des, mai cu seamă duminica, mi-a transmis scrisoarea dumneavoastră. Se gîndește cu nerăbdare la momentul cînd va fi lăsat la vatră, peste șase sau șapte luni. Băiatul meu, care este aici, a făcut cunoștință cu el și deseori ies și petrec împreună; vorbesc puțin de literatură și de

¹ Este vorba de un *Buchet de flori*, acuarelă de E. Delacroix, după care Cézanne va face o copie. Vollard spune că nu era vorba decît de un schimb la care Cézanne consimțise cu generozitate.

² Pictorul C. Camoin, făcîndu-și stagiul militar la Aix în același timp cu Léo Languier, i-a fost recomandat lui Cézanne de A. Vollard. Bătrînul maestru s-a împrietenit repede cu tînărul lui confrate, care pare să fi beneficiat în mod deosebit de simpatia și încrederea lui.

³ Poetul Léo Languier făcuse cunoștință cu Cézanne în timp ce-și făcea stagiul militar la Aix.

viitorul artei. După terminarea armatei, D-l Languier se va întoarce probabil la Paris să-și continue studiile (științe morale și politice) în *rue Saint Guillaume*, unde profesează printre alții D-l Hanoteaux, fără să părăsească totuși poezia. Fiul meu se va întoarce și el la Paris, va avea deci plăcerea să facă cunoștință cu dumneavoastră când vă veți înapoia în capitală. Vollard a trecut pe la Aix acum vreo două săptămîni. Am primit vești de la Monet și cartea de vizită a lui Louis Leydet, fiul senatorului din circumscripția Aix. Acesta din urmă e pictor ; acum este la Paris și are aceleași idei ca dumneavoastră și ca mine. Vedeți că o eră nouă se pregătește pentru artă, după cum presimțiți ; continuați să studiați fără încetare, Dumnezeu va face restul. Închei, urîndu-vă curaj, studii bune, iar succesul nu poate să nu încununeze eforturile dumneavoastră.

Credeți-mă, cu toată sinceritatea, alături de dumneavoastră. Trăiască patria, mama noastră comună și pămînt al speranței ; primiți caldele mele mulțumiri pentru că v-ați amintit de mine.

Al dumneavoastră devotat
PAUL CÉZANNE

CĂTRE CHARLES CAMOIN

Aix, 3 februarie 1902

Dragă Domnule Camoin,

Am primit abia sîmbătă ultima dumneavoastră scrisoare și am trimis răspunsul meu la Avignon. Astăzi 3. găsesc în cutia mea de scrisori misiva din 2 februarie pe care mi-ați trimis-o de la Paris. Languier a fost bolnav săptămîna trecută și retinut la infirmerie, ceea ce explică întîrzierea în transmiterea scrisorii dumneavoastră.

De vreme ce sînteți la Paris și maeștrii de la Luvru vă atrag, faceți studii după marii maeș-

tri decoratori, Veronese și Rubens, dar faceți ca și cum ați picta după natură — ceea ce eu nu am știut să fac decît incomplet. Dar e un lucru bun să studiați mai ales natura. După cele ce am văzut de dumneavoastră o să progresați repede. Mă bucur că aud că-l apreciați pe Vollard care este un om sincer și serios în același timp. Vă felicit sincer că sînteți lîngă mama dumneavoastră. În momentele de tristețe și de descurajare, dînsa va fi pentru dumneavoastră cel mai sigur sprijin moral și izvorul cel mai viu unde veți putea regăsi curajul de a vă dedica artei dumneavoastră. Tocmai aceasta trebuie să încercați să ajungeți să faceți, nu fără energie și alene, ci în mod calm și continuu, ceea ce nu poate să nu ducă la o stare de clarviziune, foarte utilă pentru a vă conduce cu fermitate în viață. Vă mulțumesc pentru felul cu totul frățesc cu care priviți eforturile pe care le-am făcut ca să mă exprim în mod lucid în pictură¹.

În speranța că voi avea într-o zi plăcerea să vă revăd, vă strîng cordial și afectuos mîna.
Bătrînul dumneavoastră confrate,

PAUL CÉZANNE

CĂTRE CHARLES CAMOIN

Aix, 11 martie 1902

Vollard, nu mă îndoiesc, va continua să facă pe intermediarul între mine și public. Este un om cu mare fler, cu ținută și care știe să se comporte.

¹ Camoin îi scrisese lui Paul Cézanne că în poemul *Farurile* în care Baudelaire proslăvește splendoarea operelor lui Rubens, Leonardo, Rembrandt, Michelangelo, Puget, Watteau, Goya și Delacroix, lipsea acum o strofă. Acest pasaj al scrisorii lui Cézanne conține răspunsul la această aluzie.

CĂTRE MAURICE DENIS

Aix, 17 martie 1902

Domnule și dragă confrate,

La scrisoarea dumneavoastră din 15, de care sînt foarte mișcat, vă răspund că voi scrie imediat lui Vollard să pună la dispoziția dumneavoastră pînzele care veți aprecia că pot figura la „Independenti”.

Vă rog să mă considerați prietenul dumneavoastră sincer.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE AMBROISE VOLLARD

Aix, 17 martie 1902

Dragă Domnule Vollard,

Primesc de la Maurice Denis o scrisoare în care apreciază ca o dezertare faptul că mă abțin să iau parte la Expoziția independentilor. Îi răspund lui Maurice Denis, spunîndu-i că vă rog să puneți la dispoziția lui pînzele pe care i le puteți împrumuta și să alegeți ceea ce poate să facă cît mai puțin rău.

PAUL CÉZANNE

Mi-e parcă greu să mă despart de tinerii care mi-au arătat atîta simpatie și nu cred că expunînd voi compromite cu ceva cursul studiilor mele.

PAUL CÉZANNE

În cazul că vedeți vreun inconvenient, v-aș ruga să mi-l comunicați.

CĂTRE AMBROISE VOLLARD

Aix, 2 aprilie 1902

Dragă Domnule Vollard,

Mă văd obligat să amîn expedierea pînzei *Trandafiri*. Deși aș fi dorit mult să trimit lucrări la Salonul din 1902, amîn și anul acesta executarea proiectului. Nu sînt satisfăcut de

rezultatul obținut. Pe de altă parte, nu renunț la continuarea studiului, care mă va obliga la eforturi ce, îmi place să cred, nu vor fi sterile. Am construit un atelier pe un mic teren cumpărat în acest scop.¹ Îmi continui deci cercetările și vă voi împărtăși rezultatul obținut de îndată ce studiul îmi va da puțină satisfacție.

Al dumneavoastră prieten

PAUL CÉZANNE

CĂTRE JOACHIM GASQUET

(Aix, iulie 1902)

Fragment

(...) Îi disprețuiesc pe toți pictorii în viață în afară de Monet și Renoir, și vreau să izbutesc prin muncă.

DOMNIȘOAREI PAULE CONIL, NEPOATA ARTISTULUI

Aix, 1 septembrie 1902

Draga mea fină,

Am primit afectuoasa ta scrisoare din 28 august. Îți mulțumesc mult că te-ai gândit la bătrînul tău unchi ; faptul acesta mă mișcă și-mi amintește în același timp că mai sînt încă pe lumea aceasta.

Îmi amintesc perfect de Establon și de malurile altădată atît de pitorești ale riului Estaque. Din nefericire ceea ce se numește progres nu este decît invazia bipedelor care nu au liniște pînă nu transformă totul în cheiuri odioase luminate cu gaz și — ceea ce e și mai rău — cu lumină electrică. Ce timpuri trăim !

Cerul care prevestește furtună a răcorit puțin atmosfera și mă tem că apa, nemaifiind așa de caldă, nu vă mai permite să vă scăldați cu

¹ Este vorba de un atelier pe care și l-a construit pe dealul Lauves.

aceeași plăcere, dacă totuși vă mai permite această igienică distracție.

Joi am fost la mătușa Marie.¹ Am întâlnit-o acolo pe Thérèse Valentin, căreia i-am comunicat scrisoarea, precum și surorii mele.

Aici nu e nimic nou. Mica Marie a curățat atelierul care e gata și unde mă instalez încetul cu încetul. Îmi face plăcere să mă gândesc că veți binevoi să-l onorați cu vizita voastră când vă veți întoarce.

Salută-le pe surorile tale din partea mea precum și pe micul Louis. Vă sărut.

Unchiul vostru
PAUL CÉZANNE

Baigneuses, New York, col. Ira Haupt.

CĂTRE AMBROISE VOLLARD

Aix, 9 ianuarie 1903

Dragă Domnule Vollard,

Lucrez cu îndârjire, întrevăd Țara făgăduinței. Voi fi oare ca marele conducător al evreilor sau voi putea să pătrund în ea?

Dacă sînt gata la sfîrșitul lui februarie, am să vă trimit pînza ca s-o încadrați și să o îndreptați către un port primitor.

A trebuit să las deoparte florile dumneavoastră de care nu sînt prea mulțumit. Am un atelier

¹ Sora lui Cézanne care nu se căsătorise.

la țară. Acolo lucrez. Mă simt mai bine decât la oraș.

Am realizat progrese. De ce așa de târziu și atât de greu? Să fie arta un sacerdoțiu care cere oameni puri ce să i se dedice total? Regret distanța care ne desparte căci aş apela deseori la dumneavoastră ca să mă sprijiniți puțin din punct de vedere moral. Trăiesc singur, oamenii..., oamenii... sînt de nedescris, e clanul intelectualilor, de ce teapă, Doamne! Dacă mai trăiesc, o să mai vorbim de toate astea. Îți mulțumesc că ți-ai amintit de mine.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE CHARLES CAMOIN

Aix, 22 februarie 1903

Dragă Domnule Camoin,

Foarte obosit, la 64 de ani, vă rog să-mi scuzați întârzierea cu care vă răspund. Nu vă spun decât două cuvinte.

Fiul meu, în prezent la Paris, este un mare filozof. Nu vreau să spun prin asta că este egalul sau rivalul lui Diderot sau Rousseau. Onorați-l cu vizita dumneavoastră în locuința sa din *rue Ballu 31*: lângă Place Clichy, unde se află statuia generalului Moncey. Cînd am să-i scriu, o să-i vorbesc de dumneavoastră; este destul de sălbatic, un indiferent, dar băiat bun. Prin el îmi voi ușura dificultatea pe care o am de a înțelege viața.

Vă mulțumesc pentru ultima dumneavoastră scrisoare. Dar trebuie să lucrez. Totul este, mai cu seamă în artă, teorie dezvoltată și aplicată în contact cu natura.

Vom mai vorbi de toate acestea cînd voi avea plăcerea să vă revăd.

Aceasta este scrisoarea cea mai sinceră pe care v-am scris-o pînă acum.

Credo

Cu prietenie
PAUL CÉZANNE

Cînd am să vă văd, am să vă vorbesc mai sincer decît oricine despre pictură. Nu am nimic de ascuns în artă.

Numai forța inițială, *id est*¹ temperamentul îl poate duce pe cineva spre scopul pe care trebuie să-l atingă.

P. CÉZANNE

CĂTRE FIUL LUI

(Aix, martie 1903)

Fragment

(...) Inutil să mi-l trimiți², căci în fiecare zi primesc altele asemănătoare pe sub ușă, fără să mai vorbesc de numerele din *L'Intransigent* care mi se trimit prin poștă.

CĂTRE JOACHIM GASQUET

(Aix, septembrie 1903)

Fragment

Trebuie să mai lucrez șase luni la o pînză pe care am început-o. Va merge la Salonul artiștilor francezi să-și găsească soarta care îi este hărăzită.

CĂTRE CHARLES CAMOIN

Aix, 13 septembrie 1903

Dragă Domnule Camoin,

Sînt fericit că primesc vești de la dumneavoastră și vă felicit că puteți să vă consacrați în întregime studiului.

¹ Adică. (N.T.).

² Este vorba de un articol la lui Henri Rochefort, apărut în *L'Intransigent* din 9 martie 1903 sub titlul semnificativ : „Dragostea de urît” și care se referă la vînzarea colecției lui Émile Zola, în care Cézanne era reprezentat cu zece opere. Acest articol, foarte injurios pentru pictor și pentru romancier, a făcut multă vilvă.

Credeam că v-am spus că Monet locuiește la Giverny ; vă doresc ca influența artistică pe care acest maestru o exercită asupra celor care-l înconjoară mai de departe sau mai de aproape, să se facă simțită în măsura strict necesară pe care poate și trebuie s-o aibă asupra unui artist tânăr și dornic să lucreze. Couture le spunea elevilor lui : *Frecvențați picturile alese*, sau : *Duceți-vă la Luvru*. Dar după ce i-ai văzut pe marii maeștri care sălășluiesc acolo, trebuie să te grăbești să ieși și prin contact cu natura să dai viață instinctelor, senzațiilor artistice care dorm în tine. Regret că nu sînt cu dumneavoastră. Vîrsta nu ar avea importanță dacă alte considerente nu m-ar împiedica să părăsesc Aix-ul. Sper totuși că voi avea într-o zi plăcerea să vă revăd. Larguier e la Paris. Fiul meu e la Fontainebleau cu mama lui. Ce să vă urez ?... Studii bune după natură este cel mai bun lucru.

Dacă-l întilniți pe maestrul pe care amîndoi îl admirăm transmiteți-i cele mai bune urări.¹ Nu-i prea place, cred, să fie plictisit, dar la lumina sincerității poate se va destinde puțin.

Cu prietenie
PAUL CÉZANNE

CĂTRE LOUIS AURENCHE

Aix, 25 septembrie 1903

Dragă Domnule Aurenche,

Sînt foarte fericit să aflu de nașterea fiului dumneavoastră ; o să vedeți ce rînduire vă va aduce în viață.

Paul, care este la Fontainebleau, vă va transmite oral la întoarcerea lui, nu vă pot spune cînd, complimentele mele ; lucrez cu îndîrjire și dacă soarele Austerlitz-ului picturii ar străluci pentru mine, am veni cu toții să vă strîngem mîna.

¹ Este vorba de Claude Monet.

Vă rog să-i transmiteți Doamnei Aurenche felicitările și salutările mele cele mai respectuoase.

P. CÉZANNE

CĂTRE LOUIS AURENCHE

Aix, 25 ianuarie 1904

Dragul meu Domn Aurenche,

Vă mulțumesc mult pentru urările pe care dumneavoastră și familia ni le faceți pentru noul an.

Eu vă rog să primiți urările mele și să le transmiteți familiei.

Îmi vorbiți în scrisoare de realizarea mea în artă. Cred că reușesc în fiecare zi mai mult, deși cu greu. Căci dacă senzația puternică a naturii — pe care eu o resimt cu toată puterea — este baza necesară a oricărei concepții artistice, pe care se bazează măreția și frumusețea operei viitoare, cunoașterea mijloacelor prin care exprimăm senzația noastră nu este mai puțin esențială și nu se dobîndește decît după o lungă experiență.

Aprobarea celorlalți este un stimulent de care este bine uneori să te îndoiești. Sentimentul propriei noastre forțe ne face modești.

Sînt bucuros de succesele prietenului nostru Languier. Pe Gasquet, care stă tot timpul la țară, nu l-am mai văzut de mult.

Primiți, Domnule Aurenche, asigurarea celor mai bune sentimente.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE LOUIS AURENCHE

Aix, 29 ianuarie 1904

Dragă Domnule Aurenche,

Solicitudinea dumneavoastră mă mișcă mult. Mă simt în momentul de față destul de bine. Dacă n-am răspuns mai devreme primei dum-

neavoastră scrisori, explicația este simplă. După o zi întreagă de lucru, spre a învinge dificultățile realizării după natură, simt nevoia, spre seară, să mă odihnesc și nu mai am acea libertate de spirit care e necesară când scrii. Nu știu când am să am ocazia să mă îndrept din nou spre Paris. Dacă se va întâmpla, n-am să uit că sînt așteptat la Pierrelatte de către prieteni.

Dacă veniți la Marsilia, o să am, desigur, ocazia să vă văd.

Primiți, Domnule Aurenche, expresia celor mai bune sentimente.

P. CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE BERNARD¹

Aix en Provence, 15 aprilie 1904

Dragă Domnule Bernard,

Cînd vei primi această scrisoare, vei fi primit probabil, foarte probabil și una din Belgia, pe adresa din *rue Boulegon*. Sînt încîntat de mărturia de simpatie artistică pe care binevoiești s-o exprimi în scrisoarea dumitale.

Permite-mi să repet ceea ce ți-am mai spus de altfel : să tratezi natura prin cilindru, sferă și con, totul organizat în perspectivă, în așa fel încît fiecare latură a unui obiect, a unui plan să se îndrepte către un punct central. Liniile paralele cu orizontul dau întinderea, adică o secțiune a naturii sau, dacă preferi, a spectacolului pe care *Pater Omnipotens Aeterene Deus* îl etalează în fața ochilor noștri. Liniile perpendiculare pe acest orizont dau adîncime. Or, pentru noi oamenii, natura se desfășoară mai mult în adîncime decît în suprafață, de unde

¹ Pictorul Emile Bernard era un fervent admirator al lui Cézanne, despre care publicase un prim articol în 1892. Cu Bernard, Cézanne a purtat lungi discuții teoretice, pe care a încercat să le continue prin corespondență.

necesitatea de a introduce în vibrațiile noastre de lumină, reprezentate de roșu și de galben, o cantitate suficientă de albastrui, pentru a face simțită prezența aerului.

Permite-mi să-ți spun că am revăzut studiul dumitale făcut de la parterul atelierului, este bun ! Nu trebuie decît, cred eu, să perseverezi pe această cale, caută să înțelegi ce ai de făcut și o să ajungi în curînd să rîzi de tablourile lui Gauguin și Van Gogh !

Te rog să mulțumești D-nei Bernard că a binevoit să-și amintească de semnatarul acestei scrisori. Copiilor un sărut de la Moș Goriot. Omagiile mele familiei dumitale.

CĂTRE ÉMILE BERNARD

Aix, 12 mai 1904

Dragul meu Bernard,

Munca perseverentă și vîrsta mea înaintată îți vor explica întîrzierile cu care îți răspund.

Îmi vorbești de lucruri atît de variate în ultima dumitale scrisoare — toate legate de artă — încît cu greu le pot urmări.

Ți-am mai spus : Redon îmi place mult și mă asociez admirației lui pentru Delacroix. Nu știu dacă sănătatea mea precară îmi va permite să-mi realizez vreodată visul de a-i picta apoteoza.¹

Lucrez foarte încet, natura prezentîndu-mi-se foarte complexă. Trebuie făcute progrese continue. Trebuie să vezi bine modelul, să-l simți cu exactitate și, pe deasupra, să te exprimi cu distincție și vigoare.

Gustul e cel mai bun judecător. Dar este rar. Arta nu se adresează decît unui număr foarte restrîns de indivizi.

¹ Încă din tinerețe, Cézanne îl admira pe Eugène Delacroix după care a făcut diverse copii, și s-a inspirat în studii ca *La oglindă*. A făcut mai multe schițe pentru o apoteoză a lui Delacroix.

Artistul trebuie să disprețuiască părerea care nu se bazează pe observarea inteligentă a caracterului. Trebuie să se ferească de tendința literară care îndepărtează atât de des pe pictor de adevărata lui cale — studiul concret al naturii — spre a se pierde în lungi speculații. Luvrul este o carte bună de consultat, dar nu trebuie să fie decît un intermediar. Studiul real și prodigios care trebuie întreprins este tabloul divers al naturii.

Îți mulțumesc pentru cartea pe care mi-ai trimis-o ; aștept momentul s-o pot citi cu spiritul mai odihnit.

Poți să-i trimiți lui Vollard, dacă socoți cu cale, ceea ce ți-a cerut ¹.

Te rog să-i prezinți Doamnei Bernard salutările mele respectuoase, lui Antoine și Irène un sărut de la Moș Goriot.

Cu prietenie
P. CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE BERNARD

Aix, 26 mai 1904

Dragă Bernard,

Sînt de acord cu ideile pe care vrei să le dezvoltî în viitorul dumitale articol pentru *L'Occident* ². Da mă-ntorc mereu la același lucru : pictorul trebuie să se consacre în întregime studiului naturii și să se străduiască să creeze tablouri care să constituie o învățătură. Discuțiile despre artă sînt aproape inutile. Munca prin care realizezi un progres, în propria ta meserie, constituie o compensare suficientă a faptului că nu ești înțeles de imbecili.

Literatul se exprimă cu abstracțiuni în timp ce pictorul concretizează — prin intermediul desenului și al culorii — senzațiile, percepțiile lui. Nu ești niciodată nici prea scrupulos, nici

¹ E vorba de o fotografie a lui Cézanne.

² Émile Bernard pregătea un articol despre Cézanne.

prea sincer, nici prea supus față de natură ; dar ești mai mult sau mai puțin stăpîn pe modelul tău și mai cu seamă pe mijloacele tale de exprimare. Să pătrunzi ceea ce ai în față, să perseverezi în a-l exprima cît mai logic cu putință.

Te rog să prezinți respectuoasele mele salutări Doamnei Bernard. Dumitale îți strîng mîna ; nu-i uit nici pe copii.

Pictor P. CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE BERNARD

Aix, 27 iunie 1904

Dragă Bernard,

Am primit onorata dumitale scrisoare din..., pe care am lăsat-o la țară. Dacă am întîrziat să-ți răspund este pentru că am unele tulburări cerebrale, care mă împiedică să evoluez liber. Am rămas sub imperiul senzației și în ciuda vîrstei mele, puternic legat de pictură.

Timpul este frumos, și caut să lucrez. Ar trebui să fac vreo zece studii bune, să le vînd scump, de vreme ce amatorii le speculează.

Ieri a sosit aici o scrisoare adresată fiului meu, despre care D-na Brémond¹ a presupus că e de la dumneata ; i-am expediat-o în *rue Duperré*, 16, Paris IX. Se pare că Vollard a dat, acum cîteva seri, o serată dansantă la care s-a mîncat mult. Toată „noua școală“ era de față, Maurice Denis, Vuillard etc. Paul și Joachim Gasquet s-au întîlnit acolo. Cred că cel mai bine este să muncești mult. Ești tînăr, realizează și vinde. Își amintești frumosul pastel al lui Chardin, înarmat cu o pereche de ochelari și cu un cozoroc în chip de streășină. E un pișicher pictorul ăsta. N-ai observat că punîndu-i călare pe nas un ușor plan transversal de os, valorile

¹ D-na Brémond era menajera lui Cézanne.

se stabilesc mai bine în ochii spectatorului? Verifică acest lucru și spune-mi dacă mă înșel. Prezintă-i te rog Doamnei Bernard omagiile mele. Nu-i uit nici pe Antoine și pe Irène.

Cu prietenie
P. CÉZANNE

Mi se pare că Paul mi-a scris că au închiriat ceva la Fontainebleau ca să petreacă acolo vreo două luni.

Trebuie să-ți spun că, datorită căldurii mari, am cerut să mi se aducă de mâncare la câmp.

CĂTRE ÉMILE BERNARD

Aix, 25 iulie 1904

Dragă Bernard,

Am primit *La Revue Occidentale*.¹ Nu pot decât să-ți mulțumesc pentru ceea ce ai scris despre mine.

Regret că nu putem fi alături, pentru că nu vreau să am dreptate teoretic, ci pe viu. Ingres, în ciuda stilului și a admiratorilor lui, nu este decât un pictor foarte mic. Pe cei mai mari, venețienii și spaniolii, îi cunoști mai bine decât mine.

Pentru ca să realizezi un progres singurul lucru care contează este natura iar ochiul se educă în contact cu ea. Privind și lucrînd, el devine concentric. Vreau să spun că într-o portocală, un măr, o bilă, un cap, există un punct culminant; și acest punct ne este totdeauna — în ciuda teribilului efect: lumină și umbră senzații colorante — cel mai aproape de ochi; marginile obiectului tind către un centru plasat la orizontul nostru. Cu puțin temperament poți să fii pictor bun. Poți să faci lucruri bune fără să fii prea armonist, nici colorist. Este de

² Este vorba de revista: „OCCIDENT“ în care apăruse articolul lui Bernard despre Cézanne.

ajuns să ai simț artistic — și aceasta este cu siguranță oroarea de tot ce e burghez. Deci institutele, pensioanele, onorurile nu pot fi făcute decît pentru cretini, panglicari și caraghioși. Nu fii critic de artă, fă pictură. În asta e salvarea.

Îți strîng mîna prietenește, vechiul dumitale prieten.

P. CÉZANNE

Omagiile mele Doamnei Bernard ; nu-i uit nici pe copii.

CĂTRE PHILIPP SOLARI

(Aix), vîneri 24 septembrie 1904

Dragul meu Solari,

Aș dori să fac o ședință duminică dimineața¹. Dacă ai acceptat să vii să ieși masa la Doamna Berne la ora unsprezece, de acolo vom putea urca la tine. Vezi dacă-ți convine așa, dacă nu, am să încerc să te întîlnesc anunțîndu-te dinainte.

P. CÉZANNE

CĂTRE GASTON BERNHEIM-JUNIOR²

Aix, 11 octombrie 1904

Dragă Domnule,

Răspunsul este tardiv, însă starea precară a sănătății mele este fără îndoială o scuză care vă va părea suficientă.

Sînt foarte mișcat de manifestările de stimă și de termenii elogioși ai scrisorii dumneavoastră.

¹ În legătură cu bustul pe care Solari îl făcea lui Cézanne.

² G. Bernheim-junior (din Villiers), pictor și negustor de tablouri, a fost după A. Vollard, unul din primii oameni care s-au interesat de opera lui Cézanne.

Nu am nimic împotriva să răspund favorabil dorinței pe care o manifestați, dacă totul s-ar limita pentru mine în a vă expune teoriile și a vă explica scopul constant pe care am căutat să-l ating în întreaga mea viață.

Vă rog să primiți, dragă Domnule, expresia simpatiei mele de artist.

P. CÉZANNE

CĂTRE CHARLES CAMOIN

Aix, 9 decembrie 1904

Dragul meu Camoin,

Am primit cu plăcere scrisoarea dumitale trimisă din Martigues. Vino cînd vrei, ai să mă găsești întotdeauna lucrînd; o să vii la motiv cu mine, dacă vrei. Spune-mi ziua sosirii dumitale, pentru că dacă vii la atelierul de pe dealul Lauves, am să cer să ne-aducă de mîncare pentru amîndoi. Eu mănînc la ora unsprezece și de acolo plec la motiv, afară de cazul că plouă. Am o magazie pentru bagaje la 20 minute de casa mea.

Citirea modelului și realizarea lui este uneori foarte anevoioasă pentru artist. Oricare ar fi maestrul pe care îl preferi, pentru dumneata el nu trebuie să fie decît o orientare. De nu, ești un simplu pastîșor. Cu sentimentul naturii, oricare ar fi el, și ceva talent — și le ai pe amîndouă — trebuie să te eliberezi. Sfaturile, metoda altuia, nu trebuie să te facă să-ți schimbi felul de a simți. Dacă suferi momentan influența unuia mai vîrstnic, crede-mă că din moment ce o resimți, emoția dumitale proprie va ieși pînă la urmă la suprafață și-și va cuceri un loc sub soare — va învinge, încredere, este o bună metodă de construcție pe care trebuie să ajungi să o deții. Dese-nul nu este decît configurația a ceea ce vezi.

Michelangelo e un constructor iar Rafael artist care, oricît de mare ar fi, rămîne mereu subjugat de model. Cînd vrea să reflecteze, e depășit de marele lui rival.

Cu prietenie
P. CÉZANNE

CĂTRE ÉMILE BERNARD

(Aix), 23 decembrie 1904

Dragul meu Bernard,

Am primit amicala dumitale scrisoare din Neapole. N-aș vrea să mă pierd cu dumneata în considerații estetice. Da, sînt de acord cu admirația dumitale pentru cel mai vajnic dintre venețieni ; îl cinstim pe Tintoretto. Nevoia dumitale de a găsi un punct de sprijin moral, intelectual, în opere care nu vor putea fi depășite, te fac să cauți neîncetat mijloacele întrevăzute, care te vor conduce cu siguranță să găsești, în natură, mijloacele dumitale de expresie ; iar în ziua cînd le vei poseda, fii sigur că ai să găsești fără efort și în natură mijloacele întrebuițate de cei patru sau cinci mari venețieni.

Iată, afirm cu certitudine : că o senzație optică ce se produce în ochiul nostru ne face să clasăm după lumină, semiton sau sfert de ton, planurile reprezentate prin senzațiile colorante. (Deci lumina nu există pentru pictor.) De aceea trecînd de la negru la alb (prima dintre aceste abstracții fiind ca un punct de sprijin atît pentru ochi cît și pentru creier) vrînd-nevrînd ne înglodăm, nu ajungem să fim pe deplin stăpîni pe noi, nu ne realizăm măiestria. În acest stadiu (sînt obligat să mă repet puțin) ne îndreptăm către operele admirabile pe care ni le-au transmis veacurile și în care găsim o îmbărbătare, un sprijin, ca scîndura pentru cel

ce se scaldă. Tot ce-mi spui în scrisoarea dumitale este foarte adevărat.

Sînt bucuros să aflu că Doamna Bernard, dumneata și copiii sînteți sănătoși. Soția și băiatul meu sînt acum la Paris. Ne vor regăsi, sper, în curînd.

Doresc să răspund, pe cît posibil, punctelor principale din scrisoarea dumitale și te rog să transmiți cele mai bune urări Doamnei Bernard, o sărutare lui Antoine și Irène-i. Dumitale, dragă confrate, urîndu-ți un an nou fericit, îți strîng prietenește mîna.

P. CÉZANNE

CĂTRE JEN ROYERE¹

(Aix, 1904)

(Cézanne îi mulțumește poetului că i-a trimis Poemele Euritmice).

(...) Am vrut să pătrund de îndată această acuitate a viziunii, care le desenează atît de bine. Din nefericire, vîrsta înaintată la care am ajuns mă împiedică să abordez noi formule artistice (...). Nu eram deci pregătit să gust dintr-o dată toată savoarea ritmurilor dumneavoastră colorate. Iată în două cuvinte explicația întîrzierii cu care primiți scrisoarea mea. (...)

CĂTRE OCTAVE MIRBEAU

(Ciornă fără dată)

Așteptam noul an ca să vă scriu dar, avînd în vedere recenta manifestare de simpatie pe care mi-o faceți în ziar, nu pot să mai amîn.

¹ Cézanne cunoscuse pe tînărul poet printre prietenii pe care Joachim Gasquet i-i prezentase.

Femeie citind, Chicago, col. Leigh B. Block.

Sper că o să am onoarea să vă mai văd și să-mi pot arăta într-un mod mai puțin efemer decît prin simple cuvinte recunoștința, care (cuvînt indescifrabîl) se și impune.

Am să vă rog să binevoiți să-i prezentați Doamnei Mirbeau omagiile mele și să nu vă îndoiiți niciodată de prietenia mea.

CĂTRE CHARLES CAMOIN

Aix, 5 ianuarie 1905

Dragă Camoin,

Ca răspuns la scrisoarea dumitale îți spun că Doamna Brémond s-a informat și a aflat că sînt camere de închiriat în *rue Matheron 16*, la *Crémérie d'Orléans*. La etajul întii, doi și trei ; se poate și mînca destul de bine.

Al dumitale prieten
P. CÉZANNE

CĂTRE LOUIS AURENCHE

Aix, 10 ianuarie 1905

Regret că nu am avut încă plăcerea să vă văd anul acesta. De aceea vă trimit, la rîndu-mi, cele mai bune urări.

Lucrez mereu și asta fără să-mi pese de critică și de critici, așa cum trebuie să facă un adevărat artist. Lucrul trebuie să-mi dea satisfacție.

Nu am vești de la Gasquet care acum cred că se află la Paris.

Vă rog să primiți, Domnule Aurenche, cele mai bune sentimente pentru dumneavoastră și omagiile mele Doamnei Aurenche.

P. CÉZANNE

CĂTRE ROGER MARX

(Aix), 23 ianuarie 1905

Domnule Redactor,

Am citit cu interes rîndurile pe care ați binevoit să mi le consacrați în cele două articole din *La Gazette des Beaux-Arts*. Vă mulțumesc pentru opiniile favorabile pe care le formulați la adresa mea.

Vîrsta și sănătatea nu-mi vor permite să-mi realizez visul artistic pe care l-am urmărit toată viața. Dar voi fi întotdeauna recunoscător amatorilor inteligenți care au întrevăzut — dincolo de ezitățile mele — încercările de a-mi înnoi arta. Sînt de părere că artistul nu trebuie să renunțe la trecut, ci să-i adauge numai o nouă verigă. Un temperament de pictor și un ideal de artă, adică o concepție asupra naturii, reclamă mijloace de exprimare corespunzătoare pentru a putea fi înțeles de publicul obișnuit și a ocupa un loc în istoria artei. Vă rog să primiți, Domnule Redactor, expresia celei mai vii simpatii de artist.

P. CEZANNE

CĂTRE UN FURNIZOR

Fontainebleau, 6 iulie 1905

Ieri am avut plăcerea să primesc pînzele și culorile pe care le comandasem, dar aștept cu nerăbdare cutia mea, pe care vă rugasem s-o reparați adăugîndu-i o paletă cu un orificiu în care să poată intra degetul mare (...)

CĂTRE ÉMILE BERNARD

(Aix, 1905) vineri

Dragă Bernard

Răspund pe scurt la cîteva din alineatele ultimei dumitale scrisori. Așa cum scrii, cred că am mai realizat cîteva progrese foarte mici în ultimele studii pe care le-ai văzut la mine. Este totuși dureros să fii obligat să constăți că ameliorarea care se produce în înțelegerea naturii, din punct de vedere al tabloului și al dezvoltării mijloacelor de expresie, este însoțită de vîrstă și de oboseala trupului.

Dacă saloanele oficiale rămîn inferioare, motivul este că nu caută în opere decît procedee de mai mică sau mai mare întindere. Ar fi mai

bine să aducă mai multă emoție personală, observație și caracter.

Luvrul este cartea după care învățăm să citim. Totuși nu trebuie să ne mulțumim să reținem formulele frumoase ale ilustrațiilor noștri înaintași. Să ne desprindem de el ca să studiem frumoasa natură, să încercăm să-i surprindem spiritul, să ne exprimăm după temperamentul nostru personal. De altfel, timpul și meditația modifică puțin câte puțin viziunea și, în sfârșit, ajungem să înțelegem.

Este imposibil pe vremea asta ploioasă să pui în practică în aer liber teoriile acestea totuși atât de juste. Dar perseverența ne ajută să ne înțelegem interioarele, ca și pe celelalte. Numai vechile tipare ne întunecă inteligența care trebuie biciuită.

Omagiile mele Doamnei Bernard ; nu-i uit nici pe copii.

Cu prietenie, al dumatiale

P. CÉZANNE

O să mă înțelegi mai bine când ne vom vedea ; studiul ne modifică viziunea în asemenea măsură încît teoriile anarhiste ale unicului și colosalului Pissarro își găsiră pînă la urmă justificarea.

Desenează ; dar reflexul este acela care învăluie, lumina, prin reflexul general, învelișul.

Cu prietenie,

P.C.

CĂTRE ÉMILE BERNARD

Aix, 23 octombrie 1905

Dragă Bernard,

Scrisorile dumitale îmi sînt dragi pentru două motive : în primul rînd în mod pur egoist, pentru că sosirea lor mă scoate din acea monotonie pe care o produce urmărirea neîncetată a unuia și aceluiași scop, ceea ce îmi dă, în momentele de oboseală fizică, un fel de

epuizare intelectuală ; în al doilea rînd, ele îmi permit să-ți tot repet, desigur cam mult, îndîrjirea cu care urmăresc realizarea acelei părți a naturii, care oferindu-se privirilor noastre, ne dă tabloul. Ori teza pe care vreau s-o ilustrez este (oricare ar fi temperamentul sau posibilitățile noastre în fața naturii) că trebuie să redăm imaginea pe care o vedem după ce-am uitat tot (ceea ce) a apărut înaintea noastră. Aceasta, cred eu, permite artistului să exprime întreaga sa personalitate (mare sau mică).

Dar, bătrîn, am aproape șaptezeci de ani, senzațiile colorante care dau lumina pricinuiesc abstracții ce nu-mi permit să acopăr pînza, nici să urmăresc delimitarea obiectelor atunci cînd punctele de contact sînt firave, delicate ; de unde reiese că imaginea sau tabloul meu este incomplet. Pe de altă parte planurile cad unele peste altele. De aici neoimpresionismul, care circumscrie contururile cu o linie neagră, defect care trebuie combătut cu toată puterea. Consultînd natura găsim mijloacele pentru a atinge acest scop.

Mi-am amintit că ești la Tonnerre, dar greutatea cu care mă instalez mă face să fiu în întregime la dispoziția familiei, care se folosește de acest lucru ca să-și caute comoditatea, uitîndu-mă puțin. Asta este viața ; la vîrsta mea ar trebui să am mai multă experiență și s-o folosesc spre binele general. Trebuie să-ți spun adevărul despre pictură și ți-l voi spune.

Te rog să-i prezinți omagiile mele Doamnei Bernard ; pe copii îi iubesc ; Sfîntul Vicent de Paul fiind cel căruia trebuie să mă încredințez cel mai mult.

Bătrînul dumitale prieten

PAUL CÉZANNE

Îți strîng călduros mîna și mult curaj.

Dezvoltîndu-ne optica prin studii, învățăm să vedem.

CĂTRE FIUL LUI

(Aix), vineri (20) iulie 1906

Dragul meu Paul,

Azi avînd capul destul de limpede, răspund la cele două scrisori ale tale, care îmi fac întotdeauna cea mai mare plăcere. E patru și jumătate dimineața — la opt temperatura va fi insuportabilă. Îmi continui studiile. Ar trebui să fiu tînăr și să fac multe. Atmosfera este uneori îmbîcsită și are un ton lamentabil. Nu este frumos decît în anumite momente. Îți mulțumesc pentru veștile pe care mi le dai; eu îmi urmăresc drumul meu modest.

Salutări mamei și tuturor persoanelor care-și mai amintesc de mine. Salutări Doamnei Pissarro — ce departe și totuși ce aproape sînt toate.

Tatăl tău, care vă sărută pe amîndoi.

PAUL CÉZANNE

Nu am văzut-o încă pe mătușa ta; i-am trimis prima ta scrisoare.

Știi cumva unde este mica schiță cu *Baigneurs*?

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 24 iulie 1906

Ieri măgarul de abate Gustave (?) Roux a luat o trăsură și a venit să mă ia de la Jourdan, e un mîrlan. M-am obligat să mă duc să-l văd la Colegiul catolic. N-am să mă duc, ai timp să-mi dai un răspuns și să mă sfătuiești.

Te sărut pe tine și pe mama. Este foarte cald.

Bătrînul tău tată

PAUL CÉZANNE

Baigneurs, desen în cerion, Basel, Kunstmuseum.

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 25 iulie 1906

Dragul meu Paul,

Ieri am primit scrisoarea ta afectuoasă care-mi dă vești de la voi. Nu pot decît să deplîng starea în care se află mama ta, îngrijește-o cit mai bine, căutați să vă simțiți mai bine, și să găsiți plăcerile potrivite cu mediul în care trăiți. Ieri, joi, trebuia să mă duc la anteriorul ăla de Roux. Nu m-am dus și nici nu mă voi duce. E cel mai bun lucru pe care-l pot face. E un mîrlan. M-am dus s-o văd pe mătușa ta Marie. Și asta-i o pacoste ! La vîrsta mea e mai bine să trăiești izolat și să pictezi.

Vallier îmi face frecții, șalele merg ceva mai bine, Doamna Brémond spune că piciorul merge mai bine. Urmez tratamentul lui Boissy, care este atroce. Este foarte cald. Începînd de la opt timpul este insuportabil. Cele două pinze a căror fotografie mi-ai trimis-o nu sînt ale mele.

Vă sărut pe amîndoi.

Bătrînul tău tată

PAUL CÉZANNE

Salută-i pe Domnul și pe Doamna Legoupil, care-și amintesc de mine și sînt atît de drăguți cu biata ta mamă.

P. CÉZ.

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 3 august 1906

Dragă Paul,

Am primit diferitele tale scrisori. Dacă nu am răspuns imediat, de vină este înăbușitoarea căldură care domnește aici. Mă deprimă și mă-mpiedică să gîndesc. Deși mă scol devreme numai între cinci și opt îmi trăiesc propria mea viață. Apoi căldura devine insuportabilă și exercită o asemenea depresiune cerebrală că nu mai gîndesc nici măcar pictură. Am fost nevoit să-l chem pe Doctorul Guillaumont, pentru că am răcit și am făcut o bronșită ; am părăsit homeopatia și iau siropuri combinate după rețetele vechii școli. Am tușit mult, dar Brémond mi-a aplicat tifon iodat și m-am liniștit. Regret vîrsta mea înaintată din pricina senzațiilor colorante. Sînt bucuros că îi vezi pe Domnul și pe Doamna Legoupil, care sînt cu picioarele pe pămînt și trebuie să producă o adevărată destindere în existența ta. Sînt bucuros să aflu că ești în raporturi bune cu intermediarii artei, cu publicul, pe care aș vrea să-l văd că persistă în intențiile bune pe care le are la adresa mea.

E trist că nu pot realiza multe din ideile și senzațiile mele ; trăiască frații Goncourt, Pissarro și toți cei care au înclinații spre culoare, reprezentanta luminii și aerului. Îmi închipui că pe căldura asta înspăimîntătoare, mama și cu tine sînteți obosiți ; totuși este bine că ați putut să vă întoarceți la tine la Paris ca să aveți parte de o atmosferă mai puțin încinsă. Piciorului meu nu-i merge prea rău în momentul de față. Sînt foarte mișcat că Forain și

Léon Dierx, pe care-i cunosc de multă vreme, își amintesc de mine. Pe Forain l-am cunoscut în 1875 la Luvru, iar pe Léon Dierx în 1877 la Nina de Villars, în *rue des Moines*.

Trebuie să-ți fi povestit că atunci când luam masa în *rue des Moines* erau prezenți Paul Alexis, Frank Lamy, Marast, Ernest d'Hervilly, L'Isle Adam, regretatul Cabaner și mulți alți mîncăcioși. O, ce de amintiri care s-au afundat în abisul anilor. Cred că am cam răspuns la ceea ce m-ai întreat. Acum vreau să te rog să fii drăguț să te gîndești la papuci, căci cei pe care-i am o să mă lase definitiv.

Vă sărut pe mama și pe tine.

Bătrînul tău tată
PAUL CÉZANNE

Căldura devine de nesuportat.
Nu uita de papuci.

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 12 august 1906

Dragă Paul,

Au fost zile de o căldură odioasă; astăzi, și anume de dimineață, a fost plăcut de la ora cinci, oră la care m-am sculat, pînă pe la vreo opt. Senzațiile dureroase mă exasperează. Să trăiesc retras, este tot ce pot face mai bun. La catedrala Saint-Sauveur în locul preotului Poncet a venit un cretin de popă care cîntă la orgă, dar cîntă fals. Așa că nu pot să mă duc la slujbă, muzica de acolo făcîndu-mi de-a dreptul rău.

Ca să fii catolic cred că trebuie să-ți lipsească orice sentiment al lucrului bine făcut, dar să fii cu ochii în patru în ce privește interesul. Acum două zile meser Rolland a venit să mă vadă, m-a rugat să-i vorbesc despre pictură. S-a oferit să-mi pozeze pentru un scăldat pe malul Arcului — mi-ar surîde de fapt, dar

mă tem ca domnul să nu vrea să pună mîna pe studiu ; parcă mă tentează totuși să încerc ceva cu el. I-am spus cîte parale fac Gasquet și Mardrus al lui. Mi-a spus că va citi cele *O mie și una de nopți*, traduse de Galand. Are aerul să înțeleagă că relațiile pot să te ajute să te fofilezi, dar pînă la urmă publicul își dă seama că-l păcălești. Aș vrea să treacă mai repede căldurile și mai cu seamă să nu suferiți prea mult din cauza lor, tu și mama. Ai primit probabil scrisoarea mătușii tale Marie. Salută-i pe prietenii de acolo dacă-i întâlnești. N-am mai avut vești de la Émile Bernard, mă tem să nu fie copleșit de comenzi. Un boem născut la Lyon a venit să împrumute ceva parale de la mine, părea (să fie) la mare ananghie.

Te sărut, pe tine și pe mama.

Bătrînul tău tată
PAUL CÉZANNE

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 14 august 1906

Dragă Paul,

Este ora două după masă și sînt în camera mea năpădită de un nou val de căldură, e îngrozitor. Aștept ora patru, să vină să mă ia trăsura și să mă ducă la rîu, la podul *Trois Sautets*¹. Acolo e puțin mai răcoare ; ieri m-am simțit foarte bine, am început o acuarelă în genul celei pe care o făceam la Fontainebleau, poate chiar mai armonioasă ; totul este să fie cît mai multă unitate cu putință. Am mers spre seară să o felicit pe mătușa Marie de ziua ei ; acolo am întîlnit-o pe Marthe. Știi mai bine decît mine ce gîndesc despre situa-

¹ Un mic pod peste Arc, unde Cézanne a pictat în ultimele luni ale vieții.

ție, te las așadar tot pe tine să conduci treburile noastre. Picioarul drept merge mai bine. Din cauza căldurii mari, ai încontinuu senzația de greață.

Am primit papucii, i-am încălțat, îmi vin foarte bine, e o realizare.

La rîu un biet copilăș zdrențuit, foarte dezghețat, care se apropiase de mine m-a întrebat dacă sînt bogat, altul, mai mare, i-a spus că nu se face să mă-ntrebe. Cînd m-am întors cu trăsura în oraș, a venit după mine și i-am dat zece bani; să-l fi văzut cum mi-a mulțumit. Dragul meu Paul, nu am altceva de făcut decît să pictez, te sărut din toată inima, pe tine și pe mama.

Bătrînul tău tată
PAUL CÉZANNE

Cap de copil, desen în creion.

CĂTRE FIUL LUI

Aix, duminică (26) August 1906

Dragă Paul,

Cînd uit să-ți scriu să știi că am cam pierdut firul. Este teribil de (cald) și pe de altă parte sistemul meu nervos trebuie să fie foarte slăbit. Trăiesc parcă în gol. Pictura este lucrul care-mi priește cel mai bine. Sînt foarte enervat de îndrăzneala pe care au avut-o compatrioții mei de a dori să se asimileze cu mine ca artiști și de a pune astfel mîna pe studiile mele. Trebuie să vezi ce porcării fac. Mă duc în fiecare zi la rîu cu trăsura. Este destul de plăcut dar starea mea de slăbiciune îmi dăunează mult. Ieri l-am întîlnit pe potcăpitul ăla de Roux, îmi repugnă.

Am să urc la atelier, m-am sculat tîrziu, după ora cinci. Tot mai studiez cu plăcere și totuși, uneori, este o lumină atît de păcătoasă încît natura mi se pare urîță. Așa că trebuie să aleg. Pana mea nu prea merge. Vă sărut pe amîndoi din toată inima și amîntiți-le de mine tuturor prietenilor care se mai gîndesc la mine, dincolo de timp și spațiu. Vă sărut pe amîndoi. Salută-i pe Doamna și Domnul Legoupil din partea mea.

Bătrînul tău tată
PAUL CÉZANNE

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 2 septembrie (1906)

Dragul meu Paul,

Este aproape ora patru, nu este aer. Timpul e tot înăbușitor, aștept momentul cînd trăsura mă va duce la rîu. Petrec acolo cîteva ceasuri plăcute. Sînt copaci mari, ce formează o boltă deasupra apei. Mă instalez în locul numit *Gour de Martelles*, este pe drumulețul Milles ce

duce la Montbriant.¹ Seara trec pe aici vaci ce se întorc de la păscut. Poți studia și face tablouri cu grămada. Au venit și oi, dar dispar repede. Niște muncitori vopsitori s-au apropiat de mine și mi-au spus că ar face și ei cu plăcere picturi în același gen, dar că la școala de desen nu-i învață așa ceva. Le-am spus că Pontier² este un neghiob, și se părea că sînt de acord. Vezi bine că nu este nimic prea nou. Continuă să fie cald, nu plouă; pare că n-o să plouă multă vreme. Nu prea știu ce să-ți spun, doar că l-am întâlnit acum patru, cinci zile pe Demolins și mi s-a părut foarte prefăcut. Probabil că aprecierile pe care le facem depind de starea noastră sufletească. Te sărut, pe tine și pe mama.

Tatăl tău
PAUL CÉZANNE

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 8 septembrie 1906

Dragă Paul,

Astăzi (este aproape unsprezece) a revenit în mod impresionant căldura. Aerul este încins, nici un fir de aer. Temperatura asta nu trebuie să fie propice decît la dilatarea metalelor, să favorizeze debitele de băuturi spirtoase, să umple de bucurie pe vînzătorii de bere — industrie care pare să ia proporții serioase la Aix — și pretențiile intelectualilor din ținut, adunătură de ignoranți, de cretini și de nemernici.

Excepțiile, poate că sînt, nu s-au arătat deocamdată. Modestia nu se cunoaște niciodată

¹ Montbriant era proprietatea lui Maxime Conil, cumnatul lui Cézanne, unde artistul a lucrat adeseori.

² Auguste-Henri Pontier, sculptor, conservatorul muzeului din Aix între 1892—1925 care ar fi declarat că atît timp cit va fi el, nici un tablou al lui Cézanne nu va intra în muzeu.

pe sine. În sfârșit, îți voi spune că devin, ca pictor, mai lucid în fața naturii dar în ceea ce mă privește, realizarea senzațiilor este tot dificilă. Nu pot să ajung la intensitatea la care ele se prezintă simțurilor mele, nu găsesc acea minunată bogăție de culori care însuflețește natura. Aici, pe malul riului, motivele sînt nenumărate, același lucru văzut din unghiuri diferite oferă un subiect de studiu de cel mai mare interes și atît de variat încît cred că aş avea de lucru luni de-a rîndul fără să mă mut din loc, uitîndu-mă numai la dreapta și la stînga.

Dragul meu Paul, ca să închei îți voi spune că am cea mai perfectă încredere în senzațiile tale care îți imprimă orientarea necesară pentru conducerea intereselor noastre, vreau să spun că am cea mai mare încredere în felul cum dirijezi treburile noastre.

Aflu cu o satisfacție cu totul patriotică, faptul că venerabilul nostru om de stat, care conduce destinele politice ale Franței, trebuie să vină pentru un timp să ne onoreze ținutul cu vizita lui, care va face să tresară populația meridională a Aix-ului. Jo¹, ce crezi tu? Pe pămînt și în cursul vieții reușesc mai degrabă artificialul și convenționalul sau o serie de coincidențe fericite fac să izbîndească eforturile noastre?

Tatăl tău care vă sărută, pe tine și pe mama.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 13 septembrie 1906

Dragă Paul,

Îți trimit o scrisoare pe care am primit-o de la Emilio Bernardinos, esthet din cei mai dis-

¹ Joachim Gasquet.

tinși pe care regret că nu-l am lângă mine ca să-i sugerez ideea atît de sănătoasă, atît de reconfortantă și singura justă, a dezvoltării artei în contact cu Natura. Nu pot să-i citesc scrisoarea, o cred justă totuși, dar omul acesta cumsecade întoarce spatele la tot ce afirmă în scrierile lui, cînd desenează nu face decît vechituri care se resimt de visurile lui artistice sugerate nu de emoția în fața naturii, ci de ceea ce a putut să vadă în muzee și, mai mult încă, de un spirit filozofic care provine din cunoașterea prea aprofundată a măestrilor pe care îi admiră. Ai să-mi spui dacă mă înșel. Pe de altă parte nu pot decît să regret accidentul pe care l-a avut. Nu pot, înțelegi, să merg vara asta la Paris. Ți-am scris că merg în fiecare zi cu trăsura pe malul râului.

A trebuit din cauza oboselii și a constipației, să renunț să mai merg la atelier. Am făcut azi dimineață o mică plimbare pe jos, m-am întors pe la zece sau unsprezece, am mîncat și pe la trei și jumătate am plecat, cum ți-am spus mai înainte, pe malul Arc-ului.

Cercetările mele mă interesează mult. Poate că aș fi făcut din Bernard un adept convins. Trebuie într-adevăr să (ajungi) să te cunoști pe tine însuși și să știi să te exprimi îndeajuns. Repet întotdeauna același lucru : viața mea este în așa fel orînduită încît îmi permite să mă izolez de mentalitatea meschină de provincie. Vă sărut pe tine și pe mama ta.

Bătrînul tău tată
PAUL CÉZANNE

Arta romantică a lui Baudelaire e uluitoare. Nu se înșală (aspura) artiștilor pe care-i apreciază.

Dacă vrei să răspunzi la scrisoarea lui, trimite-mi-o și am s-o transcriu. Nu uita de sus-numita scrisoare.

Aix, 21 septembrie 1906

Dragul meu Bernard,

Tulburările mele cerebrale sînt așa de mari încît m-am temut la un moment dat ca fragila mea rațiune să nu cedeze. După teribilele călduri pe care le-am îndurat, o temperatură mai blîndă, deși s-a lăsat cam așteptată, a adus în mințile noastre puțin calm ; acum mi se pare că mă simt mai bine și că văd exact în orientarea studiilor mele. Oare voi ajunge la ținta mult căutată și atît de îndelung urmărită ? Doresc acest lucru, dar atîta timp cît nu l-am atins, subzistă o vagă stare neplăcută, care nu va putea dispărea decît după ce voi ajunge la liman sau voi realiza ceva care să se dezvolte mai bine decît înainte și prin aceasta să verifice teoriile care sînt totdeauna ușor de făcut. Doar demonstrarea a ceea ce gîndești prezintă obstacole serioase. Deci îmi continui studiile.

Am recitit scrisoarea dumitale și văd că răspund mereu alături. Te rog să mă ierți ; ți-am spus, de vină este permanenta preocupare de a atinge scopul propus. Studiez mereu după natură și mi se pare că fac încet progrese. Aș fi vrut să te am lîngă mine căci singurătatea e întotdeauna puțin apăsătoare. Dar sînt bătrîn, bolnav și am jurat să mor mai bine pictînd în loc să mă afund în ramoleala care îi pîndește pe bătrînii ce se lasă stăpîniți de patimile îndobitocitoare ale simțurilor.

Dacă o să am plăcerea să mai fim o dată împreună, vom putea să ne lămurim mai bine prin viu grai. Ai să mă scuzi că revin mereu asupra aceluiași punct ; dar cred în dezvoltarea logică a ceea ce vedem și simțim studiind natura, cu riscul de a mă preocupa de procedee numai în al doilea rînd, procedeele nefiind pentru noi decît simple mijloace ca să reușim, să facem publicul să simtă ceea ce resimțim noi înșine și să-l facem să ne accepte. Cei

Mari pe care îi admirăm nu trebuie să fi făcut altceva.

Îmi amintesc mereu de dumneata, bătrîn macrobit ce sînt, și-ți strîng mîna prietenește.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 22 septembrie 1906

Dragă Paul,

I-am scris o scrisoare lungă lui Émile Bernard. O scrisoare în care transpar preocupările mele dar, cum văd ceva mai mult decît el și cum felul în care îi prezint reflecțiile mele nu poate să-l supere în nici un fel, deși nu am același temperament, nici felul lui de a simți ; în sfîrșit, ajung să cred că nu poți în nici un fel fi de folos altuia. Poți, într-adevăr, cu Bernard să dezvolți teorii la nesfîrșit, pentru că are un temperament discursiv. Mă duc la peisaj în fiecare zi, motivele sînt frumoase și-mi petrec astfel zilele mai plăcut decît în altă parte.

Vă sărut pe tine și pe mama.

Tatăl tău devotat

PAUL CÉZANNE

Dragă Paul, cred că ți-am spus că am tulburări cerebrale (reiese din scrisoare). De altfel văd lucrurile cam în negru, mă simt din ce în ce mai mult nevoit să mă sprijin pe tine.

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 26 septembrie 1906

Dragul meu Paul,

Am primit un plic de la Salonul de toamnă, semnat Lapigie, probabil unul din organizatori și... al expoziției ; am aflat că figurez cu opt pînze. L-am revăzut ieri pe vajnicul mar-

siliez Carlos Camoin, care a venit să-mi arate un balot de pînze și să-mi ceară părerea ; ceea ce face e bun ; găsesc că progresează. Vine să petreacă cîteva zile la Aix și o să lucreze pe drumulețul de la Tholonet. Mi-a arătat o fotografie după un chip al lui Émile Bernard. Sîntem de acord asupra acestui punct, este un intelectual, congestionat de amintirile muzeelor, dar care nu lucrează destul după natură ; important e să ieși din școală, din orice școală. Așa că Pissarro nu se înșela, dar mergea prea departe, cînd spunea că trebuie arse necropolele artei. Hotărît lucru, s-ar putea face o menajerie cu toți profesioniștii artelor și semenii lor. Secretarul general este artistul însuși. În acest caz, avînd în vedere situația lui, ar fi egal (la Salonul de toamnă bine înțeles) cu un membru al Institutului. Există o casă care se ridică trufaș sau poate chiar victorios în fața barăcii de pe *cheiul Conti*, a cărei bibliotecă a avut drept fondator pe cel pe care Sainte-Beuve îl califică drept „șiret italian“. Merg mereu în mijlocul naturii, pe malul Arc-ului, lăsîndu-mi bagajul la un anume Bossy, care mi-a oferit ospitalitate pentru boceluța mea. Te sărut pe tine și pe mama.

Tatăl tău
PAUL CÉZANNE

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 28 septembrie 1906

Dragă Paul,

Vreau să te rog să-mi trimiți pastile nr. 4, nu mai am decît două sau trei rînduri într-o ultimă cutie. Ți-am spus că i-am trimis înapoi lui Vignol trei tuburi, din cinci, de lac fin, pe celelalte două le-am rătăcit transportîndu-le din atelierul Boulegon la peisaj. Nu-l cred pe omul acesta în stare să-și conducă

negotul. Timpul e uimitor, peisajul superb Carlos Camoin este aici, vine să mă vadă din cînd în cînd. Citesc aprecierile pe care Baudelaire le-a făcut asupra lui Delacroix. Cît despre mine, trebuie să rămîn singur, şmecheria oamenilor (hoţia, infatuarea, violul, furtul producţiei tale) este aşa de mare încît niciodată n-am să mă pot descurca. Totuşi natura este atît de frumoasă. Îl mai văd pe Vallier, dar mă realizez atît de încet încît sînt foarte trist. Tu singur poţi să mă consolezi de trista mea situaţie. Aşa că mă încredinţez ţie. Te sărut pe tine şi pe mama.

Bătrînul tău tată
PAUL CÉZANNE

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 8 octombrie 1906

Dragul meu Paul,

Îţi trimit harta pe care mi-ai cerut-o. Regret nespus starea de nervi în care mă aflu şi care mă împiedică să-ţi scriu mai mult; timpul e frumos, merg la motiv în fiecare după masă. Emery mi-a ridicat preţul trăsorii de la trei franci dus întors, cît îmi lua cînd mergem la Chateau Noir¹, la cinci franci. I-am dat drumul. L-am cunoscut pe Domnul Roublard care s-a căsătorit cu o frumoasă zestre în persoana D-rei Fabry. Ai să vezi cînd ai să fii aici ce e (de făcut). Este un om tînăr şi cu o poziţie bună în oraş.

Nu-ţi spun mai multe astăzi. Ieri mi-am petrecut seara de la patru la vreo şapte cu Capdeville, Niolon, Fernand Bouteille etc., la *Café des Deux Garçons*.

Tatăl tău care te sărută, pe tine şi pe mama.

Cu drag
PAUL CÉZANNE

¹ Mare proprietate împădurită la 4 km distanţă de Aix.

Portretul D-nei Cézanne, Chicago, col. Leigh B. Block.

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 13 octombrie 1906

Dragă Paul,

Azi, după o noapte furtunoasă și după o dimineată ploioasă, am rămas acasă. Într-adevăr,

aşa cum îmi aminteşti, am uitat să-ţi vorbesc de vin ; Doamna Brémond spune că trebuie să mai luăm. Când îl vezi pe Bergot, ar trebui să comanzi şi alb, pentru mama ta şi pentru tine. A plouat tare şi de data aceasta cred că s-a terminat cu căldura. Pe malul râului fiind cam frig, am plecat de acolo şi m-am dus în cartierul Beauregard unde drumul este pieptiş, foarte pitoresc dar foarte expus mistralului. Acum mă duc pe jos, numai cu sacul de acuarele ; n-am să pictez în ulei decît atunci cînd am să am unde să-mi las bagajul ; altădată te costa treizeci de franci pe an. Simt exploatarea peste tot. Te aştept ca să iau o hotărîre. E cam furtună şi vreme foarte schimbătoare. Cu sistemul nervos foarte slăbit, doar pictura în ulei mă poate susţine. Trebuie să continui. Aşa că lucrez după natură. Schiţele, pînzele, dacă le-aş face, n-ar fi decît construcţii după (natură), bazate pe mijloacele, senzaţiile şi dezvoltările sugerate de model, dar spun mereu acelaşi lucru...

Te sărut, pe tine şi pe mama.

Tatăl tău
PAUL CÉZANNE

Dragă Paul, am găsit scrisoarea lui Émile Bernard — îi urez să scape — dar mă îndoiesc.

PAUL CÉZANNE

CĂTRE FIUL LUI

Aix, 15 octombrie 1906

Dragul meu Paul,

Sîmbătă şi duminică a plouat şi a fost furtună, timpul s-a răcorit foarte mult. Ba chiar nu este cald de loc. Ai dreptate, aici este o provincie meschină. Continui să lucrez greu, dar în fine, e ceva. E important, cred eu. Senzaţiile fiind totul pentru mine, cred că sînt greu de imitat. Am să-l las pe nenorocitul pe care îl ştii să mă pastişeze cît vrea, nu e periculos.

Dacă ai ocazia salută-i pe Domnul și pe Doamna Legoupil, care sînt drăguți și-și amintesc de mine. Nu-l uita nici pe Louis, familia lui și pe moș Guillaume. Totul trece cu o rapiditate înspăimîntătoare și nu mă simt prea prost. Mă îngrijesc, mănînc bine.

Vreau să te rog să-mi comanzi două duzini de pensule, ca cele pe care le-am comandat anul trecut.

Dragă Paul, ca să-ți pot da niște vești multumitoare, așa cum ai dori, ar trebui să am mai puțin cu douăzeci de ani. Îți repet, mănînc bine, și puțină satisfacție morală — dar asta numai lucrul mi-o poate da — ar însemna mult pentru mine. Toți compatrioții mei sînt niște c... pe lîngă mine. Uitam să-ți spun că am primit cacaoa.

Te sărut pe tine și pe mama.

Bătrînul tău tată
PAUL CÉZANNE

Cred că pictorii tineri sînt mult mai inteligenți decît ceilalți, cei bătrîni nu pot vedea în mine decît un rival dezastruos.

Al tău tată
P. CÉZANNE

O mai spus o dată, Émile Bernard mi se pare demn de milă, pentru că trebuie să le poarte altora de grijă.

CĂTRE UN FURNIZOR

Aix, 17 octombrie 1906

Domnule,

Sînt mai bine de zece zile de cînd v-am cerut zece lacuri arse 7 și n-am nici un răspuns. Ce se întîmplă ?

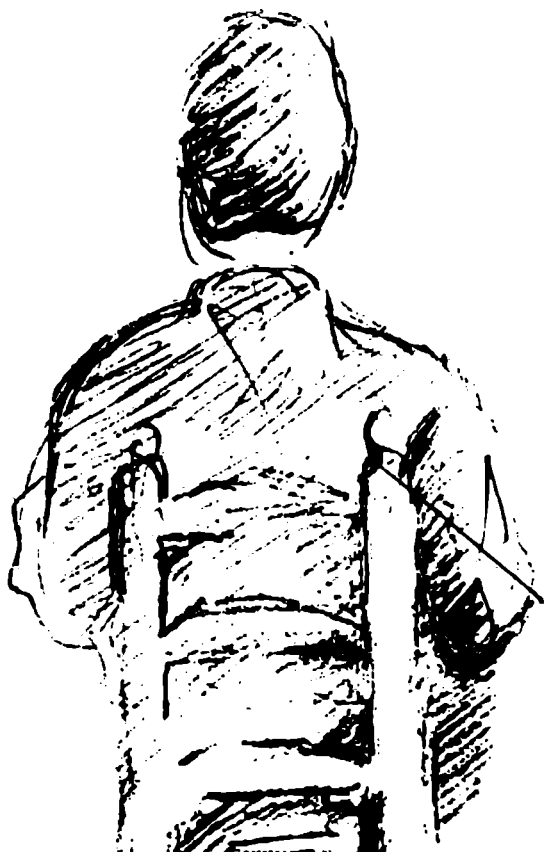
Vreau un răspuns, și cît de repede dacă se poate.

Primiți, Domnule, salutările mele.

PAUL CÉZANNE

Trei zile mai târziu, la 20 octombrie, sora pictorului, Marie Cézanne, îi scrie fiului acestuia: „Tatăl tău este bolnav de luni. A stat sub ploaie mai multe ceasuri și a fost adus pe o șaretă de spălătorie; doi oameni au trebuit să-l urce în pat. A doua zi, încă de dimineață, s-a dus pînă în grădină să lucreze la un portret al lui Vallier, sub tei, și s-a întors muribund.“

Paul Cézanne a murit la 27 octombrie 1906, la Aix.

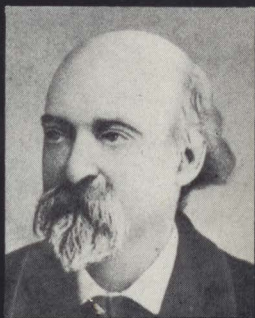
Studiu

CUPRINS

Cuvînt înainte	V
I. Scrisori din tinerețe (1859—1870)	I
II. Perioada impresionistă pînă la despărțirea de Zola (1872—1886)	35
III. Scrisori despre artă (1889—1906)	102

Biografii. Memorii. Eseuri

scrisori

„În Cézanne existau atâtea posibilități, încît avea mai multă nevoie decît oricare altul să pună ordine în gîndirea sa.”

HENRY MATISSE

„Senzația puternică a naturii — pe care eu o resimt cu toată puterea — este baza necesară a oricărei concepții artistice, pe care se sprijină măreția și frumusețea operei viitoare ; cunoașterea mijloacelor de a ne exprima emoția nu este mai puțin esențială.”

PAUL CÉZANNE